

M A G Y A R
G A Z D A T I S Z T.

N. NAGYVÁTHY JÁNOS.

TER. SZALA VÁRMEGYE' TÁBLABIRÓJA

Á L T A L.

P E S T E N,

Nyomtattatott Petrózai Trát János Tamás betűi-
vel 's költségével. 1821.

Pondere, Numero, et Mensura.

E L Ő B E S Z É D.

Ha a' Birtokosok a' Gazdálkodást minálunk vagy a' Közhivatalviselés, vagy talám megve-tésből elmulatják: tsak ritka, hogy kárát ne vallják. Az értelmes és serény Gazdatisztek mindazáltal sokat helyre pótolhatnak.

De hol van az értelmes és serény Gazda-tiszt? Mellyik, és hányadik Ifjúnak van a' mostani szűk időben abban módja, hogy a' Gazdaságnak hosszú 's költséges tanulását elvégezhesse?

Bizony a' kinek elegendő költsége van: az azt inkább más Tudománynak tanulására fordítja. De mi ennek mostis, és mi lesz ezen-túl méginkább a' következése?

Az egyenesen az, hogy Vak vezet a' Világtalant: és tsak a' fog Ispányságot keresni, a' ki egy kis Irást, vagy közönséges Számolást tudván, azt hiteti el magával, hogy ő Gazdatisztnek legjobb lesz: mert parantsolni könnyű.

Ezeknek én azt javaslom, hogy jobban tselekesznek: ha Kereskedésre, vagy kézimester-ségre adják magokat. A'ban a' Hazának is használnak, és magoknak is bizonyos és tisztességes Kenyeret szeréznek.

Azokat pedig, a' kiknek módjok van a' tanulásban, serkentem ezennel, hogy készüljenek a' Gazdasághoz illendően.

IV

De miben áll ez az Elkészülés? azt kérdik az Ifjak.

1. A' kíknek az Isten ép, és virgontz testet adott: azok azt a' Levegőnek minden változásához keményítsék-meg jó előre: mert a' szobából nem lehet gazdálkodni. A' testnek ez a' megkeményítése elsőbb és szükségesebb a' tántz, és mu'sikabeli gyakorlásoknál.

2. Tanulják meg a' Hazabeli Magyar, Német, Tót és Deák - nyelvet is, mind beszélni, mind írni.

3. Igyekezzenek az olvasható, és helyes Írás módját magoknak tulajdonává tenni.

4. Gyakorolják magokat a' figyelmes és könnyű számolásban; és tanulják meg legalább a' Lapok felmérését.

5. Mindenek felett szerezzenek magoknak Emberi szívet, és hajló erköltsöt. Amannak elmulatása tette a' Gazdatiszteket rettentökké: a' makats Erkölts pedig egész életekben szerentsétlennékké.

Ennyi Előkészülettel kiki rá adhatja magát a' Gazdaság tanulására, de nem a' Gazdatisztségre; mint sokan tselekesznek. A' Gazdatisztnak már tudni kell, a' természetést, tenyésztetést, a' Marhák közönségesebb nyavalyáik orvoslását, a' gazdasági Építést, a' Rámarai Számadást, Számvételt, és a' Hazatörvényjeinek azt a' részét, a' melly Jus Oeconomicumnak neveztetik, és a' Fels. Urbáriomi Rendeléseket, 's a' t.

A' kiket a' sors az ilyen Elkészülésből kikeresztett: azok a' Birtokos Uraságokhoz főjajmodjanak, hogy őket készülésekben gyámolítani méltóztassanak. Az ilyen Ifiak' nevelésére tett költséget a' Méltóságok tsak kevés

idő múlva is gazdag U'sórával vissza fogják venni.

Valóban; ha a' Keszthelyi Georgikont a' magános Birtokosok e'ből a' Nézőpontból itélik meg: a'kor a' Georgikon a' készülő Ifjakra nézve egy jóltévé Intézet, a' Földes Uraságokra nézve pedig egy oltsó, és megbetsülhetetlen Vetemény - kert.

A' mi Hazánkban a' nagyobb rész tsupán Practicus Gazdatisztekkel él, és azokat az úgy nevezett Iródeákokból formálják azzal, hogy őket nem csak külömbféle Hivatalokon viszik keresztül; hanem egyik Jószágból a' másikba, praxis kedvéért által teszik. Természetes következés, hogy az ilyen Praktikánsok a' Földes Urak' kárával okosodnak meg, vagy végtére kenyér nélkül maradván, Bújtotagotok lesznek.

Ezen kettős következésnek meggondolása oda vitt engem, hogy itt némely Észrevételeimet bátorkodjam közölni a' Gazdatisztek készítésére nézve:

1. A' készülő Ifjakat mindjárt a' Praxis elején megválaszszák, és a' kik a' Calculusra születtek, a' mellett practizáltassák folyvást! hogy belőlök könnyű és figyelmes Magtartó, Pénztartó, és Számtartó, (Rationum Revisor) és Számvevők (R. Exactor) lehessenek idővel.

2. Így különös figyelmet kell azokra is fordítani, a' kik a' Termesztésre, és a' kik a' kormányra készítettnek. Hogy valaki figyelmes Számadó, serény Termesztő, és okos Kormányozó legyen egyszer'smind: ritka madár.

3. Gazdákká és Ispányokká készültrebb Embereket kell tenni, mint a' Számadás mellé: mert az Ispányoknak, Termesztőknek, Tenyész-

VI

tőknek, Építőknak, Számadóknak, sőt Kormányozóknak is kell egyszer'smind sok helyen lenni.

4. Illendő, és tisztességes fizetést kell nekik rendelni: ne hogy a' szegénység, vagy Alkalmatosság hűségtelenségre vezesse őket. Valóban a' Birtokos vallja annak legtöbb kárát, ha a' Gazdatisztnek, valamikor Házába fáradtan béliép: Felesége, és gyermekei telekiabálják a' fülét, a' Házisükséggel. A' Gazdálkodáshoz, legalább e' részben, tsendesség kívántatik. A' hol ez hibázik: ott a' Bekezesés megtsökkenik; és a' Hűségtelenség az ajtó előtt áll. Az a' fizetés neme legjöltévőbb, és könnyebb; melly szerint a' Gazdatisztnek, készpénz, kenyér, Tűzifa, és Marhatartás engedtetik. A' kik a' mértékletes Deputátumot sajnálják vagy a' készpénzt a' drágasághoz képest nem nagyobbítják, sőt ezen felül még a' Marhatartást is tilalmazzák a' Házának is kárt tesznek; 's a' dévajkodásra is okot szolgáltatnak.

5. Ha a' Gazdatiszteket, a' Praxis kedvéért egyik Jóságból a' másikba által kell tenni, azt a' kezdőkkel, és a' Számvezetőkkel szükséges tselekedni, és nem a' kormányozókkal: mert

a) A' kormányozónak okát kell elébb megtanúlni, mintsem haszonnal kormányozhasson; a' változással pedig a' tanulás félben szakad.

b) Tsak a' Táblák, Rétek, Erdők, Határok, az Erdő, és a' tárgyak megesmerése és megitélése megkivánnak 5—6 Esztendő. Hát a' Kereskedők, Jobbágyok sorsa az Eladás-he, lyeinek tudása, a' kelő, vagy nem kelő Termesztések neme, és mennyisége: főképpen pedig a' Szeleknek-járása, az Időváltozásoknak előrevaló megesmerése, még más hat Esztendőt is felvesznek. Így hát még illyenkor sem

javasolható az általtevés: különben a'kor teszszük Gazdatisztjeinket máshová, mikor már az egész Gazdálkodás módjába bele tanultak. Ebből a' lessz: hogy a' Hajdúk, a' Gazdák, és a' Kormányozónak tsak a' neve van meg.

Valóban a' szavatartó kereskedőknek nemesmerése, és le nem kötelezése, 's az Időjárásnak nemesmerhetése a' legnagyobb károkat okozák. Mi haszna a' Termésnek; ha pénzzé nem tudom tsinálni? és mi haszna a' nagy erővel való Iparkodásának? ha az eső a' vetetlen, vagy tsak most tett Elvetést, 's lekaszált rendet, sőt a' kész Boglyákat, és kalangyakat elfrontja. Az új Tiszteket szemeimmel látom hogy e' két dologra való nem figyelmezőssel Termesztéseknek felét kárba eresztik.

Sok Házaknál a' Kormányozóknak máshova Általtétele az Esmerettség, és Collusio ellen Orvosságnak tartatik: de ez nem Orvosság; hanem új alkalmatosság; és az illyeket tanátsosabb elereszteni.

Roszsabb a' Változtatásnál az egymástérő Elkergetés; a' melly sokszor, és több Házaknál hamis árulkodásokon, és személlyes boszszuállásokon tapasztaltatik épüni. Sok felvigyázók tsak úgy tudják magokat Nagyoknak bizonyítani, ha másokat, ha szinte költött Vádokkal is, magok mellett egészen megalatsonyítanak. E' miatt sok jó Tiszt kenyér, és betsület nélkül sir a' Világban: de a' Birtokos is meglakol Hamarhivéséért: mert kit állít ezek helyébe? Azt ugye', a' ki magát jelenti, vagy a' kit az igen meghitt Árulkodók recomendálnak az Uraságnak? De ezek kit recomendálnak, vagy ki jelenti magát? Azt ugye' a' ki rászorúlt? de ki szorúlt rá? Az, a' ki senkinek se kell: mert a' Jót még hívják is többfelé. És

VIII

imé ez a' Tisztek kergetéséből a' haszon, hogy ollyat fogadunk, a' ki senkinek se kell. Az apró Ispányos Birtokosoknak pedig nagy részent ez a' Gazdálkodások módja.

Legrosszabb pedig az a' Változtatás, a' melly a' jó Tisztekkal bemondatja a' Szolgálatot: a' rosszakon pedig hűségtelenségekért kénytelen a' Birtokos kiadni. A' hűségtelen Tisztek a' Földes Urakat is megkárosítják, és magokat is betsületes kenyerektől öökre megfosztják.

Ha azt kérdezik az illyek tőlem: De hát mi a' Hűségtelenségnek az oka? azt mondhatom tapasztalásomból, hogy

a) Arra igaz ok soha nincs: mert az hogy a' józan, iparkodó, és hűséges Tisztnak is nincs sok házábnál illendő fizetése, 's jutalma a' mi-ből háznépestől élhetne, és ruházkozhatna) az még ritkább dolog, mint a' józan és hűséges Tiszt. De ha megesik is, hogy a' Földes Úr több esztendőig is érzéketlen marad a' szíves fáradozásra: nem az a' következés, hogy tehát az ő eránta való Hűséget félre kell tenni; hanem az, hogy bútsúzzon el, és keressen másutt nagyobb darab kenyeret. Az igaz ok tehát az lessz, hogy az Ifjak a' gyönyörűség' érzését sokszor nem tsak a' Bujálkodásig (Luxus) hanem a' Vesztegetésig is kiterjesztik. Erre pedig a' Conventio elég nem lévén esznek a' megtiltott Fának gyümölséből.

b) Utolsó javallásom a' Gazdatisztekre néve ez: hogy a' kik magok akarják kormányozni, vagy kormányozhatják is Jóságukat: azok tanúlt Gazdatiszteket híjjában, sőt károsan fogadnak. Ezeknek legjobbak a' paraszt Gazdák, és szót fogadnak.

Ezek után már azt következik megmondanom, mit tselekedtem a' Gazdatisztben, és azt miért tselekedtem?

A' Gazdatisztben az egész Gazdaság' Practica Részét igyekeztem előladni közönségesen. Elértem-e Czelomat: nem tudom. Azt tudom, hogy az ujjomból (a' mint a' Magyar mondja) nem szoptam semmit, hanem a' mi jót e' részben Praxisban lenni láttam, összeszedtem. Ha jól le nem irtam; a' nem csuda: mert én minden Tudományos Társalkodástól különszakasztva, és nagy részben kétkézi Munkám után élvén, némelykor egész Hónapig sints egy két csendes órám. De ha volna is (próbálja bár akárki) mindenkor nehéz a' Gazdasági Fogásokat közterjedésű sarkalatokra húzni; mivel minden Tornyosnak a' maga különös sipja van: Nekem azomban mégis illyet kellett cselekedni, hogy Munkám legalább több Házakhoz alkalmaztatottabb lehessen, és ez úgy gondolom elég is. Iró pedig e' részben előttem, sem a' Külsők, sem Hazámfijai közt tudtomra nintsen. A' mi Keszthelyen néha napján volt: azt is én dolgoztam: a' mi pedig most van amazzonn épült, és Localis.

Okot az írásra részént a' Birtokos Uraságok, részént pedig magok a' Gazdatisztek szolgáltattak.

A' Földes-Uraságok annyiban, hogy még az Érdemesebb Házaknál is kevés, vagy semmi Rendtartás nintsen a' Gazdatisztek elébeszabva, a' mi szerint lehetne őket Tetteik és Elmulatásaik eránt a' Felelet terhe alá vetni. Innen több Censurális székeken helytelen Megmarasztások (Conventio) és még több meghalgtatás nélkül való formátalan személyes és vagyonos Letartóztatások, Vasazások, és a' Deresben való megveretések történnek.

Ha a' hibák és kártevések tudatlanságból származnak: a' Földes - Úr maga a' hibás, miért bizza Jóságának kormányját értetlen em-

X

berre, vagy miért nem ád az ilyennek Űtasítást, a' melyhez az Értetlen is hozzá szabni magát kénytelen lenne. Ha pedig a' Hűségtelenség okozott kárt: Hazánk Törvényjét e' részben is betsben kell tartani; és a' Bűnöst kihalgatván forma szerént rá íteltetni.

Magok a' Gazdatisztek is más részről ösztönül szolgáltak: mert a' nagyobb rész, minden ehez a' terhes szolgálathoz való Elkészülés nélkül adja magát a' Gazdatisztségre se tőled, se hozzád nem tudnak menni. Ezek itt legalább megláthatják, melly nyughatatlan és fáradságos hivatal a' Gazdatisztség; meg értetik melly sok kívántatik ahoz, hogy valaki okos, és hasznos Kormányozónak találtsék, és megtanúlhatják körülbelől mit, és mellyeket lehet, és kell a' Gazdálkodásba, mint próbált Fogásokat behozni. A' Birtokos Urak pedig könnyebben helyre pótolhatják azt, a' mi eddig nálók elmaradt, és megválaszthatják azt, a' mi módosítást, vagy egész elmellőzést, vagy pedig egészen új rendelést kíván.

A' Répezetek a'yafisága (Associatio Idearum) sok olly dolgoknak megrendelését is fogja szűlni, a' mellyek sem azén, sem a' Birtokos elméjébe nem ötlöttek, azomban pedig szükségesek. Ha ezen észrevételek azokkal a' Fogásokkal, a' mellyeket ezen Gazdatisztben előadok, alkalmaztatva (applicative) egymás után iratnak: a' Tiszteknek egy Űtmutatás készűl belőlök minden Jóság, vagy Uradalomra nézve. Ha ez elkészűl: minden Földes Űr kevesebb kárral változtathatja Gazdatisztjeit; ha a' szükség úgy hozándja magával.

Utóljára még ez egyet szükség megmondanom, hogy az itt leirt Fogásoknak egy része tulajdon tapasztalásom; más része pedig, ki-

vált a' Fels. Urbarialis Rendelések, Gyűjtemény; és ezek nekem sok Levelezésbe, és fáradságba kerültek. Ha a' Pauli Úr Munkája elébb látott volna Világot: a'kor t. i. mikor még én gyűjtöttem: rajtam nagyot könnyített volna. De megvalлом Munkám össze állítása után is az említett könyvnek nem kevés hasznát vettem; a' midőn azokkal az én Extractusimat összevettem, és sok Irásbeli hibákat megjobbitottam. Irtam Csurgón 1817.

A' Szerző.

M A G Y A R G A Z D A T I S Z T.

A' gazdasági Kormány - Székekről
közönségesen.

Minden Földes - Uraság, vagy személylyesen gazdálkodik, vagy meghatalmazott Biztosai által.

A' személylyes gazdálkodást. Igazgatásnak (Directio) annak mások által való folytatását pedig Kormányshéknak (Administratio) vagy Biztosságnak (Commissio) szokták minálunk nevezni.

A' nagyobb Jóságokban mind a' két gazdálkodás neméhez legalább e' következő Tisztviselők szükségesek a' Fő - Igazgató mellé; már az akár maga az Uraság, akár Administrator, vagy Praefectus légyen.

1. A' Fő Pénztartó.
2. A' Fő Számvevő.
3. A' Fiscus.
4. A' Fő Indzellér.
5. Az Erdőbíró, és
6. A' Jegyző.

Itt kettő a' megjegyzésre való.

1. Az Igazgatásnak az a' módja, melly szerint már ma valamely Uradalom egy vagy több Felvigyázásokra fel van osztva, csekély ítéletem szerint, leggazdaságosabb.

Ezen Felvigyázók úgy használtatnak több nagy Házaknál, hogy

a) A' külső Gazdaságokat feltserélve legfeljebb is minden fertályban meg vizsgálják, és észrevételeiket az Igazgatásnak elő terjesztik.

b) A' Számadásokat elkészítetik, és mint részes Számvevők azokat legalább újra összeszámolják (recalculant).

2. Jobb ha az Igazgatásnak vagy Kormány-széknek minden tagjai practicus Gazdákból állanak, mint az; ha megfordítva a' pennások, több esztendőig való szolgálatjokért, Gazdatisztségre emeltetnek.

Minden Igazgatásnak v. Kormány-széknek foglalatossága kétféle, úgymint:

1. Iromány (Cancellistica).

2. Gazdálkodás (Oeconomica).

Amannak tárgya főképen:

a) A' szükséges Levelezés, és a' mellyek ide tartoznak.

b) Az egész Uradalom köz fel-vételének abrossza.

c) A' Domestica Conscriptió, és Fundualis könyvek készítettése.

d) A' Vizek libellája, és a' Csatornák, vagy Árkok menetelének rajza.

e) Minden majorok térje, és a' teendő gazdasági épületeknek helye le ábrázolása.

f) Minden szükséges épületeknek abrossza, és a' Felvetés (Ubrieß und Uberschlag.)

g) Az erdőknek Vágásokra és Vetési szakaszokra való felosztása, és a' találtató, vagy vetendő fa nemek színes lerajzolása.

h) Az Allodiaturának nyomások szerint való abrossza minden Major számára különösen.

i) A' megszállás, vagy mivelés alá szánt pusztáknak előre való ábrázatja.

k) A' Számadó-könyvek formája, beadásának ideje, és hiteles vólta megállítása.

l) A' Számadó-könyvek' hónapos kivonásinak szoros bekérése és megrostálása. A' Ramarai Számadásban ezen kivonások annyit érnek, mint a' kalmári Számadásban a' Contó courantok.

m) A' részes bilantzok formája, 's ideje meghatározása. Közönségesen ezek, Termés, Cséplés, Tenyészlet Maradék 's a' t. Tabelláknak neveztetnek, és ha jól készítettnek, nemcsak a' költséget és jövedelmet, hanem még egyik esztendőt is a' másikkal bilantzozzák; önként értetődik, hogy a' kormányzék kötelessége ezeket össze vetni, megítélni, és a' több részesekből közönségest tsinálni.

n) Hasonló tárgya a' Kormányzék foglatosságának, a' Számadó könyveknek megrostáltatása, a' talált Nehézségeknek a' Számadónak kiadása, a' megfejtés végett: ezeknek a' Ráitélőszékek (Sedes Censuralis) által való megítélése, és a' szerint a' Számadóknak Bent vagy Megmarasztása, és Földoldozása (Convictio, et Absolutio).

o) Legalább a' Gabona, és bor folyó árának minden hét, tizennégy vagy harmincz napban való meghatározása a' mellytől az Eladónak engedeleni nélkül alább szállani nem szabad.

p) Ugyan a' kormányzék határozza meg az eladó Termésnek mennyiségét is a' Magtartó hónapos kivonása, vagy Contó Courantja vezetése szerint: idő szakaszonként, vagy egyszerre.

q) Ugyan minden eladásokról; és Árendákról szóló Szerződéseket is a' Kormányzék hagy helyben módosit, vagy vissza vet.

r) A' Szegődségnek (Conventio) a' bő vagy szűk esztendőkhöz való mérése, és meghatározása is a' Kormányszéket nézi.

s) Ugyan a' kormányzék készít minden Majorhoz, a' Gazdatiszttség megmutogatása, és többszöri kihalgatása után különös Utasítást (Specialis, v. localis Instructio.)

t) Végre minden munka, költség, Termékek és Jövedelmek közt egy közbilánxot von: a' melly a' Birtokosnak egy summában szemelcibe terjeszti az egész esztendei költséget, és jövedelmet, ennek hova lett fordítását, és a' Maradékot, vagy Fundus Instructust. Ez a' munka némellyeknél Gazdaság tükörének, másoknál pedig a' kalmári Számadás szerint fő bilánxnak neveztetik.

Meg kell vallani, hogy ez sok írás, és sok munka: de szükséges; és ha a' birtokos ezt nem tselekszi: úgy jár mint a' gondatlan Kalmár; a' ki soha se bírálván meg magát, csak akkor eszmél fel, mikor már elpusztult.

Azonban szükség itt e' kettőt meg jegyezni, hogy:

1. A' helyes maga megbirálásra a' mester-séges és számtalan Rubrikákból álló Számadó könyvek, és részes de szövevényes bilánxok semmit se használnak; és el lehet mondani, hogy azok mentől együgyűbbek, s' következők szerint világosabbak: annál gazdaságosabbak.

2. Ha a' Kormányzések csak az Iromány-nak fekszenek: bizonyosan papiros gazdaságot folytatnak: ennél pedig jobb a' Rovás, és 'Satskópénz, a' mint a' régi Gazdák mondják.

Lássuk tehát azoknak második foglalatosságát, t. i. a' Gazdálkodást, a' nevezetesebb

XVI

tárgyak szerint azon Kérdésekre elszaggatva, a' mellyek a' Gazdatisztben meghatározva fordulnak elől.

A' Földekre nézve.

1. Hol sok, vagy kevés a' szántó föld az erőhöz képest?

2) Ha sok: jobb-e' azokhoz béreseket állítani, vagy pedig gazdaságosabb ha a' felesleg felébe, napszámba, vagy éppen bérbe, és ez is rövidebb, vagy hosszabb időre kiadatik?

3. Ha pedig kevés mind a' szükséghez, mind az erőhöz, azt kell megítélni, ha van-e' és lehet-e' a' fajészásnak kára nélkül irtani? A' bizonyos hogy a' ritka és elvénült nagy erdők egy részét gazdaságosabb Csemetékkal és mag - v. makk - vetéssel jó erdővé változtatni, más résszít pedig ki irtatni. Ha irtani nem tanácsos, vagy éppen nincs is mit: nintsenek - e rétekké fordítható Bozótok, és felszántható kopár rétek a' határban. Vagy mindezeknél könnyebb, és jobb-e a' 3. Nyomást kétfőre változtatni, sőt a' kerülő vetést behozni?

A' Rétekre nézve.

1. Mi szerben vannak a' rétek a' szántó-földekhez? közönségesen véve vagy szint' annyi rét szükséges, mint a' földek holdszáma; vagy még több is, ha a' földek soványak lévén, a' trágya kedvéért nagyobb marha - számot kell tartani.

2. Valljon a' széna a' szükséges marhák természetéhez való-e?

3. Ha minden rét sássas: árkokkal kell-e segíteni, vagy pedig az Ugarokban gazdaságosabb rövid füvet termeszteni? mint tartalau árkolásokra minden idén költeni.

4. Gaz-

4. Gazdaság e' a' felesleg réteket, vagy robottal, vagy pénzesekkel kaszáltatni? vagy pedig hasznosabb a' robotot a' természetésre fenntartani, és a' réteket vagy felébe, vagy bérbe pénzért, vagy kaszásokért kiosztani?

5. Hol kívánja az okos gazdaság, hogy az elsoványodott földek 10—12 esztendőre rétekké, és a' rétek szántóföldekké változtassanak? mint a' Tisza mellett sokan tselekesznek, és földjeiket trágyázás helyett, Felváltással (Kop-pelwirthschaft) kővéritik.

6. Hol és mikor jó a' szénát Gőbölőkkel eletetni vagy ölszámra eladni hol tanácsos? s a' többi.

A' Szőlőkre nézve.

1. Hol érdemes Majorság Szőlőket tartani, és mennyit, a' házi szükségre, vagy a' kereskedésre tekintvén?

2. Okosság e' jó erdőket, vagy a' dombosabb szántóföldeket szőlő alá kiosztani?

3. A' kilentzed gazdaságosabbe vagy a' Hegyvám az újonnan építendő szőlőkre nézve.

4. Hasznosabbe a' Kilentzedet, v. Hegyvámot termésben bekivánni? avagy nem gazdaságosabbe az eshető részt több időre bérbe kiadni? vagy épen a' szőlőket örökre felszabadítani, és a' bejövő Summa pénzen javítható más Jóságot szerezni? mint a' Hazában több helyeken megesett.

5. Mit mutat a' bor-árulási Calculus a' Körülálláshoz képest? több e' a' jövedelem, vagy tsak a' vesződség, ha az Uraság maga méretű borait mint ha a' kortsmák bérbe adnak?

Az Erdőkre nézve.

1. Hol van az Uraságnak sok vagy kevés fája épületekhez, szerszámokhoz, vagy tűzre?

2. Hol kell vettetni, vagy ültetni, és mitsoda nemet?

3. Jobb e' ez, vagy amaz erdőt épületekhez, és tűzre használni vágások szerint: vagy pedig hasznosabb azt makk, és gubats terméssre használni?

Hasznosabbe, ha az Uraság összevett, vagy tenyésző Sertésseivel eteti fel a' makkot avagy pedig jobb, ha a' makkot az Uraság eladja.

5. Akkor nyer e' az Uraság többet, ha a' gubatsot maga szedeti fel, vagy akkor ha annak szedését kótyavetyére ereszti. A' Véghejiek magok szedik, és eladván bizonyos messzeségre elviszik, a' mint a' kereskedő kívánja.

6. A' Gubats köből nem tsak a' száraz és nyers gubatsra, hanem a' nagyságra nézve is különböztvén, gazdaságosabb e' a' Pozsonyi köbüllel élni, mint a' Véghejiek tselekesznek?

A' Tenyésztetésre nézve.

1. Elég e' a' Marhaszám és annak Neme a' földek trágyázásához, vagy felesleg is van? és mellyik.

2. Hol mellyik marha neme jobb a' jövedelemre, vagy munkára? tekintettel lévén a' szénának minémiségére, és a' Legelőre nézve.

3. A' hol kivált a' trágyára szükség van, vagy éppen nints, Gulyát kell e' tartani, vagy Csirát, vagy több a' haszon ha a' szomszédok, vagy egyes Árendások a' legelőt pénz, vagy napi számért kiveszik?

A z E r ő r e n é z v e .

1. A' Tisztek, vagy Tselédek száma kintsiny, e' vagy nagy?

2. Mi gazdaságosabb a' Cselédekre nézve; a' benttartás e' vagy deputátum adás: vagy ennél akár mellyiknél jobb a' felebeli munkás, vagy a' Napszámos?

3. A' költséget feléri e' a' jövedelem? mert közép szer szerint egy hóld őszi föld háromszori megszántására, beboronálására, és a' termés hazahozására négy marhás nap kívántatik, és vetésre, maghordásra, és a' learatásra rendszerint hat gyalog munkás mén fel. Ha pedig trágyázni is kell minden idén egy hatod részt: ezen felül szükséges minden 60 szekér trágya kivitelére, hat marhás nap. Hatvan szekér trágyát pedig hat darab marha után lehet várni. Innen az Alföldi trágya nélkül való termesztés legoltsóbb volna: ha a' Cseléd tartás könnyebb, a' mező közelebb, és a' gabona árra a' felföldével egyenlő volna.

4. Ha a' Bérestartás elkerülhetetlen, egy Bérestől legfelebb is csak 30 hóld föld megszántását lehet várni.

5. Nem gazdaságosabb e' a' nagy téreket megszállítani, és ez által állandó erőt szerezni: mint azokat Legelőül használni, vagy bérbbe minden 3. esztendőben ki adni?

A z É p í t é s r e n é z v e .

1. Állandó vagy drágább épületeket kell e' tenni, vagy pedig oltsóbbat: de romlandót?

2. Gazdaság e' másutt venni fát, és készteglát; és ez által a' maga erdőjét a' Birtokosnak, míg csak lehet megkimélni?

3. Mennyit gazdaságos egy idén valamelly épülethől elvégezni, egészen e' vagy csak egy harmad részben?

4. Hogy jobb az Áttsal, és Kőmivessel al-
kudni: általjában, ölszámra, vagy pedig nap-
számban?

Az eladásokra nézve.

1. Mellyék azok a' termések, vagy egye-
bek, a' mellyeknek eladását az Uraság a' Gaz-
datisztre bizhatja, és mellyeket tart fenn ma-
gának.

2. Hány köbölre vagy akóra tehet a' Gaz-
datiszt maga fejétől Szerződést, és mitsoda
Mennyiséget tartozik a' helybenhagyás végett
bejelenteni?

3. Hány részben tanátsos a' termést elad-
ni? egyszerre e'? vagy pedig fertályonként, és
azt is apródonként. Vagy talán legjobb egy
Vevőt is üressen el nem eresztteni.

4. Ki határozza meg az eladó Áruknek ár-
rát, a' Kormányszék e', a' Gazdatiszt, vagy
együtt a' Tisztek, és mennyi időre?

5. Mennyi időre lehet és kell a' Vevők-
nek hitelt adni? (Credit)

6. Kit rendel az Uraság az eladások, ve-
vések, és Szerződések hiteles voltának behi-
zonyítására?

Az Árendákra nézve.

1. Mennyi időre gazdaságos valamit áren-
dába adni vagy venni.

2. Jobb e' az egyes tsendes Igerés? vagy
gazdaságosabb a' jó előre kidobolt kótya-
vevényezés?

3. Mellyék lehetnek az illendő feltételek
minden árendálásban?

4. Mitsoda beneficiumokat gazdaságos á-
rendába adni, és mellyeket nem kell?

I. R. A' Rendeléstevésr. közönség. 21

5. Nyertesebb e' az Uraság, ha Jószágát hosszabb időre árendába adja, vagy tanátosabb, ha maga gazdálkodván néha nyer, néha vesz?

A' Kereskedésre nézve.

1. Lehet e' a' termesztés és tenyésztetés mellett a' Gazdatiszttól kívánni; hogy összevett ökrökkel, borjúkkal, sertésekkel, dohánnyal, deszkával, 's a' t. kereskedést is folytasson?

2. E' végre tanátos e' hogy minden Uradalomnak különös kereskedő Cassája legyen?

3. Mitsoda feltételek ide szükségesek?

Ezen, 's több elhalgatott kérdések alkalmaztatva való meghatározását kívánom én a' Gazdatisztben a' kezdőknek elő adni, fíjatalabb erőre bizván az Uradalmi Fiscus kidolgozását.

E L S Ö R É S Z.

A' R e n d e l é s t e v é s r ő l.

§. 1.

A' Gazdaság - Folytatás eloszlik közönségesen:

1. A' Rendeléstevésre.
2. A' Felvigyázásra (Inspectio.)
3. A' Rendtartásra.
4. A' Megkiméllésre, és
5. A' Gondviselésre.

I. A' Rendeléstevésnek tárgyjai:

1. A' Termesztés.
2. A' Tenyésztetés.
3. Az Építés.
4. Eladás és Vevés.
5. Kereskedés.

6. Árendába adás vagy Vevés.
7. Szerződések' (Contractus) kötése.
8. A' szegődött, vagy Conventióban lévő Mesteremberek, és Cselédek fogadása, igazgatása, dolga, megfenyítése, és eleresztése.
9. A' Jobbágyokkal való bánás.

II. A' Felvigyázásnak tárgyai ezek:

1. Mindazoknak gyakorább megnézése a' mellyeknek Végrehajtások eránt rendeléseket tett a' Gazdatiszt.
2. A' Számadások', ezeknek hónapos kivonási, és Tabellák' készítettése a' rendelt időre.

III. A' Rendtartás forog

1. A' Kész pénz.
2. A' Magházakkal, Pintzékkel, és Tenyészetekkel való bánás, és
3. A' kisebb és külső Gazdáknak a' Gazdatisztól való függések körül.

IV. A' Megkiméllés tárgya.

1. A' Készpénz.
2. A' Termések', és Készitmények' pontos használása.

V. A' Termések gondviselése vagy elromlástól való őrzése.

§. 2.

Mind ennyi Tárgyak körül meghotlás nélkül és haszonnal forogni nem lehet: ha tsak a' Gazdatiszt bizonyos rendet, sort, módot, és meghatározott időt nem tart a' dolgok felsosztásában, és elintézésében. Erre nézve

1. Minden Héten Szombaton Tisztiülés tartatik, a' mellyben a' Gazdatisztnek Segédjei megjelenni kötelesek.

2. Ezekről, és ezek által meg lehet tudni, azokat a Helyeket, a mellyek a Termés, és Tenyésztetés alá vannak rendelve.

3. Ezeknek Mennyiségét a Fundualiskönyv, az Erőt az Urbarialis összeírás, Personalis Státus Tabellája, és a Tenyészet' számját a Számadó' könyve kimutatják.

4. Mi az eladni való: a Magház, a Pajta-Mester, és a Megtartó elő fogják számlálni.

5. Mik vannak Árendában, a Szerződések Protocolumból ki lehet tudni.

6. Mit kell ki igazítani (reparare) vagy újonnan építeni: mikor az Uradalmat mezőről mezőre, és határról határra megjárja, szemével meg látja: és

7. Mitsoda Rendeléseket tegyen továbbra, a többi Tisztek, és a Tisztülés-könyve útba fogják igazítani az új Gazdatisztet.

§. 3.

A Tisztülésnek (Sessio officiosa) ezek, 's ilyenek a tárgyai:

1. Mindenek előtt a Földes-Uraságnak, vagy a Kormányzéseknek parantsolati olvasatnak fel, és azoknak, a kiket egyenesen illetnek: a Végrehajtásra tudtára adatnak.

2. A múlt Tiszt-ülésben tett Kormányi rendelések, a Protocolomból újra felolvastatván, a Gazdatiszt azoktól, a kikre ez, vagy amaz rendelés' végrehajtása volt bízva, rendre Híradást kér: de maga is, mikor kerül az Uradalomban, megnézi, hogy úgy ment-e a dollog végre, a mint a Hírüladás volt.

3. A szükséghez, és időhöz képest új rendelések tételnek, és a Protocolumban sorra-mindenek béirattatván, a végrehajtás az ahol

való erő, idő, és költség is meghatározatnak, és kinek kinek az őt' illetők tudtára adatnak.

4. Az eloslzáe előtt még azon Levelek is felolvastatnak, a' mellyek a' Terméseknek itt, vagy ott való piatzi árráról szóllanak. Mellyek szerint a' részes, vagy külső Eladások, a' Tűdősításhoz alkalmaztatott árra le, vagy felté-
tetnek.

5. Ezek után jönnek az Uraságtól függő mindenféle Embereknek panaszaik, és kéreményeik. Ha a' panaszok az Uraság Földes-Uri Jussait illetik: a' Fiscálisnak adatnak; a' polgári egymás közt való Perek, és Heresetek, a' legnagyobb szelídséggel és igazsággal elintéztetnek. Ha pedig a' kéremények az Uraság' kegyességét nézik, vagy magok a' Tisztek ellen kérnek is Elégtételt: azok megvilágosítva egyenesen a' Földes - Urasághoz küldetnek; és a' Panaszló a' messze járásra semmi módon ne kényszeríttessék, sem a' kérő. Végre a' Tiszt-
ülés Protocolomába beirattatnak mindenek.

6. A' Panaszlók és kérők után a' Zálogok adatnak elő, és adatnak ki, a' rendes Zálogok Protocoloma szerint; a' melly is az Esztendő végén kivonatván, a' Váltáságpénznek erősítésére a' Pénztartónak, a' Vadászok Meges-
mérése, és a' Gazdatitzt rá - írása alatt által-
adatik. A' Favevőknek mindenkor a' Tiszt-
ülésben, az Erdőbíró, vagy Vadászok jelenlét-
tekben adassanak Czédulák, a' mellyekkel a'
Fizetők a' Pénztárnál jelentsék bé magokat. A'
Vadászok pedig a' Fa kiadása után azokat bé-
szedjék; és belőlők mint a' Zalogokról mon-
datott, Generális Commissio (Meghagyás) és
Megesmérés készítettvén, a' Bévevés ez által
erősíttetik. A' hol nagy és sok az Eladás: a'

Fáról különös Protocolomat kell vezetni. Másutt pedig a' kitsinységek, elég ha a' közönséges Meghagyások Protocolomába számszerint beiktattatnak.

7. Ugyan itt adatnak azok a' Meghagyások, mellyek szerint valami az Uraság számára kiadattatik.

8. Maga a' Gazdatiszt is minden Eladásokról, Vevésekről, és Árendákról szóló Szerződéseket, mellyeket Tisztülésen kívül tett, közönségesen felolvastat, és Tetteit mindeneknek hirüladván, a' Szerződéseket azoknak Protocolomába béiratja: mivel a' Vevőket és Idegeneket a' Tisztulásra halasztani nem kell, 's nem is lehet.

9. Ezen Tisztulásben a' Gazdatiszt a' kintstártól is, és a' kinlévő Tartozásokról, és Adóságokról nyomos tudósítást kérjen be a' Pénztartótól. Így a' Rendeléseknek helye és ideje, 's módja meglévén határozva, most már magokat a' Rendeléseket kell sorral felvenni.

E L S Ő S Z A K A S Z.

A' Termesztésről.

§. 4.

A' Termesztésnek tárgyai:

I. A' Gabona nemek' termesztése.

II. A' Széna-termesztés, és így a' rétekkal való bánás.

III. A' Bortermesztés, vagy is a' Szőlők' mivelése.

IV. A' Fa-termesztés, és így az Erdőkkel való bánás.

§. 5.

I. A' Gabona termesztésben teendő rendelésekben gondolóra kell venni:

- a. Az Időt.
- b. A' Magnemeket.
- c. A' Mennyiséget.
- d. Az Erőt, és
- e. Az Eladó piatzokat.

a. Az Időre nézve ezek több Házaknál a' Földes - Uraság parantsolati:

1. Az igen agyagos, következésképen a' hideg földeket négyszer kell szántani Őszi alá; és Tavasz-búza, Rozs, Kolompér, Lóher, és Dohány alá kétszer, az az, először öszszel kell feltörni, és a' nyári szántást úgy intézni a' másikhöz, hogy a' földnek egyik megfordításától fogva, a' másikiig 6—8 hét engedtesék a' Megrokkanáásra (Fermentatio.)

2. Ugyan az ilyen földeket Őszivel, ha tsak az Esztendő nem rendkívül forró, és száraz, Kisasszony Hetében el kell vetni. Tavaszival pedig a'kor, mikor már az agyagis meghimlik, vagy omlik.

3. Gondolóra kell venni az Időt, és azzal élni magában a' Szántásban. Kivált az Ugarlás, és Forgatás idején az Urbáriom rendelését (melly szerint a' közelvalók Nspköltétől, Napnyugtáig tartoznak szántani) meg kell tartani: de 11 órakor a' Marhát ki kell a' járomból eresztetni, és 3 óráig enni, és nyugodni engedni. A' pihent Marha, ha a' Meleg is kissebb, jobban, és szaporábban dolgozik.

4. Sőt ezen tzélből azt is lehet a' Jobbágyok megeggyezésével tenni, hogy Parlagolás-kor, és Forgatáskor minden egy napra, a' homokos és puha földekből 1200 □: a' nehéz és agyagosból pedig 900 □ öl kire kire kiméresék, és a' Jobbágyra bizassék, ha egy nap, vagy két délelőtt akarja azt betsületesen meg-

szántani. Így a' mellyiknek gyenge a' Marhája, azt maga megkimélheti. és az Urbárium se sértetik meg.

5. Azessős Esztendőben, nem a' nagy Erőnek egyszeri kiállítása teszi a' jó Vetést, hanem az okos felosztás; hogy minden hold földhöz három, négy Eke, egy Vető, és két Boronáló, sőt három legyen készen, hogy egy egy hold azonnal el is takartassék. Ebben legtöbbet hibáznak a' Tisztek; midőn egész Táblájokat hétszámra veri az eső megszántva, és vetetlen.

b) A' Magra nézve ezek a' rendelések:

1. Őszi búza, Rozs, és Árpa rendszerint természetessék minden Majorokban. Őszi Lentse pedig sehol sem. Az új Gabona Nemék Vetése eránt Kérdést kell tenni. A' vetnivaló Búzáat mindenütt ritka drót rostával kell megvágatni.

2. Tavaszbúza, Árpa (Tenkely) Rozs és Kukoritza minden jó, és kövér földű Majorokban (annyival inkább ha az Őszi vetés nem jól bíztat) vettessék.

3. A' Zab a' soványabb Táblákban természetessék. A' búzával együtt érők nem jók.

4. Kolompér földet minden Majorban parantsol az Uraság különösen tartani. Úgy nem különben

5. Ha a' Csirának közel bő Legelője nintsen: Lutzernás - kertet is szükség állítani. A' hol azonban a' trágya nem kellő; ott Csirát nem is kell tartani.

6. Valahol a' Spanyol Merinosok tenyésznek: az Ugarban Lóher is kell szénának természeteni. Bükkönyt pedig a' Gőbolyöknek, Jármosoknak, és a' szeme, a' Lovaknak. Ha a' Lóher nem szereti a' földet: vagynak más jó fűmagjaink: azokat kell vetni.

7. Tavasz Lentsét, Bórsót az agyagos Táblákba kell vetni. Hajdinát pedig a' Homokos Táblákba, sőt a' felesleg tavasz földekbe is.

8. Ha a' Köleshez meleg, ikrás, fekete föld van, természetése megkívántatik.

9. A' Dohány természetés eránt különös Parantsolatot kell kérni, minthogy ehez, különös föld, és értelmes Munkások kellenek.

c) A' Mennyiség meghatározása, és ez eránt való Rendelése az Uraságnak a' Táblák kiterjedésétől, és az Erőtől függ. Hogy kell az Erőt felvetni: Lásd a' Practicus Termesztőt.

A' Mennyiségre nézve ezek a' Rendelések:

a) A' Keserűvizi Majorban, minthogy az Ir-tás semmi szín alatt meg nem engedtetetik: és a' földje is igen jó, erő is van hozzá: minden Táblák két Vetőre, vagy Nyomásra parantsoltatnak fordíttatni.

b) A' Tüskebokri Pusztán a' föld is jó, a' Marhánakis elegendő Legelője van, 's a' Birkák is a' Jótán kár nélkül füveltetnek: de téli szükség épen nints: a' Kerülővetés parantsolatik bevetetni, hogy tavasz szalmát, és Lóherszénát lehessen bőven termesztetni. Egyéb-ütt pedig a' három Nyomásba való Vetés tovább is meghagyatik: mert a' Tenyésztést az Uraság semmi módon nem kívánja a' Kerülővetés által kissebbíteni, se a' maga Majoriban se a' Falukban.

d) Az Erőre nézve ezek rendeltetnek:

aa. Az Érsekerdeji Majorhoz elegendő, és jó marhatartó Jobbágyok lévén, 4. Béres, és 16. ökör eltöröltetik. Ellenben

bb. A' Somhalyomi Pusztán a' két bijalosis megtartatik: de mind a' fájészásért, mind a'

Jótai legelőért, 's a' t. Árenda helyett a' Szomszédoktól, Szántók, és Aratók köttessenek; mert a' Béresektartása, és lakása itt igen terhes az Uraságnak. Meg kell azonban tartani állandóan, hogy az ilyen Haszonvételért kötött Napiszám az Urbárialis Tabellában, a' Robottartozás rubrikáiba ne irassék be; sem a' kötött Napiszámosok a' Robotosokkal a' Munkán össze ne kevertessenek; hanem az egész kötött napszámi tartozás a) külön könyv szerint vezettessék: b) külön munkára (a' mint fogadták) állittassék, és c) olyan munkások álljanak elől, a' millyek ígértettek Kaszálláshoz, vagy Aratáshoz.

cc. Az Aratáshoz is vagy száraz Kepések, vagy általjában a' Ritkakerészti Helység szólittassék meg. Ugy is most tornyot építenek, és az Uraság, (ha tetszik mind Étel, mind kepe részeket kész pénzel kifizeti, vagy pedig annyit érő téglát ad nékik: sőt a' Császárszegi Legelő is még három idén meghagyatik nálok a' mostani Árendában, tsakhogy: a' terhet főzést és sütést el lehessen kerülni.

Mennyi legyen az Arató a' Holdszámhoz képest: e'ből az együgyű Számszerből a' Gazdatiszt megítélheti. Egy Hold búzát, vagy Rozsot 4 erős Arató le szokott vágni egy nap: hát ennyi 's ennyi Holdat hány arató vágnale egy nap? vagy hány nap tsak ennyi, vagy annyi Arató? A' Robotosok, a' kik közt tehetetlen Aszszonyok, 's nevendék Leánykák és gyermekök is vagynak, hatan, sőt heten vágnak le egy holdat; és egy erős kévekötöző ezeket szint úgy meggyőzi; mint a' négy erős Arató után dolgot talál.

Minden egy dolgos erős Arató után esik napjában két 22 kévéből álló kalangya. Így

van a' képésekkel a' dolog: de a' Robotosok után, bár egy kalangya essék egy napra, és az is csak 18 kévés.

A' szemes szalmából a' Mezőn nem enged az Uraság köteleket hányatni: mert ez sok drága időt is elveszen, és sok szemet is elperget, hanem a' Majorban kell 'súp szalmából az Aratás előtt jóval; a' mikor kivált a' Gyűjtőket, vagy kaszásokat is kiveri napközben az eső, köteleket a' Rozshoz: a' Búzához pedig gyíkinny, Csáté, vagy vessző gu'sból hányatni.

dd. A' Gabona behordásra minden Birkások, Gulyások, Vendégfogadósok, Kanászok, és Molnárok az Uradalomból álljanak elől szekereikkel két napra, a' mint kötelezték magokat a' mikor a' Remanentiális (fentmaradt) földekből mindeniknek, és a' Rétekből is 4 hold, és 4 kaszás adatott nekik. Az ilyen Erő szerzés többet ér, az Árendák feltsigázásánál.

ee. Nem a' nagy Táblavetés tölti meg a' Magházat; hanem a' jól mivélés; és annak idejében való oltsó betakarás. Erre nézve azt a' részét a' Táblának, a' mellyel a' Gazdatiszt semmi módon nem bír, felében, vagy napi munkáért is gazdaságosabb bizonyos feltételek alatt kiadni, mint melléjek Béres - ökröket állítani.

ff. Hézi - munkásokat pénzért is kell fogadni, kivált! az apró munkára; és a' Marhás Jobbágyokat, a' legszorgosabb időre meg kell kímilleni.

gg. A' dolog kerülő Czigányokat is a' mezei munkára rá! kell szorítani; és csak hegedülésekért, és lótserebelésekért őket meg nem kell szenvedni.

hh. A' Mesteremberek általjában maradjanak a' magok Mesterségek mellett, és a' Szántásvetésre, nem kell nékik útát nyitni, a' földek' Árendába adásával. Rétet, és kolompér földet mindazáltal lehet nékik adni, a' hol Hétfivásárok, és Piatzok nintsenek.

ii. A' dolgozó erőt neveli még a' Népesítés, és Megszállítás is.

A' Népesítésre ezek parantsoltatnak:

1. A' pusztán maradt Házhelyeket (Sessio) a' Gazdatiszt a' maga hatalmával is megszállítani tartozik.

2. Új Helyeket pedig kiadni még nem engedtetik, hanem az eránt a' Földes-Uraság' Rendelését ki kell kérni.

3. A' Jobbágyokat külön válni, és az által a' Helyeket fél vagy fertályra leosztani még nem engedi. Ha mindazonáltal

4. Valamelly Hely úgy megnépesedett, hogy azok többé Helyek' terméséből el nem élhetnek: a' Gazdatiszt adja a' maga Vélekedését az Uraságnak, hol lehetne ezekkel népesíteni, vagy épen őket megszállítani a' Major, és Helységi Tenyésztetés, és Fajészás kissebítése nélkül.

5. A' Megszállítás sarkalatjai ezek: a) Hogy a' Megszállók vagy marhás Szántóvető, vagy Mesteremberek legyenek. b) A' Szántóvetők lehetnek Jobbágyok, Felebeliek, vagy Árendások. A' Feltételeket, és a' helyet az Uraság határozza meg.

§. 6.

Eddig a' Magvetést illető Gazdatiszti rendelkezések adattak elől: most már a' Termés eránt kell illendő Rendeléseket tenni. A' főbbek ezek:

1. A' Búzát általjában ugyan mind, de a' miből vetnivalót akar a' Gazda készíteni: oltsóbb pénzes Munkásokkal egészen, és jól meg kell gyomláztatni, és belőle a' Rozsot is kiválogatni.

2. Ugyan a' Vetésrevalót két, három nappal tovább kell a' szárán érlelni; mint a' Pénzre valót, a' melly mentől pirosabb, és fényesebb, annál betesebb.

3. Az Aratáshoz a' Sarlók tovább is megtartassanak, és újságonkapásból a' Takarókászák bé ne hozassanak: mert hozzájok, a' tapasztalás szerint, mind erős Munkások kívántatnak: mégis a' mi kövér és gazdag Termésünket nem bírják rendre dönteni. Az Aratók egy úttal a' Földibodzát is kiválgják jó alantán: de a' marok közzé ne vessék. A' levágásnak igen nagy a' következése: mert általa a' föld a' bodzától két három Esztendő alatt kitisztúl.

4. A' Mezőkön 50—100 kalangyákat nem kell sorbarakadni: mert ha a' Menykő bele üt: végig ég; sőt ha sok az eső, szárogatásokhoz való térséget se lehet sok helyen találni.

5. A' Csűrőkben is nem kell olly magas Kazlakat, vagy Ásztagekat rakadni, hogy a' Feladogató a' szekérről fel ne érje: mert ez sok erőt kíván, és a' hirtelen eső előtt se lehet hamar bétakarni.

6. A' szerentsétlen essős Esztendőkben jobb kevesenként a' száraz kévét behordani, és kisebb Asztagekba rakni, mint nedvest, szárazat özszerakadván, elrothasztani. Ha minden szárogatás mellett is maradnak fel a' megválogatás által sengés kévés: ezeket igen keskeny, és hosszabb Asztagekba külön kell rakni

katni szalmával egyvelgest, így valami tsak meg marad belőlök.

7. Minden kazalba, vagy Asztagba bészúrva legyen az írott Rovás a' Kyalangyák számáról, és neméről; és így a' kilentzed, vagy Tized a' Majorságterméstől megkülömböztetve is rakassék őszsze.

8. Először is ugyan vastagon kell az Asztagokat fedetni rozs-szalmával, a' melly tartósabb (kivéven a' Magnak való Búza asztagokat), a' mellyekhez vastag búza-szalma fedél kívánatik: de a' lerokkanás után két hétre, mindeniket újonnan szükség beborítani. Sőt késő Őszszel egészen kell őket fedni, és ezt Tavaszra ismét kell tselekedni.

9. Minekelőtte az Asztagok őszsze rakattatnának: minden Táblákról, válogatás nélkül 3—4 keresztre való kévét a' Pajtába kell vitetni, eltsépettetni; és így próbát tenni: hogy a' Gazdatiszt megítélhesse körülbelől, mennyi a' reménylhető Termés?

10. A' hol Cséplőket lehet kapni, és Cséplőszérők vagynak, és a' 'Supszalmára szükség van: a' Cséplést tovább is meg kell tartani. A' hol ellenben, se Cséplők, se Cséplőszérők nincsenek, a' Termés azomban sok, a' Tenyésztes sok szalmát, és hamar kíván; Nyomtatószerők azonban vagynak, és az Asztagokat, vagy a' kereskedőkre nézve, vagy a' Hőrtsőköktől soká tartani nem lehet: a' Nyomtatás nem tiltatik, vagy együtt is mind a' kettőt kell használni. Cséplő machinákat pedig a' Gazdatiszt, a' Földes Uraság engedelmé nélkül nem állíthat.

11. Cséplőket, a' hol lehet, kell általánosan megtelepíteni, kivált a' magános Majorok, Birka, Gulya-aklok, pusztai Csárdák, és Malmok mellé kell nekik árendás házokat

építeni. Ez a' bátorságra, és a' kézen álló Munkásra nézve is követést érdemlő praxis sok helyen.

12. A' Cséplésben, és Nyomtatásban a' Jobbágyoknak mindenkor, és mindenütt elsőséget kell adni az Idegenek előtt.

13. Legelőször is a' Vetnivalónak Kiverése eránt tegyen a' Gazdatiszt rendelőst; és utána mindjárt a' Marhák, és Birkák számára szükséges tavaszi, és őszi szalmát készíttesse.

14. A' Cséplő és Nyomtató részt, vagy maga vegye meg a' Gazdatiszt, vagy Commissio mellett engedje csak meg, a' mások által való megvételt.

15. A' Cséplésben azt a' sort kell tartani, hogy a' mire legelőbb van szükség: ugyan az is veressék ki. Ha mindazáltal kár nélkül megeshetik: a' legjobb szemeket utólja felé kell hagyni a' kiverésre.

16. Valamikor, valamelly Kazal, vagy Asztag a' kiverésre kimutattatik: a' Magtartó jelenlétében, három négy kalangyával különös próba tétetessék; hogy meg lehessen bizonyosabban tudni, hogy az, vagy amaz Asztagból mennyi szemnek kell kijönni.

17. Mindjárt a' bemérés előtt meg kell először minden gabonát, a' polyvától, vadóztól és kivált a' portól a' rosták által tisztíttatni, és addig azt a' Magtartónak veszedelme nélkül nem is lehet a' Bévevésre meghagyni (pro Percepto assignare.)

§. 7.

II. A' Szénatermesztés kétféle: 1) A' természeti Réteken. 2) A' vetett Réteken való Szénafü - termesztés:

a) A' természeti Rétekre nézve ezek a' Rendelések:

1. Minden Majorban légyen Rétygalú, és Hasogató - borona. Amazzal minden tavasszal el kell a' Vakondák - túrásokat, és Hangya 'sombikákat teríttetni. Ezzel pedig ősszel szükséges a' Mohos, és terméketlen Réteken a' gyeptöveket meghasogatni.

2. A' meghasogató után trágyázni kell mindazokat, a' mellyek soványok; azomban sem a' víz meg nem szokta futni, sem természetesen nem seppedékesek.

3. A' Seppedékeseken árkokkal szükséges a' feles vizét levenni; a' kopárokat pedig vízzel elboríttatni, a' hol lehet.

4. Semmiféle Réteken, kivált pedig a' Seppedékeseken meg nem engedtetik tavasszal a' Marhalegeltetés, mert a' hagyott nyomok miatt nem lehet őket megkaszálatni tisztán.

5. A' Sástermő Réteken, míg a' sás gyenge, addig kell; és így legkorábban kaszálatni. A' jó fűvet termők az Aratás idejéig feltakartatnak, és a' Jóták, vagy fákallyain termő fű megnövése után, Aratás utánnig lehet várakozni, és így egy erővel és költséggel, mind a' szénát, mind a' sarjút lekaszálni.

6. A' hol, és a' melly esztendőben széna bőven takarodott: a' sarjúra nem gazdaságos a' Jobbágy erőt vesztegetni, annyival inkább ha nints rendnek való fű a' Réteken. Az illyeket jobb harmad részibe, vagy Napi-munkáért másoknak kiadni; de jókor.

7. A' száraz szénát csak egy éjjelre is úgy kell a' Réteken Boglyákba, Vontatókba, Rudasokba, vagy Petrentzékbe öszsze rakni, hogy minden Boglyán ember álljon; a' ki azt megtapodja, és nyomja a' szél, és talán hosszszas eső ellen.

8. Ha az idő engedi: a' száraz szénát azonnal bé kell hordatni. E'hez képest a' jöhető eső ellen (a' melly a' kazlat is félen, és a' szénát is a' szekereken szokta érni) a' Szénás pajtákat, ha száraz is az idő: mindég üressen kell tartani, hogy a' szekereken megázott szénát lehessen hol elterigetni, és tsak legutóljára tölteni meg.

9. Közönségesen pedig hosszú, és költséges Szénaszíneket nem kíván az Uraság építtetni, és akarja, hogy az Alföldi magasabb Szénakazlak, vagy hegyes Boglyarakás vitessék be. Itt ha félelni éri is az eső: hamar be lehet kitsíny tetejét burogatni, 's a' széna jobban megmarad, és kevés vesztegetődik el. Sőt a' Felföldi leásott, 's őszszekötött Szálfák közzé való rakás is jónak találtatik, kivált az erős szelekre nézve.

10. Még a' Réteken fel kell a' Boglyákat a' Marháknak, és Barmoknak mivoltokhoz mérve, osztani; és úgy a' Lovak, Jármosökrök, Csira, és Birkák eledelét külön is rakatni.

11. A' Rétekre nézve a' Sarjutakarás után az a' Rendelés általjában, hogy a' Gazdatiszt tegye tilossá azokat, a' mellyek a' Gőbölly, vagy Jármosökröknek, Csikóknak, és Csirának fognak őszi legelőül szolgálni: a' többi kopárok, Bozótok, Jóták, és Erdők letiltásával pedig nem szabad a' Falubeliek Tenyésztetését hátráltatni a' Fels. Rendelések szerint.

12. A' Spanyol Birkák inkább az Ugarokon, száraz Jótákon, és Hegyoldalakon kopároznak, mintsem a' Réteken mételyt kapjanak: kivéven a' Platzlikat, a' mellyek úgyis le fognak minden órán metéltetni.

b) A' Vetett Rétek azok, a' mellyekről felebb a' Vetnivaló magok közt volt a' szó; és hol, és miféle Marha számára, mellyik ter-

mesztessék megmondattott. A' hol mindazáltal elegendő, és jóféle szénatermő Rétek vannak, a' Vetett Rétek tartása, elmaradhat még most: mert valamennyi van, mind nehezen szárad, és e' miatt az eső elrontja, a' száraz nyár pedig nem termi meg őket. És így a' szántás, drágamag, és trágyázás fizetetlen marad. A' magunk Rétjén önként termő szénafű magokvetése általjában jobb. Azértis az igen kopár, vagy gazos Rétek felszántása, megtrágyázása megengedtetik alájok.

§. 8.

III. Tárnya a' Termesztésnek a' Bortermesztés, a' melly két részre oszlik, u. m. 1. A' Szőlőművelésre. 2. A' Borokkal való bánásra.

A' Szőlőművelésre nézve ezek az Uraság rendelései:

1. A' Szőlő ültetés alá a' Gazdatiszt semmiféle földet ki nem oszthat az Uraság tudta, és engedelmé nélkül: kivált pedig az Erdők kiirtását e' végre semmi módon meg nem engedi: mert szőlő már több van a' Hazába, mint Fa.

2. A' melly Hegyek már bé vannak ültetve, és kilentzed, vagy Hegyvám alatt holdszám szerint vagynak: a' Szőlős . gazdák a' pusztá helyeket béültetni kényszeritessenek; különben az Uraság kárt vall; kevesebb lévén mind kilentzedje, mind Hegyvámja.

3. Minden ilyen Helyeken a' Nemes Vármegyék által helyben hagyott, vagy helyben hagyandó Hegy Articulosok bevitessenek: és e' szerint

4. A' Betsűkre, és osztályokra 's a' t. nézve meghitezett Hegymesterek, és Hujdúk állítassanak.

5. A' Szőlőhegy mindenütt körül legyen gyepüzve, hogy semmi titkos Irtásokkal a' Hegy ne nagyítottassék.

6. A' korhely Szőlősgazdák' Szőlője, ha két idén miveletlen marad; törvényesen be-tsültessék el, és adassék másnak.

7. A' Hegyekben lakás, és Marhateleltetés sokhelyen igen be van véve: azonban pedig káros, azért is az embereket jó móddal erről le kell beszélni.

8. Ha mi Házhely után való Rétek, és Földek a' Hegyekben vagynak, azok ha lehet, kiteréltessenek; mert ez a' szabados Eladást, a' melly alatt a' szőlők rendszerint biratnak akadályoztatja.

9. A' Hegyekben semmiféle Marha, és Baromlegeltetés meg nem lesz engedve: mert tapasztalás szerint kárt tesznek.

10. A' Hegyből a' szőlőt, hogy a' Gazdák nagy edényekkel el hordják, és piatzokon elárulják, meg nem engedtetetik. A' mértékletes, és képes használat (discretus usus botrorum) senkinek se szabad megtiltani.

11. Ugyan nem engedi azt is az Uraság, hogy a' Hegyhajdúk a' szőlősgazdák gyümölcset, és a' szőlőt, mint állani, vagy felkötözni valókat a' Tiszteknek, vagy másoknak elhordják: a' tisztességes Asztali gyümölcs, és szőlő ollykori bevitele, mikor Vármegye Tisztjei, és egyéb útazó Uraságok beszállanak, a' szerint a' mint ezt a' Hegybeli Contractusok megengedik, egyik Tisztnek se lesz tilalmas.

12. A' Megakoláshoz való Fizérpáltzák, Borköblök, és Kapás Pintek, 's a' t. a' Nemes Vármegyék bélegjével hiteleztessek meg, és párban a' Helységnél is meglegyenek.

13. A' Majorság - szőlőkre nézve ezek parantsoltatnak:

a. Soha a' Szőlőtöveket kitakarni, vagy megmetszeni addig nem kell kezdeni, míg a' Mandola, és Baratzkfák virágozni nem kezdenek.

b. A' hol tsak kortsmaborok teremnek, és különben is az Uraságnak kilentzedje, vagy Hegyvámja van: nem méltó, hogy Majorság Szőlők tartassanak. A' jó, és legalább Asztalibort termő Hegyeken pedig tovább is megtartatnak, vagy szereztetnek is a' házi szükséghez képest. A' kereskedésre nézve alább fogoknak rendelések tétetni.

c. A' magas Hegyeken fekvő szőlőket nem szükség télre betakartatni: mint a' Sopronyiak se takarják; annyival inkább, hogy az költségbe kerül, és még se használ ott semmit, a' hol tsapra metzván a' szőlőket, mint a' Dunántúl majd mindenütt, a' tőkék olly magassak, hogy bétakarni lehetetlen.

d. Az alacsony Halmokon a' töveket be kell ugyan takartatni: de szüret után; egyébkor pedig lapossan kell a' szőlőföldjét kapálni, mint a' Hegyallyján, Borsod, Abauj, Sopronyban, a' Muraközben, és másutt szokás. A' harmadik kapállást Cunicula végén el nem lehet mulatni. Ez a' szőlő szemét szembetünőleg neveli.

e. Ugyan karózással se szükség a' Szőlők' költségét nevelni. Karó nélkül szintűgy terem a' Veszszó, ha felköttetik; és hosszúsága elmetéltetik; (mint a' Hazabeli praxis több helyeken gyakorolja).

f. A' felfolyó Szőlőtövek, vagy Lugosok többet teremnek ugyan; de mindenkor savanyúbb levét adnak. Azért is ezt a' módot mi-

nálunk nem lehet olly haszonnal követni, mint az Olaszoknál, a' hol nagyobb is melegség sokszor, mint a' Szőlő megérlelésére kívánatlik.

B. A' Bortsináláshoz, és az azokkal való bánáshoz ezeket a' Fogásokat kívánja az Uraság megtartatni:

1. Mikor a' Hegymesterek, vagy magános Szőlősgazdák az eránt jelentést tesznek, hogy a' szőlő megérett: a' Gazdatiszt azonnal értelmes Gazdákat küldjön ki, a' kik hitelesen megtudják ítélni, hogy a' Szüretet ellehetne kezdeni, vagy nem.

2. Hogy a' Dézmálás össze ne toldúljon: bizonyos napokat kell meghatározni, hogy ez, vagy amaz Vidéken mitsoda nap kezdődjék a' Szüret, és Dézmálás.

3. A' Dézmálásra nézve külömbféle praxisok vagynak az Országban. Azért is a' Gazdatiszt e' részben újításokat nem tehet. A' hol a' Hegyeken vannak a' Borházak, és az Uraságnak jussa van nem tsak a' Termés összeírására, hanem a' hordóknak kikóstoltatásához is: ott ezen végre tántoríthatatlan hűségű, és egyenes embereket rendeljen ki. Ha a' Gazdatisztnek gyanúsága támad kiküldöttjei eránt: más idén, más Embereket rendeljen helyettek, a' mondott végekre.

4. A' kikóstolás és elpetsételés után a' Dézmálást semmit se kell halasztani; hogy a' Termesztők idejeket ne vesztegezzék a' várakozásra; és szükségeiken az Eladással se githessenek: a' mint ezt a' Törvény is parantsolja.

5. A' Dézmaborok ugyan mindenkor külön edényekbe töltsenek el; mindazáltal a' jobb Hegyekről való egész Edény-borokat az

együvetöltögetéssel, ismét különös nagy Edényekre kell össze szedni.

A' hol a' Borházak nem a' Szőlőhegyeken vagynak, és e' miatt csak a' Must vétettetik számba: a' praxist megváltoztatni nem szabad. Azért isjvalljon az édes törkölyből ki kellé venni a' Dézmát, vagy nem, a' szokás (usus) meg fogja mutatni. Az Aszszú, vagy Teppedt szőlőt megdézsmálni nem szabad Urbarialis Rendelés szerint.

6. A' Dézmaborok összetöltésében még a' színre is kell vigyázni. Azért is a' fejérek fejérhez, és a' pirosak, vagy rézszerűek csak a' magokkal egyezőkkel kevertessenek össze.

7. A' Majorság - borokra nézve ezek a' különös Rendelések :

a) A' jó Esztendőbeli borok, vagy édesek, vagy gyökeresek. Mind a' kétféléből kell egy nevezetes akószámot félre, vagy a' jövő időkre el tenni. Az édesek nehezen tisztúlnak, és az idő változásival meg is zavarodnak. Az illyekkel tehát a' tüzes, más esztendőbeli borokat kell felényire megkeverni. Így megtisztúlnak. Így a' régi, elgyengült borok is megfrissülnek, ha gyökeres új borokkal egy harmad, vagy negyed részben feltöltetnek.

b) Minden ilyen félre tett borok petsét alatt tartassanak, hogy azokat a' kóstolgatással a' Kádárok vagy Kultsárok el ne rontsák.

c) Deputatumokra a' Királyhegyi és Bandsalgói Majorság termékek fordíttathatnak egyedül, és más nem.

d) Általjában a' hordók minden 14. napba egyszer megtöltögettessenek, és petsét alatt lefojtva álljanak. Mentől nagyobbak a' hordók, annál kevesebbek töltelék megyen beléjük, de

a' mennyiség alább, a' Kiméllés közt fog elől fordulni.

e. Az Uraságnak minden hordóji megbélyegeltessenek, és az akószám rajtok eltörülhetetlenül legyen felírva. Mivel azonban a' nagy új hordók a'kor, ha tele töltetnek: szélességekben rokkanni szoktak, és a' miatt a' Fizér időmúlva nem jól mutatja az akószámot: az első, vagy üres fizérezés mellett kell az akó számnak rájok iratni.

f. A' horos pinczékben égett bort, és zöldséget, káposztát, répát, vagy kolompért tartani kártétel nélkül nem lehet.

g. Az új borokat, akár Majorságtermés, akár Dézma legyen is az, az őszeirás szerint vetesse a' Gazdatiszt, Meghagyásával (Commissio) Számadása alá: de mihelyt a' forrást elvégzik megtöltetvén, újonnan vetessenek és adassanak Szám alá; és így az, a' mit a' hordók először el-ittak, és forró hijjokba töltelekül felment, mint tsak egyszer; de bizonyosan megtörténő dolog, pro Erogato assignáltassék.

8. Legelsőben is a' gyenge vagy szagot kapott borokon kell kiadni.

9. Mindenkor a' Gazdatiszt mutassa ki a' Tölteleknek való hordót, és azt is, a' miből az ő Commissiója mellett kapnak a' Cselédek, Cséplők, kortsolyások 's a' t. áldomást.

10. A' borokat nem mindenütt szokták lefejteni az Országban. Azértis az eladó borokra nézve, a' helybeli praxishoz tartsa magát a' Gazdatiszt: de az Uraság asztali borait, minekutánna tökéletesen megtisztultak, egy általjában le kell fejteni. A' Sopronyi, Muraközi, Badatsonyi, és kivált a' Hegyallyjai kövér borok, néha Esztendő, 's több múlva forrják annyira ki magokat, hogy a' Megetzetesedés fél-

elme nélkül lefejtethessenek. Erre tehát vigyázni kell.

11. A' nagy pintzéknél 30—60'stöbb akós hordók tartassanak vassal megabrontsolva. A' hol mindazáltal a' kereskedés hordó, és nem akó szám szerint szokott folyni: a' Gazdatiszt (ha okosabban nem lehet) a' szokástól el ne álljon, legalább annyiban, hogy ha nagy hordókban tartja is az Uraság borát a' Pintzékben: kissebb, az az, a' vidékben szokásban lévő 190—194 ittszékeket, mint az egész Hegyallján szokás, készíttessen, és a' bort ezekben, vagy ilyen módon adja el.

12. A' hordóknak kissebb, vagy nagyobb mértékjéhez képest, többféle felzsráfolható vas abrontsok tartassanak az Uraság pintzéinél. Ugy a' bőr, és bádogszivárványekkel való élés tovább is megtartassék. De a' Hegyallján az ilyenekre nem kell költeni: míg ott az 50—60 akós hordók módiba nem jönnek.

§. 9.

IV. A' Termesztésnek negyedik tárgya az Élőfák' termesztése, vagy röviden az Erdőkkel való bánás.

Az Erdőkkel való bánás 1. A' Fáknek Nevelését, és 2. A' megnőtt Fáknek gazdaságos Használását határozza meg.

α. A' Fa - nevelés magában foglalja

1. A' vetést.
2. A' Csemeték ültetését.
3. A' Fijataloknak gyarapítását.

β. Az Erdőknek gazdaságos használása pedig áll:

1. A' Fának a' rendes időben elő Vágásában.
2. A' Vágásokra való helyes felosztásban.

3. A' Vágásnak módjában.
4. Az Erdőnek kiméllésében.
5. Az Erdők külömbféle Jövedelmeiben.

§. 10.

A' Favetésre ezeket tartsa maga előtt a' Gazdatiszt:

1. Ha valamely Földjeik vagy Rétjeik vagnak a' Jobbágyoknak ez, vagy amaz Erdő közepén: azok annak útja és módja szerint egyet-érőkkel tseréltessenek fel; és a' föld minéműségéhez képest vettessenek bé makkal, vagy maggal. Az Erdőmesternek tudni kell, hogy az hideg, sűrű, veres, vagy sárga agyag föld Bikk, és Fenyőfát nevel; a' jó föld pedig Tölgyet, Gyertyánt, és Szilt; a' homokban pedig az Akátz, Nyír, Nyár, Olasz, és Canadai Jegenye, vigan nőnek. A' Kőrís, Eger, sőt a' Tölgy is az ollyan Berkekben különösen nő, a' mellyekre valami folyó víz ollykor ki szokott önteni.

2. Az Erdőkben találató foltokkal; sőt maga az Uraság Föld, és Rétjeivel is ezt kell tselekedni: ha az Erdőközben találatnak; és ezek nélkül a' Gabona Termesztés, vagy Tenyésztetés nem szenved.

3. A' homokos Fellegvári Határban semmi Erdő nintsen: tehát itt is, és másutt is, a' hol a' fában fogyatkozás van: egy plága vettessék bé, természetéhez való fa-magokkal, és árkontassék körül a' Marbák ellen.

4. Általjában a' Helységekhez közellágy, vagy tűzifa vettessék: távulabb pedig Épülethez való, Tölgy, Kőrís, Szil, és az agyagos Hegyeken Fenyő, és Gesztenye 's a' t.

A' Csemeték' ültetése, hamarább ad használható fát: azt tehát el nem kell mulatni ültetni.

1. Az elvénült, ritka, de még olykor-ollykor makkot termő Erdőkbe: Ez jobb ilyen helyen, a' makk, vagy magvetésnél, a' mihez felszántani kell mindenkor a' földet.

2. A' magas, kopár, köves hegytetőket, és oldalakat (mert ilyen helyeken csak itt ott találtatván föld, ezt a' Magvetés alá nem lehet elkészíteni) Csemetékkal kell berakni.

3. Az Akáczfa Csemete ültetés mindenütt tetessék, a' hol a' tűzi fa vagy szűken, vagy éppen nem találtatik, és a' Méhtenyésztetés divatjában van; és más fa-nemek a' Határban, nem a' megkívántató szerentsével természetelhetnek, azzal a' vigyázással, hogy az igen ritkán essék, mert ez olyan természetű fa, mint a' torma, mentől többet vágják, annál széltebb terjed, és hamar nevedvén, mind tűzi, mind, épület fát ad.

§. 11.

A' Fijatalok vagy vetett magról, vagy a' Vágásokban a' levágott fáktöveiről nevednek, vagy pedig ültetett Csemetékről szaporodnak. Mind a' háromra az a' Rendelés: hogy míg 7—8 láb magasságra nem nőttek: köztök semmiféle Marhalegelés meg nem engedtetik: de megtartsa a' Gazdatiszt, hogy az ilyen Termesztés által, ott a' hol a' közönséges legelők az Erdőkben vagynak a' Jobbágyok Marháji legelő nélkül ne maradjanak.

Minden utak mellett eső Erdőkre ugyan: de kivált a' Fijatalosokra nézve az Uraság fő Rendeléseik ezek lehetnek:

1. Hogy azon semmi Országutakat mellőző, bujkáló szekérutak ne engedtessenek. Erre nézve inkább az Országutak kivégással tágíttassanak, hogy a' föld megszáradhasson hamar, és

a' fák árnyékjaiban soká tartó sár ne kényszerítse a' Szekerezőket az Erdőbe való kitérésre. E' végre

2. Az illyes utak mellé eső Erdők' hosszában, árok vonassék.

3. Ha a' Vágásbeli Fijatalok mód nélkül sűrűk volnának: szemesen és okosan lehet belőlök Létzelet, fonni való Veszszót, és a' görbékéből, s rúttól indúltakból módjával póznákat is kiszemelni.

4. A' Mogyoró - bokrokkal felvert vén Erdők, vagy a' vetett egész Mogyorósok, hogy Abrontsnak valót hozzanak, a' görbegurba szálaiktól megtisztittassanak, minden 6 — 8 esztenőben egyszer, a' tövig levágás által.

§. 12.

Mind a' tűzi ölfák, mind pedig a' Szerszám fák' vágásának ideje 1-ső Novembertől fogva Februarius végéig állandóan meghatároztatik. Az Épületekhez November, és Decemberben kell leginkább fát dönteni.

§. 13.

A' Vágásnak módja a' legyen, hogy az elvénült Dugának, Deszkának, Hasogatványnak, Szeglábaknak, és Malomszereknek való fák, vagy tövestől döntessenek ki; vagy földszint fűrészeltessenek le; és a' minden rend és sor nélkül való szanaszél, és fentvágás, ezennel megtiltatik.

§. 14.

A' Vágás tsinálás a' Kormányszéktől függ, a' melly is a' Szakaszokat a' Földmérő által ki fogja tövekelteni.

Ha mindazáltal valamely Jóságban a' Gazdatiszt maga a' Kormányozó : a' Practikus Termesztőben az Erdőknek gazdaságos Előelinté-
zésekre szolgáló Jegyzéseket szemé előtt tar-
tsa, és a' Jágerek, Kérülők, és Székelyeket is
meghalgassa.

§ 15.

Az Erdőknek Kémellése e' következen-
dőkben állittatik meg :

1. A' hol agyag van , a' mellyből mórtéglát
(Vályog)tömött, vagy rakott sárfalat lehet tsi-
nálni: e' talpakra, és szeglábakra való Házé-
pítés meg nem engedtetik. Ez okon s' Job-
bágyoknak is, tsak fedél, ajtó, és ablak ké-
peknek való fa adattassék, a' Törvény-rende-
lése szerint. A' hol pedig kő van 's téгла: az Ura-
ság számára is ezekből kell építeni. A' hol tsupa
homok a' föld ezen rendelés nem állhat.

2. Hasogatvány és sövény Kerítés tsak ott
engedtetik, a' hol téгла, kő, mész nints, el-
vénült fa, és veszső pedig minden haszonho-
zás nélkül bőven van.

3. A' Szénás, Gabonás, Cséplő, Nyomta-
tó Pajták, a' hol tsak lehet, fából ne épüljenek.

4. Fűrészmalmost, ha víz van is hozzá, tsak
ott kell építeni

a. A' hol az Uraságnak másképen pénzé
nem tehető erős Erdője van, és az Uraság pa-
rantsolja.

b. A' hol a' szomszéd Uraságoknak ilyen Er-
dőjük van, és felében vagy harmadában fát a'
fűrészre örömet, és bővön hoznak.

5. A' Hamuzsír-égetés tsak ott engedtethe-
tik meg, a' hol a' fát ölszámra nem lehet elad-
ni: Lágfa terem, a' melly a' tövéről újra hajt,
hozzá férhetetlen vén Bikk, és Cserfa Erdők
vagynak.

6. A' Vén Gyertyánosok, Tölgyesek helyett pedig, új Vetések, vagy Csemete ültetések, tétessenek és az elvénült fák téglá és mészégetéshez használtassanak.

7. Üveg hutáink a' Hazában annyin vannak, hogy azok se fizetik meg magokat. Azért is ezeknek állítása még most elmarad.

8. Az Erdőkben való vigyázatlan tüzelés, és a' fatövekbe való tüzrakás erősen megtiltattik. Ugy szinte mindenféle Irtást is az Erdőkben egészen tilalmassá kell tenni, a' munka ingyen való elvesztése, és a' Favágókra szolgáló Törvényes büntetés fenyegetése alatt.

9. A' Jobbágyok Urbáriális Fájészására a' téli hónapok 1-ső Novembertől fogva 1. Martiusig hetenként két nap nyitva vannak. Sok úton mindazonáltal, mint hogy semmi esett fa nints; és nem is lehet: elsőben Úriszék, és onnan a' Nemes Vármegye által a' Helyek számához képest a' Csontos sűrűjét kell felosztani, és a' szabad Fájészásnak örökre véget vetni. A' régi Hamuháznál, a' hol az esett fa bővön van, a' nyári fájészás is, némely Héten két nap megengedtetetik, annyival inkább, hogy mióta a' Csayargók tudják, hogy az Erdőkben senki se járhat, egészen megfészkeltek magokat, sőt Élőfákat is adtak el Idegeneknek; Czimborásaikat pedig magok megrakódtatják. Ezt a' jegyzést a' többi Erdőkben is használni kell, és reménytelen a' Helységeknek fájészó napot engedni. A' fájészást megszorító Rendeléseket mindazáltal a' Nemes Vármegyénél a' helybenhagyás végett bé kell jelenteni. Így Csomboron, a' hol a' Vágások miatt már most semmi esett fa nints, és a' Jobbágyoknak nyers fát kell adni; az adandó ölnek mennyiségét a' Nemes

Vár-

Vármegye fogja elintézni, a' tartandó Úriszék megállítása után.

10. A' Méhek, madárfészkek, és tapló kivágásáért Élőfát ledöntők a' Haza törvényje szerint, mint falopók is, és hántók büntetessenek meg; a' Jobbágyok pedig a' kárt megtéríteni, és 3 napot szolgálni tartoznak büntetésül.

11. Jágerek, Kerülők, és Székelyek minden Erdőkhöz tartassanak, a' kiket egyik Revirből, a' másikba többször által tenni, nem találattott roszsznak.

12. A' Határdombokat, és Határfákat, jó karban kell tartani, hogy a' Szomszédok ezeknek nem léte miatt az Erdőt ne kissebítsék.

13. A' Vágásokban az ágak, és gallyak tso-mókba, és százsámra való kötözése (Rözse) sok őlfát megkiméll. Ezt tehát a' Gazdatiszt is tselekedje, és a' Jobbágyoktól se tiltsa.

14. A' száraz és jó fából való Építés tovább tart, és a' Hárs, Fenyő, Nyár, Kőrös, Szél, és Venyitzfát nem eszi a' szű; de a' földben hamar rothad. A' fenyő legtöbb terhet elbír. A' Tölgyfa száraz helyen soká tart; sőt a' vízben is; de mint gerenda, kevés terhet bír el. A' Gesztenye, és Jegenyefák is tartóssak: de nem erőssek:

§. 16.

Az Erdőkből való haszonvétel a' fájészáson, épület, szerszámfa, Eszközök, Edények, s a' t. készítettésén felül, a' mellyek az Uradalom szükségét takarják, e' következőkben áll:

11. A' tűzifának ős számra való eladásában. Mellyre nézve a' népesebb Városokhoz közel bészárható lerakodó kerítések legyenek; vagy az illyes városokban állitassanak; a' hova az eladó fát könnyű móddal a' Vágásból egy fáradt-

sággal be lehet venni. Ha mindazáltal a' vitelnek, vagy távolabbra, vagy Urbáriomi erővel kell vitetni, akár nap, akár karátsonfa számba, mind a' mennyiséget, mind a' meszszeséget, különös Uriszék által kell meghatároztatni, és a' Nemes Vármegye jóváhagyásával annak módja szerint közönségessé tenni.

2. Az Épület fának eladásában, a' mi is öl, és tzól szerint szokott árúztatni. E'hez képest az a' Rendelés, hogy a' Vágásokban az Építéshez alkalmas fák, előre a' Jegyzőbalták által megbélegettessenek, külön döntessenek, és a' Lerakodókba hordassanak. Illyenek a' Mester, Kószorú, Kereszt, és Hónaly gerendák, Szarúfák, Létzek 's a' t.

3. A' Duga és 'Sindel készítés; de a' Tekenő, és Melentze tsináló Czigányok seholy az Erdőkbe be ne szabadíttassanak.

4. Az Abrontsvágatás Készíttetés, és Eladás.

5. A' kártétel nélkül való Legeltetés, a' melly ha Közlegelőn felül van mint az Uraság Tulajdonja (ha tsak lehet.) Kaszásokért, és Aratókért engedtessék a' Jobbágyoknak, vagy a' Szomszédoknak.

6. Ugyan a' száraz, vagy esett fából való fájészást is ilyen haszonvételért kell ott, a' hol a' Jobbágyoknak nints kezeken az Erdő a' közelebb eső szomszédoknak megengedni. A' körtvélyest pedig, a' melly se az Uraságnak nints kezén, sem ide a' Jobbágyok fájézni a' meszszeség miatt nem járnak: tanátsosab a' szomszéd Kalóinknak engedni a' fájészásra szekérszám szerint, mint hamunak égettetni.

7. A' Makkoltatás, a' melly többféle, mert van potyadék makk, a' mi ollykor az Uradalom Bertésseitől felmarad, és a' futómakk, midőn tsak némelly fákonn találtatik valami. A'

potyadékot nem kell kiadni, hanem kitsírázni, és Csemete nevelésre fenntartani: a' futó makkot pedig mindenkor Napiszámért engedni. A' makkoltatásban azt kell megtartani, hogy az Erdő több kisebb és nagyobb részekre osztassék fel, és a' feleslegvaló adassék ki kótyázás által.

8. A' Gubatsot termett Erdők is ilyen módon szaggattassanak Szakaszokra, és vagy maga szedesse az Uraság meghatározott, és kidobolt Summáért köből számra; vagy kótyázással: az eiső mindazonáltal jobb gazdaság: de a' gubats robotban való szedetése meg nem engedtetik.

9. A' Vadgyümölsöt, és Mogyorót a' Jobbágyok a' magok háziszükségekre szedhetik: őket tehát ezen dologban csak mérsékelni kell, és nem akadályoztatni: hogy t. i. a' fát a' gyümöls miatt le ne vágják, vagy össze netorjeljék. Instructio, Exeg. Mag.

10. A' Cser, és fíjatal Berek, vagy Egerfa hántás is az Erdők használása közzé tartozik: de mivel a' meghátás után a' fa el szokott veszni, jó lesz ezt a' Rendtartást követni: melly szerint a' sűrűen nőtt fíjatalok szálszámra adatnak el a' Vargáknak, Kalaposoknak, vagy pedig csak a' szálfáknak héjja, és a' meghántott fa ölbe vágatik; és eladatik. A' Hárs, és Venyitzfa hántás botskornak sehol meg nem fog engedődni.

11. A' Vadászat: a' mellyet minthogy a' Hazatörvényje elegendő kollátok közzé szorított: a' Gazdatiszt, és Jágerek magokat ahhoz tartásák. Különösen a' lőtt vadakra nézve az a' Rendeles, hogy

1. A' lőtt Vadaknak különös Protocolloma tartassék, és a' Magtartó a' Vadat vegyeszám-

ba, és a' Gazdatiszt meghatározott árra szerint engedje mind azt eladni, a' mi az Uraság' asztalára nintsen rendelve. A' taxa mindazáltal

2. Vagy mértékletes legyen, hogy Vevője mindenkor találtassék; vagy pedig a' Vendégfogadósoknak, és Traiteuröknek alkú szerint szolgáltassék kezekre az egész esztendőbeli lővés. A' Tisztek mindazáltal képesen a' taxa szerint, a' magok asztalára is tarthatnak meg belőlök.

3. A' Vármegye Gyűlése, és Fő-Ispán megjelenése alkalmatosságával, és a' Vice-Ispán Uruknak Vaddal kedveskedni, illendőség is szükség is.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' T e n y é s z t e t é s r ő l.

§. 17.

A' Tenyésztetésnek tárgyai a) A' Ló. b) A' Szarvasmarha. c) A' Birka. d) A' Sertés. e) A' Méh. f.) A' Selyemhernyó.

Gazdasági haszna a' Tenyésztetésnek 1) A' Pénz. 2) A' Telherhordás. 3) A' Trágya. Ezen gazdasági czélok megállítják, ez, vagy amaz Tenyésztetésnek szükséges voltát, és kiterjedését.

Hogy lehet ezen Czélokot legnagyobb haszonnal elérni, a' Practicus Tenyésztetőben bővön előlterjesztvén, itt tsak azon fogásokat íróm le, a' mellyek helybeliek, és a' Gazdatisztnek parantsolat helyett szolgálnak.

I.) A' Lótenyésztetés kétféle, vagy Házi (Szelid) vagy Ménesi. A' Házitenyésztetés e-zennel minden Majorokban megrendeltetik: olly módon, hogy

a.) A' Tisztség számára maga tart az Uraság Orrhegyen két, négy - négy lovas Igát (Зуг) Talyigáson pedig három, két - két lovast.

b. Mindenütt öt, hat, és hét esztendő, szálás kantza lovak vetessenek össze, és idővel is illyekkel pótoltassanak ki.

c. Ezen kantza lovak rendszerint minden idén meghágattassanak, és mellettek Reserva tartassék.

d. Ezen lovakat kotsiban használhatják a' Tisztek, 's tartoznak is használni az Uradalom dolgaiban, mint a' Fiscális a' Gyűlésekre, és egyéb utazásokra. A' Tisztartó a' Vásárokra, és az Uradalmi Felvigyázásra. A' Pénztartó, a' Tartozások behajtására. Az Indzellér mindenüvé az Uraság dolgaiban 's így a' többi Tisztek is. De a' személyes utazások az Uraság engedelmé nélkül tovább is megtiltva lesznek.

e. Minden Igának kíméllése, és gondviselése, azt a' Tisztet nézi, a' kinek hordozására állítatott; és így a' kotsisi gondatlanság, eledel elvonás, a' lejárás, és kíméletlen hajtás eránt méltó kérdés fog tétetni.

f. Ménest az Uraság csak Szivárványkúton enged tartani, és azt istsak azzal a' kiterjedéssel, hogy mindenkor 30. Anya kantzákból, 3. Ménből álljon. Az egyik Mén Paripa, a' másik Hintós, a' harmadik pedig Igás lófaj legyen, és ez az Igás lovaknak szolgál.

g. Ezen felül még, tart az Uraság két Mén lovat a' Kereki Majorban, és Lovászt az Ispány gondviselése alatt, a' Szekeresi, és Malomfői Jobbágyok kedvéért, a' kik többnyire mint Ló-tartó emberek. Hogy az Uraság a' tzelját elérje

1. A' Hágatás taxája csak 2 forint lessz.

2. A' Mogyorós tovább is megbagyatik nálok Árendában, a' hova levemhezett, vagy vehes kantzáikat kiverhessék.

3. Csikóst magok tartsanak magoknak.

h. Külömben a' Lótenyésztetés egyedül,

és egészen a' Ménesmester kormányozásától függ. Az Útasítás ehez a' Practikus Tenyésztőben kíván dolgozva. Így tehát a' Gazdatisztet ez a' Czikkely csak annyiban illeti, a' mennyiben a' nyári és őszi Legelőt, a' melly most minden Anyakantzára, fijaival együtt 5 hold, nem kevesítheti; téli tartására pedig, a' jó szénát, abrakot, szalmát kézre hordatni, és a' szükséges Épületeket, Hágókertet 's a' t. jó karban tartani az ő kötelessége.

§. 18.

II. A' Szarvasmarha Gulyában, és Csirában tenyésztetik.

A' Gulyára nézve ez az Uraság rendelése:

1. A' Gulyában minden darab marhára, legalább három hold nyári legelő, és így a' Tenyésző, a' Tinó, és Űsző gulyának, ha csak 100 darabból áll is külön külön: kilentz, tíz, száz hold; teletetésre pedig a' háromnak 600 szekér széna, és két annyi szalma kívántatik. Azért is, minthogy az Uraságnak ilyen nagy legelője sehol sints a' setét erdőn kívül, és a' ből is bizonyosabb és nagyobb jövedelme van a' legelőnek árendába való adással: csak a' Jantsár szállási Pusztán tartatik egy Gulya, és az is csak 50 darabban egyféléből.

2. A' Sziróki eltöröltetik, és helyébe, mint-hogy itt a' legelő hegyes, és szellős Birka a- kol fog állítatni.

3. A' Kenderföldi 150 darab rúgott Borjúkból, és Tinókból özsze vett Nevendéggulya pedig tovább is megtartatik, és még 50 darabbal nagyítottatik, mihelyt a' Bijalok eladatathatnak, és ez által a' legelő megnagyobbodhatik a' nélkül, hogy a' Polgárok ökorjárások legaveesebbet is megszorítottassék.

4. A' Lázi Gulya a' számos marha tenyésztésért, és nevelésért tartatik: azért is innen kikerülő Tinók, vagy betanítva, vagy vadan adatnak el. Az első mód bajos, és sok szerentéltenséggel jár. A' Kenderföldi pedig leginkább a' Kereskedést, trágyatsinálást, és a' szénának, 's szalmának pénzétételét tzeozza.

5. Minden Gulyabeli Marhát vagy a' hátulsó lapitzkáján, vagy a' szarván bélyeggel meg kell sütni. Így mind a' tévedt, mind a' lopott marhára rá fognak akadni a' Keresők.

6. A' Lázi Gulya, 90 Anya számba határozatlik meg.

§. 19.

III. A' Csirára (Svájtzéria) ezeket rendeli az Uraság:

1. A' Bálványberki eltörültetik, minthogy itt a' trágyára sints semmi szükség, a' Major is fél're esvén, a' téjből kitsiny a' haszon: és a' Feltörőiek közlegelőjét emésztvén azoknak szelid tenyésztetését hátráltatja.

2. Ellenben Kőgátra nagy testű Hazánkbeli Fejér Tehenek szedessenek őszsze, fejessenek, és szép borjút neveljenek, a' mellyeket, telenni már őszszel a' Kenderföldi őszsze vett Borjúkhoz kell verni, és különösen jól táplálni.

3. A' Csirát többnyire árendába szokás adni: de ez általán véve a' Csirának elfajzására szolgálván, tsak a' Simongátit kell árendába eresztetni, és aztis igen mértékletes taxa szerint: de ellenben a' Csirás minden borjút, kivált a' szépenindulókat 12 hetekig tartozik szopni engedni. A' Köldöki, Sebesi, és Csalánkerti, minthogy mind Városoktövében esvén, a' fejest téjül mindennap ellehet adni, a' mi legjobb haszonvétel, tovább is a' Gazdaság kezén

hagyatni: és ide, minthogy a Vidék is, mind hegyes: Tiroli, Stájer, vagy Moldvai Tehenek szereztetnek: mert ez mindenik tejelőbb faj.

4. A' Csirának új esztendeig zab, és Árpaszalma jó sarjával öszszerázva lehet az eledele, azután pedig leveles széna, és lóher legyen.

5. A' tejelő Csiráknak közel legelő tartások mindenütt a' mozgásra nézve: de különben zöld Lutzernával étettessék egész nyáron: és ezért van a' Lutzernás kert állítva.

§. 20.

IV. A' Birkatenyésztésre nézve az az Uraság akarhatja általjában:

1. Hogy Birkát tsak ott fog' tenyésztetni, a' hol annak magas, szelid, és rövid fűvet termő ritkás Erdőji vagynak, kivált az őszi legeltetésre, és tavasszal, 's nyárban a' sereg az Ugarokon megforoghat. Azért is a' lapos rétekre, és vizenyős közlegelőkre való őszi es tavaszi kiverés ellesz tiltva: mert itt tsak a' mételey, golyva, és sárgaság szaporodik.

2. A' kosarazás is tsak a' magas szántóföldeken engedtetik meg tavasszal, és a' késő őszi fektetés maradjon el.

3. A' ritka szőrű ordinári birka mindenünnen eladattassék lassanként: mert ezt tsak a' kosz, vagy rüh emésztí.

4. Ellenben az Alföldi Jóságokban a' Fürtös, vagy egyenes szarvú Juh tovább is meghagyatik, sőt az ilyen fajbeli dézma-bárányokkal is szaporíttatik azért, hogy kevesebb költség, és fáradtság után, szint annyi hasznot hoz bundának, ködmönnek, kordovány-nak, pokrótnak, gubának, szürnek való bőrrivel, szőrivel (a' mellyeket a' köznép álhata-

tosan visel) tejével és sajtjával, mint a' Spanyol-birka.

5. Ellenben a' Farkas-Erdőhöz, Hejszter úthoz és a' hegyes, kopár Tsillagvárhoz, a' Birsfalvi, Hullámi, és Kisjónási Merinos seregek meghagyatván, a' többiek eltöröltetnek: mert a' tíz esztendeji számadás megmutatja, hogy bár a' gyapju megjobbult, mind árrára, mind minéműségére nézve: mégis a' jövedelem nem nagyobbodott: mert a' sereg háromszor semmivé lett, a' dög, métely, és golyva miatt, mint alacsony fekvésű Majorokban. A' hegyes, kopár Birsfalvi Majorban pedig a' Himlőnek és mételynek híre sint. Jobb kevés jó, mint sok rossz, a' mi az Uraságnak se hoz hasznót, és a' Helységek szarvas marhájit is kopáoztatja. Itt legelhet az Anya-sereg a' maga Bárányival Ószig, a' mikor a' Bárányok Sió-gátról is Horogfára hajtatnak telelni, Birsfalváról is. Horogfa lessz e' szerint a' Bárányoknak a' jövő Nyáron is, mint a' nöstény Toklyóknak is nyári legelőjük. A' kos és Örü-toklyók pedig Várdombon fognak mind telelni, mind nyaralni: és így tovább.

6. A' Spanyol seregek éppen nem fejetnek, míg ez a' kérdés jobban meg nem világosítatik.

7. A' Spanyol seregekben az Uraság nem enged a' Birkásoknak semmi Birkatartást, mint-hogy ez által a' dög, és kos az Uraság serege közé könnyen béhozattathatik, hanem minthogy a' Mezei emberek Tőkepénze (Capitális) a' Tenyésztetésben áll: a' Conventiót úgy kell tsinálni, hogy neki Birka helyett szarvasmarhatartás engedtessek.

8. A' Birkások ha a' herélést meg tudták tanulni, szorittassanak rá, hogy a' szelid himlő bé-

oltást is tanulják meg: Így a' Tisztektől is meg kívánja az Uraság, hogy ezzel a' fogással tökéletesen megesmerkedjenek.

§. 21.

V. A' Sertéstenyésztetés igaz hogy a' Hazában olly rosz lában van, hogy a' magunk Tenyésztetése a' belső szükségnek se felel meg, és nem hogy valamit ki lehetne hajtani, hanem még minden Esztendőben több ezer darabnak be kell jönni a' Török birtokokból. De mint-hogy a' Makk az Uraság Jószágiban tsak egyszer szokott teremni 5 esztendők közt, és tsak ritkán 3 — 4 közt a' sertés sereg tartás az Uraságoknak igen költséges, sőt a' kanászok tolvaj, orgazdasága, és rabolása miatt veszedelmes is; kénytelen az Uraság e' következő Rendeléseket tenni:

1. Hogy a' Tiztség a' Jobbágyok által a' sertésnek házi, vagy szelíd Tenyésztetését mozdítsa elöl a' lehetőségig. Azért is a' köz legelőhöz, és a' Polgárok Ugarjokhoz való út megne szoríttassék, sőt az Uraság szükségtelen Ugarja is tőlök ne tiltassék.

2. A' Futó és kezekre eső makkoltatás kiárendálásában is az Urbáriom meghatározása szerint a' Polgárok legyenek az elsőek.

3. A' Sz. 1. nagy Erdő sűrűsége miatt ritkán hozván makkot, és az Uraság Majorjától igen kézen kívül esvén, itt a' sima szőrű sereg eladattassék, annyival inkább, hogy az Uraságnak, és a' Városi Hizóvevőknek is, a' sima disznók nyersen is ehető, kemény szalonnájára semmi szüksége sints.

4. Ha mindazáltal a' köznép tovább is ezen fajnak tenyésztetése mellett marad, minthogy

a' néki, kivált Roboton főtt étel helyett való eledele: ne akadályoztassék.

5. Ellenben minthogy a' Kürtösi Erdő kézen is van, és Bikk, Csoportos, és Csüggő Tölgyből; sőt egy része Cserfákból áll, és csak igen ritka dolog hogy itt, vagy egy, vagy másik Makkneme ne diszlene: az Uraság számára szálás, és hosszú testű göndör vagy Rátz dísznö sereget kell állítani ötszáz darabra. Ez a' faj szelidebb, hamarább, nagyra nővő, és felényi időre meghízó. De ennek ismét különböző Változási lévén (varieta-) jól meg kell választani. Az úgy nevezett Citza legjobb; már a' siska, vagy Mangulitza, és Bagún, alább valók.

6. Ha makk van; mindenkor az őszi Ontózáspól kell szaporaságot hagyni: ha pedig nincs: a' tavaszi hagyás jobb, mint a' nyári, a' mit felfüstölui gazdaságos.

7. Sem a' Göbéket, sem a' Kanokat nem kell négy es tendős koroknál legfelebb is tenyészni engedni: sőt jobb negyedfű korában mind a' kettőt kiheréltetni. Ezentul nehezen hiznak, és a' kanok többire meg is tetvesednek.

8. A' két esztendős Göbe legjobban ontózik az esztendős, vagy másfél esztendős Kan-tól.

9. A' Göbének kiherélése többnyire szerentsetlen, és utánna a' hizás is: azért is esztendős korokban, míg nem görögnek, a' mag-nak hagyandókon kívül mind meg kell javítani, és mint süldőket (Frischling) eladni.

10. E' szerint, csak két és három esztendős ártányok neveltessenek a' meghizlalásra.

§. 22.

VI. A' Méhek tenyésztésében az Uraság semmi mesterséges ujitásokat, és költségeskedést nem akar: hanem

1. Általában az együgyüséget parantsolja követni, a' melly a' Méhek természetével jobban megegyezik.

2. A' Szalmakasok sok időktől fogva már esmértesek a' Gazdák előtt, a' hozzájuk tartozó szalma karikákkal egygyütt; azért is azoktól még most ugyan el nem áll.

3. A' Szalmakas, és karika fűzés e' végett mindenütt a' Méhészek téli tartozása közzé iratassék be. Az ilyen kasoknak és karikáknak egész nagysága, a' Practicus Termesztőben elől van adva: azért is szorossan e'hez kell magokat a' fűzőknek tartani: és általában apróbb kasokat fűzni. A' mellyek ha megtelnek, lehet alól tett karikákkal nagyítani, 's elég nyereesség is az, ha a' karika a' mostoha Esztendőben megtöltve, a' kasok alól elvétethetik, és az Anyakas meghagyatik. A' késő rajok fenekes karikába, vagy fertályos kitsiny kasokba fogassanak bé, és belőlök télre, kettő, három is egymás felibe tétessenek, ha a' Magkasokra nagy a' szükség.

4. Hogy minden bokorban Méhház legyen épen nem szükség: sem az az idea nem jó, hogy az Erdőkerülők Méhészek is legyenek, vagy a' Méhészek egy úttal Mezőkerülők: mert a' hajtópénz miatt, elrepül a' raj, 's a' t.

5. E' végett a' Dinnyés Gerenden egy; más pedig a' Vizvári berekben, és a' harmadik a' Hárskúti hegy alatt állíttassék. Ezen völgyek háttal fekszenek a' felszélnek, oldalról pedig Mogyorós, és Hársos erdők fedezik, viz

van közel, a' hely tsendes, és a' Méhek tavasztól fogva Sz. Mihály napig találnak elegendő eledelt: mert a' Lakosok is termesztik a' hajdínát, bükkönnyt, 's az Erdőség is Hárs, Mogyoró, Akácz, és tele van Vad-borstüvel és Csolnával. Itt hát azon kell lenni, hogy 100 rakott Anyagas egy időről a' másokra mindég maradjon, 's a' Méhésztség mellett a' Méhésznek elegendő kukoricza, kolompér, és dohányföld adattatván, élélme azokból legyen, 's maga keresse azt meg, és háznépe kezeivel.

6. A' többi aprólékos Méhházakat a' Polgár Méhészembereknek kell adni felében, vagy harmadában, a' szerint, a' mint az illy Polgárnak félannyi, vagy tsak harmad résznyi Kassai vagynak, mint az Uraságnak. De az illyen szerződést szentül meg kell tartani. Az Urasághoz való hűség nem abban áll, hogy a' Gazdatiszt a' Kereső-Emberét elhúzza; a' mit igér, meg nem adja, és a' mit ád, azt is roszzat is ád, keveset is, mint közönségesen tudva van: hanem 'abban, hogy az Uraságnak minden Munkás örömet dolgozzék, és a' Gazdatiszt ott mutassa meg Iparkodását, a' hol az Uraság haszna, a' mások megsértése, megharagítása, és kivált kára nélkül eshetik meg. Dohány, és Kolompér földet a' feles Méhészeknek is kell közel engedni és keríteni.

7. A' Méhház formája és mértékje meg van a' Practicus Termesztőben.

HARMADIK SZAKASZ.

A z É p í t é s r ő l.

§. 23.

Az Építés magában foglalja

1. A' kész, vagy régibb Épületek ki-igazítását (Reparatio).

2. Az új Épületek állítását.

§ 24.

I. Az Épületek kiigazítására ezek a' Rendelések :

1. Míg az Épületek csak hibát kapnak, a' Pénztárnak nem esik a' kiigazítás olly nagy terhére, mintha azok a' fősvénység, vagy gondatlanság miatt, félig, vagy nagyobb részben is már elpusztúltak. Azért is mihelyt a' Gazdatiszt olly hibát észre vesz, a' mi a' balasztással nagyobbodik, azt kiigazíttatni el ne mulassa.

2. Ezen végre a' Gaztatisztnak tellyes hatalma van a' veszedelem elfordítására, akár-mibe kerül is az. Hogy mindazáltal haszon nélkül ne költségeskedjék: értelmes Építő Mesterekkel közölje a' dolgot, és tanáttsokat kövesse.

3. Ha a' Veszedelem nem hirtelen fenyegető, vagy már az Építőmesterek annak kevés időre elejét is vették kötelessége a' Gazdatisztnak a' dolgot az Uraságnak hírül adni.

4. A' Foldozások, és általjában minden kiigazítások (a' mellyek mindazáltal ledüléssel, letöréssel, vagy beszakadással nem fenyegetnek) minden három esztendőben egyszer, minden további jelentés nélkül megtetessenek 1000—1500 forintig. Ezen felül, maga fejtől ne költsön a' Gazdatiszt.

5. A' kiigazítás sokat foglalhat magába, mint az egész fedél, kidüllött téglá falak, Malom-fejek, és gátok elszakasztása, metszett árkok tisztogatása, és egyebek: azért is mindent

egyszerre meg nem bírhatván a' Pénztár, egy idén tsak azok hozassanak helyre, a' mellyeket halasztani nem lehet, minéműek a' meg rongált Malmok, és elégett épületek 's a' t.

6. Minden Urodalomban legyenek Árok-metsző, Kőmives, 'Súpozó, vagy Nádozó 's a' t. 'Sellérházak. Hogy ezek örömet lakjanak az Uraság földjén, kell nékik kolompér, és kukoritza földet; sőt a' Falu helyeken Rétet is bérbe kiadni fejős tehén tartásra.

7. Mész-gödröket kell zár, és fedél alatt, téglával kirakva mind Majorban tartani.

8. Ugyan Téglakementzét is kell tartani, a' hol agyag föld találtatik, hogy állandó Épületek tetethetvén, az Erdők a' sok faépület által ne emésztessenek. Téglát szalmával is lehet égetni.

9. Ugyan száraz és a' tzelnek megfelelő Épületfa Lerakódó is legyen minden Majorban.

10. Minden Majorban legyen két vas-abrontos Lajt, szekérre téve megtöltve fedél alatt, két Csáklya, vagy horog, és rövidebb, és hosszabb Lajtorja, és Tűzoltó szereket a' Helységek is állítsanak magoknak.

11. Az udvarokon, és útszákön való pipázás keményen tiltva legyen.

12. Kútakat is kell mind a' Majorokban, mind a' falukban a' szükséghez képest készíttetni.

13. A két házak egymástól élőfákkal, a' millyen az Ákátz, Szeder, 's a' t. mindenütt elválasztassanak: a' falak tövihez mindazáltal ezek közel meg ne szenvedtessenek.

14. Szintűgy meg ne engedtessek senkinek, hogy az udvarát közbe vetett Kamarákkal, Műhellel, Istálóval 's a' t. a' szomszéd házával mintegy össze kösse, mert így az égést nem lehet megszakasztani.

15. Kéményseprő minden Majorhoz fogadtassék, a' ki fertályonként az Uraság minden kéményjeit mulhatatlanul megseperje.

§. 25.

II. Az új épületek körül ezek a' Gazdasági fogások általjában:

1. Minden épülethez száraz, sőt a' Magházakhoz, Birka-akolhoz, Cséplő-Pajtához, és Kukoricza-Górékhoz (ha lehet) szellős, vagy magas helyeket kell kiválasztani.

2. Mentől több véget el lehet egy Építéssel érni: annál gazdaságosabb az Építés. Innen ha a' Szénás és Gabonáspajták, és teres Birka aklok alá végig Pintzék ásatnak: egy fedél alatt, két gazdaságos célrt lehet elérni, tsak hogy a' földet 3 láb vastagon kell a' bőt-hajtásra teríteni; és ez jobb is, mintha a' lakóházak allyja üres, a' mi a' Házfalakat nedvesen tartja. Kítsiny, kézi zöldség, bor, és gyümöltts pintzéket mindazáltal minden illyes Épületek alá kell egy végről állítani. Így kell a' Vendégfogadókkal Mészárszéket, kukorictza, abrak, széna, bőr, és faggyú-tartókat össze kötni.

3. Tartós Épületeket kell inkább kevesenként kemény matériából állítani, mint hamar elromló oltsókat.

4. Már fellebb a' Vágások-állítása alkalmazosságával, a' fanemek erős, vagy tartós voltokra nézve megkülömböztettek: azt tehát meg kell tartani.

5. Minden falba, és földbe menő gerendák, talpak, és szeglábak, oszlopok sövénykarók, és Hasogatványok végei tüzzel pörköltessenek meg, a' földbe állítás előtt.

6. Az

6. Az apró és együgyű Épületeket, a' Molnárok és faragó emberek mértékletesebb fizetésért megteszik.

7. Általjában minden Épületeket ölszámra kell építtetni, és különkülön minden darabot kialkudni, az állandóságért egy vagy több esztendei jótállást kívánni, és a' felmérést, és felvigyázatot az Uraság részére kikötni.

8. Mindenféle Materialét maga fog a' Gazdatiszt az Épülethez előre beszerezni: és ebben az esztendőben az építéshez még hozzá nem fog; hogy a' Pénztár egyszerre üresen ne maradjon.

9. Ezen okból, ha nagyobb az Épület: még az építést is több esztendőkre kell felosztani.

10. A' Materialékat is vagy az első kezektől kell venni, vagy valami Termésért betserélni. Illyen a' vas, deszka, létz, 's a' t.

11. A' belső készületeket is darabszám, és különös alku szerint kell tétetni a' kályhással, Üvegessel, Lakatossal, és Asztalossal, és a' rosz munka vettessék vissza.

§. 26.

A' Fedelekre nézve általjában ezek rendeltetnek:

a) Cserép alá tsak azok az épületek tétessenek, a' mellyek az elérhetésnek ki vannak téve. Illyen helyeken a' Tűzfalak is szükségessé tétetnek. A' többi gazdasági épületekre nézve a' 'Sindel, Nád, Gyikiny felvert, vagy sáros 'suppozás rendeltetik.

b) Az Ormózatok, ha a' fedél, Nád, vagy gyikiny: deszka nyerggel, ha pedig 'súp, sáros 'súppal szorittassanak le.

c) A' Szarúfák végei a' fal külső színétől két lábra hagyassanak ki, hogy a' víz az Épület tövére ne szolgáljon.

d) A' nagy Fedelek, akár cserép, akár nád alatt fekvő, és nem álló, vagy Frantzia-székre állíttassanak. Az Állószékek, sok és vastag fát kívánnak, mégis a' feltöltést akadályoztatják. Általában pedig a' lakóházak fedeleiről meg kell tartani, hogy a' fajok, vagy padlást tartó kereszt gerendák három láb sűrűsége fektessenek egymáshoz, végeik alá, a' mint a' falba érnek, mind egy egy kis darab deszkák helybeztessenek, és élére való vastagságok 6—8 tzolra meghagyassanak. Már ha a' szoba 3—4 öl széles is: 9—10 tzolos Mestergerenda vonassék a' kereszt, vagy fajok gerendák alá élire fordítva. Ha az Épület 5 öl széles, a' Mestergerenda vastagsága 12 tzolnál kevesebb nem lehet. Keresztgerendáknak mind jó az, a' mit a' szű nem bánt, mint a' Hárs, Nyár, Szil, Venyitz, Kőrís, és Fenyőfák.

e) Milyelyt a' Mestergerenda három ölnél hosszabb, ha 12 tzol vastag is semmi terhet nem bír tartani. Ellenben mennyivel rövidebb három ölnél: annyival nagyobb terhet, és vastagabb töltést megszenved. Teher alá a' Tölgy, és szurkos fenyő (Fähren, Pinus picca) épen nem való. A' Kőrís, fejeér, és fekete, kivált pedig veres fenyő (Pinus larix) két láb vastag töltést is elbírnak, ha három ölnél valamivel rövidebbek: mert ha hosszabbak, vassal kell a' közepét a' fekvő székhöz felfüggeszteni: vagy a' Mestergerenda helyett nyereggel kell élni. (Sattelbaum.)

f) A' töltésnek való Háypadlások nem községes, hanem négyszegű egy tzol vastag téglával boríttassanak meg.

g) Mindenféle Padlásokon való ablakok, a' pallat színétől másfél, legfellebb két láb magasságra emeltessenek fel.

h) A' Cserép fedeleken hagyandó ablakok, úgy nevezett kerek, vagy ökör szemek legyenek, és magasságok tsak lézkekkel, vagy deszkával emeltessék fel, és nem a' szarúfákra rakni szokott téglá fallal, és Cseréppel lapossan boríttassanak bé.

i) A' 'Sindel, Nád, és 'Supfedeleken hagyandó ablakok 24 tzol szélesek, és 8 magosak szoktak lenni.

k) A' Cserép 'Sindelt mohával kell a' lézkekhez, és egymáshoz le foglalni: az Örmőzaton, Eszterhajakon, és sarkakon pedig mészszel. A' hajlásokra Pléh - Csatornák szükségessék.

l) A' Nád, Gyfíny, és 'súp fedeleken a' sarkakra, hajlásokra, és Csepegésekre két olly vastagon kell a' nádat s egyebet kötöztetni, mint máshová. A' deszka, vagy 'sindel tsepegések azomban tovább tartanak a' duplázásnál.

m) A' Lakóházakban, Magházakban, és Istálló fedeleken a' Fijók, vagy kereszt-gerendák (a' mint felebb mondatott) a' béégés ellen a' falbaszoktak eresztetni: a' kötőgerendák pedig, és szarúfák a' padláson felül, a' koszorú gerendákba süllyesztetnek bé. Az illyen fedél se be nem ég, sem ha valamellyik fijók gerenda eltörik is, az egész fedelet nem szükség érte felbontani. Azomban az erős szelek könnyebben levetik, mint a' hol a' fijók gerendák a' falba be eresztetvén két végeik dupla koszorú gerendák közzé szoríttatnak.

n) A' kötő, és koszorú - gerendák vastagsága, ha falon fekketnek 7, ha pedig lábakon

állhatnak: 9 tzől, és a' kötő - gerenda a' másikkhoz két ölnyire szokott a' padláson felül, fektetni. Így szép töltés fér el két kötő - gerenda közt. A' koszorú gerenda körül fekszik a' falon; és ha annak majd tsaknem külső színével egyezik, annál nagyobb eszterhajtt csinálnak a' hozzá lefűrt szarúfa végek: és ez jobb, mintha a' szarúfák a' koszorúba bé vésetnek, és az üstök toldalék, vagy fijók szarufák által készül meg.

o) A' melly fedél nem falra, hanem kő, vagy szeglábakra állítatik, mint a' Cséplő, Gabonás, Szénás - pajtákban, és Birka aklokban, Gulya és Ménes - Állás, vagy színekben, a' koszorúgerenda kettőzve nyúlik a' lábak tetején körül, de hogy a' szél a' fedelet le ne vesse, a' koszorúk a' kőlábakhoz vassal lefoglaltatnak.

q) Az ilyen Épületekben egyik kőláb a' másikkhoz, vagy talpba eresztett szögláb 10 láb távol állítatik: másként a' koszorúfák meghajólnak, sőt le is törnek a' fedél terhe alatt, ha azt a' hó vastagon meglepi.

q) A' nagyobb fedelek alá három láb széles, és két láb vastag kőláb kell. A' kitsiny és könnyű fedeleket két széles, és másfél láb vastag kőláb vagy talpba eresztett 6—10 tzőlos szögláb megbírja. Merő földbe ásott oszlopokra, kivált Cserép fedelet állítani, ostobaság.

r) Cserép fedelet sárfalra, vagy szöglábra tenni talpba eresztés nélkül; hasonló tévedés: mert a' Cserép alatt lerokkanik.

s) A' szarúfák sűrűsége egymáshoz három láb, vastagságokat, és hosszúságokat az Épület szélessége állítja meg. Négy öl széles Épülethez könnyű fedél alá, öt tzől vastag, és három öl hosszú szarúfák kellene. Öt öleshez 6 tzőlos, és negyedfél öl hosszú. Hat öles-

hez 7 tzol vastagság, és négy öl egy láb hosszúság kívántatik.

A' Cserepet (ha az Épület tsak negyedfél öl széles is) a' szarúfák meg nem bírják: azért a' közepek alá fekvő szék, és azokra hónaly gerendák (Schnee Baum) kívántatnak köröskörül, a' mellyeken fekszenek a' szarúfák közepei.

t) A' Létzeket is mértékre kell vágatni, és számszerint. A' mérték $1 \frac{1}{2}$ $2 \frac{1}{2}$ öl hosszúság, hogy a' minden fél öltre álló szarúfát vágдалás nélkül elérjék. A' metszett létzeket is úgy kell vásárolni, vagy metzetni, hogy a' hosszúság mindenkor Szarúfát érjen. Már 10 láb hosszú létzből, mindenütt elvesz egy egy láb hijjában.

u) Cserép alá másfél tzol vastag, vagy dupla létzek kívántatnak; és egyik a' másiktól fél láb távol szegeztetik fel. A' 'sindel, nád, gyékény, és 'sup alá az egy tzosos létzek is jók; sőt a' hol nyárfa, és egerfa terem: nem szükség metszett létzekre, és létz-szegekre költekezni.

x) Ha metszett létzet kell venni, tizlábast nem kell venni: mert azt vagy haszontalan el kell metélni, vagy a' szarúfákat kell három láb-nál ritkábban állongatni egymáshoz. Legalkalmatosabbak a' két ölesek.

y) 'Sup, nád, és gyikiny alatt a' faragott Létzek 14 tzol távol állhatnak egymástól.

Ezen Mértékek arra szolgálnak a' Gazdatisztnek, hogy mikor Épületfát döntet, az Erdőt értetlenül le ne romboltassa, és az Építésben is a' Mesterembert is útba igazíthassa.

§. 27.

A' Falak, és így az Épület derekának megállításhoz ezek a' fogások szükségesek:

1. Minden Épületet a' Cséplőpajtákon kívül, a' hol csak lehet, véggel az Északi szélnek kell fordítani. Igy a' fedél is tovább tart.

2. Soha fára, vagy talpra, kő vagy téglá Épületet ne állítson senki: mert az elrothadt fa, a' követ is maga után vonja idő nap előtt. Fát inkább lehet téglára állítani, a' hol a' föld nedves, és a' kő vagy téglá igen költséges.

3. A' fából építés, akár sövényre, akár talpakra, akár pedig szöglábak közé vályogból (a' hol csak más módon építeni lehet) el léssen tiltva. Amaz az Erdőt pusztítja, és földig ég, e' pedig kidül.

4. Kémény nélkül házat építeni meg nem fog engedtetni senkinek. Ha téglából nem lehet, vagy nem érdemes is, legalább a' konyha felett álló tapasztott hajdani Run süveg forma Alföldi kémény, a' tüzelés veszedelme ellen nagy oltalom.

5. Ha ki fából, vályogból, vagy szalmás sárból kéntelen valami ok miatt építeni, vagy azt a' Gazdaság maga is úgy kívánja: legalább a' Fundamentom (Fej-tő) téglából, vagy kőből tétessék köröskörül két láb magasságra. A' hol pedig se talp, se kő, se téglá nints, és nem is készülhet: ott e' szalmás sárból rakás, vagy Fetskefészek, vagy tömött fal, vagy Vályogház meg lehet ugyan; de a' Fej-tőt keményen meg kell elébb alájok verni, hogy a' falak alatt idővel is ne engedjen semmit; a' fal külső színe a' földhöz közel vastagabban rakassék 3 tzollal, mint felfelé. Igy a' kidüllés, nem olly gyakor, és az Eszterhaj is szélesebben hagyassék, hogy a' vizet a' faltövéből távolabb vesse.

6. A' közönséges téglá, vályog, és sárfalak magasságát elég a' fajok gerendáig 8 1/2

lábba felemelni. Az ilyen szobák az egészségnek se veszedelmesek, és könnyen is fülLENek.

7. Az ablakok, ha kitsinyek és magassan esnek, egészségtelenséget okoznak: azért is a' Cseléd, 'Sellér, és egyéb apróbb házak ablakai 3 láb magasán kezdődjenek a' földtől; és legyenek két láb szélesek, és harmadfél láb magasak. A' Takátsok, szabók, és egyéb Mesteremberek lakására építendő Árendás házak ablakai szélességben 2 1/2, magasságban pedig 3 lábot mérhetnek.

8. Az ajtók rendszerint egy öl magasra, és három láb szélesre hagyassanak általjában.

9. A' Kályhák feneke, vagy ha ezek hogya kementzék volnának is, a' földtől egy láb-nál magasabbra fel nem emeltethetik: külömben a' szobák hidegek, és nehezen fülLENek.

10. Ugyan a' kályhákat mind a' három oldalról szabadon kell építeni. Ha a' Kályhának fél oldala fal, két annyi fűtés után se melegít.

11. Kályha nélkül Oldalszobát, vagy Benyílot rekeszteni soha se kell: mert nedves, hideg, és egészségtelen. Még ha kűtőn kályha van is mind a' két szobában: vagy mind a' kettőt kell fűteni, vagy egyiket sem: mert a' mellyik nem fog fülLEni, az nedves és penészes lesz.

12. Ha mindazáltal Benyílot kell hagyni, de azt fűteni nem lehet, a' két szobát választó faltetejét kell nyitva építeni a' gerendáig. Az ilyen melegítés szárazabb, mintha a' levegő az ajtón, vagy az oldal kályháának féloldalán és alant eresztetik be.

13. Minden Épület falakat ugyan általjában, de kivált a' Vályog, tömött és szalmás sárból rakott fetskefészkeket meg kell várni,

nemtsak hogy ki - száradjanak, hanem meg is rokkannanak fedél alatt, másként a' Vakolás tábla darabokban hull le a' falakról.

14. A' Vakolást koránn tavasszal, és késő őszszel épen nem lehet tétetni, mert azt a' dér, és fagy lefogja szívni.

15. Ha a' mész a' Veremben megfagyott, vagy nagyon megvólt égetve, igen erőtelen, és a' falakról mind le megyen. Tehát a' Mészket kell kövéríteni, vagy közzé, ritkásan keverni igen apró homokot, vagy víz helyett felereszteni savóval, sőt konyha sóval 's a' t. Ez a' két utolsó csak a' szobák' kifejéjítésére fordíthatatik gazdaságosan, amaz pedig a' külső meszelésre.

§. 28.

Azt hogy a' Gazdatiszt Rajzolatokat, és egész Felvetéseket (Uebersichtlag) készítsen, kivált a' nagyobb Épületekhez, kívánni se lehet. Az Építésigazgató, és az Áts, 's kőmives Mesterek ezt meg fogják tenni, 's tartoznak is. Erre nézve elég az, ha a' Gazdatiszt mind a' kétőnek a' principiumit jól érti. Ezek szerint megítélheti, mennyi öl kőről, mézsről, homokról, hány ezer tégláról, vályogról, Állás és Padlás deszkáról, lézről, cserép, vagy fa 'sindelről, állás fáról, fíjók, koszorú, kötő és Mestergereudáról, szarú fáról, ajtó képekről, hány ezer létszegről 's a' t. tegyen előre rendelést, hogy se annak idejében az Építés meg ne akadjon, se felesleg az Erőt és Matériálét ne vesztesse.

Ezen ideához képest haszontalan költség lenne az is, ha e' Gazdatisztben, a' Gazdasági-Építéshez külön-külön réztáblák metszetnek annyival inkább pedig, hogy ezek igen sok-

ba kerülnek, mégis reménylhető hasznok nints; minthogy minden Földés Ur, a' maga Értékjéhez, a' helyhez, és a' szükséghez kénytelen az Építést alkalmaztatni. Melly szerint sem a' Rajzolatoknak, sem a' Felvetéseknek nem lehet kívánt hasznok. Azért is mind a' kettőnek csak elkerülhetetlen, vagy megmásolhatatlan Sarkalatjai fognak itt elő adatni.

§. 29.

1. Ha a' hely kissebb, mint a' szükséges gazdasági Épület kívánja: ott építeni nem kell. Ha pedig az erő, és költség nem bírja az építést; úgy az építést kell három Esztendőre úgy felosztani, hogy első Esztendőben az Épület szerek szereztessenek meg; a' másodikban az Épület menjen fedél alá, és a' harmadikban vitessék tökéletességre.

2. Az Épületek' helyheztetésében a' szépségre is kell tekintetnek lenni. Fő dolog pedig a' tágasság meggondolása, mind a' szépségre, mind a' tűzre nézve.

§. 30.

A' Felvetésnek ezek a' Sarkalatjai a' Falakra nézve:

1. Ha a' falmagassága $8\frac{1}{2}$ láb: vastagsága pedig egy láb: kell egy $\square$ ölfalhoz kő, $\frac{1}{3}$ öl, téglá 300; mész $1\frac{1}{2}$ köből; Vályog 100. Általában pedig egy öl köhöz, ha nagy darabok, és minden egy 1000 téglához 3 köből mész fel megyen.

2. Ha a' magasság egyezik az előbbivel, de a' fal vastagsága $1\frac{1}{2}$ láb: egy $\square$ öles fal kíván követ $1\frac{1}{4}$ ölet, téglát 900, meszet négy köblöt, és Vályogot 300—350.

3. Ha a' fal két láb vastag: kell hozzá kő $1\frac{1}{2}$ öl, téglá 1200, Vályog 600, és mész 6

köböl. Az Árendás házak így épülnek, és a' matérialét ezen 3-dik pont szerint kell hozzájok felvetni.

4. Minden □ egy öl bolthajtásához kell, ha az csak fél téglavastag 200 téglavastag, és egy köböl mész.

§. 31.

A' Fedélre nézve így lehet a' Matériálét felvetni:

1. A' mennyi öl hosszú az Épület, annyi pár fűző gerendát, és két annyi szaru fát szükség faragtatni.

2. A' hány öl az egész Épület kerületi: annyi öl koszorú gerenda kell a' falakra. Ha pedig kő, vagy szöglábakonn áll az Épület: két annyi öl a' koszorú gerenda, mint az Épület kerületi.

3. Minden két öl szélességre, egy kötőgerenda, és egy fekvőszék megyen.

4. Két öl hosszú deszkából négy szál, beterít egy □ öl padlást.

5. Két öles létezőből hat szál kell egy □ ölhöz.

6. Minden □ öl béléstezéshez kell 25 szeg.

7. Egy □ ölhöz kell Cserép 150. Tizennégy töl hosszú fa 'sindelből 300. 12 tölös 400.

8. Ezer 'Sindel felveréséhez kell 1500 'Sindelszeg.

9. Húsz kéve 'súp beterít 4 □ ölet, és annyi nád 3 ölet.

§. 32.

Különös jegyzések az új Épületek Nemei körül.

1. Minden Jóságban különös, pompás Kastélyokat, 's Házakat építeni az Uraság számára, a' legrosszszabb gazdaság: mert az ezekben teendő Capitális semmi hasznot sem hoz; sőt maga magát is megeszi.

2. A' legnagyobb Birtokosok se építhetnek Gabonás, és szénáspajtákat olly számmal, hogy Termékek beléjek férne: azért is egy-egy mindenkiből egy Majorban elég, sőt szükséges az útban érhető esőzésre nézve.

3. A' Gőbolyhizlaló Istállókra mái időben már kelleni: mert a' szarvas marha tenyésztés időről időre mind kisebb lesz. Ez a' drágaságot húzza maga után. A' Bétsiek pedig, míg Moldvában, 's Lengyelországban oltsóbban vehetnek húst; a' mi Gőböleinknek nem adják illendő árrát.

4. A' nagy téglá pintzék, tsak ott hozhatnak valamelyes hasznot, a' hol híres horok teremnek, és szabad kivitel van. Egyébütt a' Körtmahorokhoz, és Dézma tartogatásához, nem méltó költségeknek a' pintzékre, Vasas hordókra, Kádárokra: 's a' t. és gazdaságosabb a' Szöllőket, bár vesse fel akár ki, vagy bizonyos Capitális letétele mellett felszabadítani, vagy a' Dézmát, 's Hegyvámot, minden idén kész pénzzel megváltani engedni.

5. Szint' illy gazdaságtalan költséget kívánván a' Borárulás, hasznosabb a' Körtmáltatás jussát árendába adni, annyival inkább pedig az olly Jóságokban, a' mellyekben bor nem teremvén, a' Csapra pénzen kell bort vásárolni, hozatni, elfolytatni, megetzeteríteni, a' Gazdatisztet hivatala mellől bor után küldeni, és e' végre minden bokorban Csapszéket építeni, 's nagy pintzéket ásatni 's a' t.

6. Haszontalan Gazdaság az is, midőn a' Földes-Uraságok az összeütköző Határookra egymás truttzára Csárdákat, vagy Haramia fészkeket építenek.

7. Vendégfogadó se kell minden falúba; hanem a' Városokban, és az Országútakban eső Stationális Helyekben a' Szállók, és szekeresek befogadására. A' hol Statio, vagy Étető hely, Legelő 's víz nints; nem áll meg senki.

§. 33.

A' hol az Uraságok a' magok számára, és Gazdatisztek' lakására Házakat, vagy Vendégfogadókat, Serházakat, Magházakat 's a' t. építtetni akarnak; bizonyosan Rajzolatot is fognak mindenikhez készíttetni; a' mellyet látván a' Gazdatiszt, vagy maga az Uraság, az eddig előadott Építésbeli Sarkalatok szerint, a' Materialéknak mennyiségét, Kőmives, és Átsi felvétel nélkül is megtudja itélni, 's megszerezni.

Mellyhez képest én itt tsak a' Gazdasághoz képest adok némely Jegyzéseket.

§. 34.

I. A' Vendégfogadók állításában ezeket nem lehet elmellőzni:

a) A' Vendégfogadó alá, kivéven az Útazók számára való apróbb szobákat, pintzét is szükség építeni olly nagyra, hogy a' Vendégfogadás az oltsóbb, és jó Esztendőkbén számosan vehessen össze bort. Így a' Vendégfogadó Árendája jóval is nagyobbra nő. A' hol mind azáltal a' közelebb Vidékekenn is nem terem tartani, és kereskedésre való bor: elég a' pintzét, a' 3—6 hónapi szükséghez alkalmaztatni.

b) A' pintze - ajtót, vagy annak farát, mindenkor felszélnek kell fordítani, kivált a' ned-

ves agyag földben. A' száraz homokban erre nem szükség olly nagyon vigyázni. A' különös szobák alá azért nem javasolom a' pintzét nyújtani, mert hidegít, és a' falakat nedvesen tartja.

c) A' különös szobákat úgy kell egymásmellé állítani, hogy mindenik szobának ugyan különös ajtója is legyen a' Folyosóra, vagy Tornáztúra: de közajtó is legyen a' Választófalonn, hogy az Útasok, vagy mind a' kettőt együtt is használhassák, vagy pedig különösen. Ezen különös szobák földje deszkázva legyen, és nem téglázva, a' mi hideg is, nedves is, tisztátalan is. Leginkább télen betsesek az ilyen különös szobák: azért is a' fala magassága 9 láb, a' szoba belső világa 2 öl két láb, hogy hamar melegedjék: ablaka pedig, ha csak lehet a' folyosó felé is legyen; hogy az útas azon szemmel tarthassa kotsiját és portékáját.

d) Az Ablakokra bátorság kedvéért vas rostélyt szükség tsinálni: a' szobák előtt 6 láb széles folyosót hagyni, és végről Árnyékszékét állítani kults alá. Utálatosság melly nagyon elmellőzik az Építők ezt az igen szükséges helyet, és ha mit állítanak is, azt a' sáros udvarra helyhetik.

e) A' különös szobákba se lakókat ne engedjen a' Gazdatiszt szállítani, se azokat Kamara, vagy Élészáz helyett használni. Ez az egyik oka, hogy ha Országútban van is a' Vendégfogadó: azt az útas elkerüli. A' folyosókon a' Galambtartást, és Fetskefészket meg nem kell szenvedni.

f) A' hol a' dolog érdemes: a' Vendégfogadóhoz a' Mészárszéket is hozzá kell kötni.

g) A' Szekérszín, kút, nagyobb, és különös Istálló a' Vendégfogadónál elmulthatatlanul szükséges Épületek.

h) Legszükségesebb pedig az, hogy a' hol tsak mód van benne, az Udvar menedékes, száraz, és követtsel megterített legyen.

§. 35.

II. A' Mag, vagy Termés - házak (Granarium) hány töltésre, ol széletre, és hosszúságra épüljenek? a' Termésnek mennyisége határozza meg. A' Gazdasági észrevételek körültek ezek:

1. Ha Cséplő, vagy Szűrő nints alattok véggel kell Északnak fordítani, és tűzfalat venni fel.

2. Egyik Emelet a' másiktól 5—6 láb, és az ablakok magassága a' Padlástól másfél, vagy két láb: fenekek ezen ablakoknak (ha a' szemnek nem szépnek tetszik is) kívülről legyenek menedékesek, és nem a' Magházba; mert ezen a' zápor és hófermeteg a' szem közzé foly, amazon pedig az udvarra.

3. Táblákat belől kell a' falra aggatni, és nem kint.

4. Az ablakok magassága 8 tzol, szélessége pedig két láb.

5. A' legalsó Töltés hogy a' földtől meg ne ereszkedjék, vagy a' feneket kell a' külső föld színénél két lábbal magasabban emelni száraz homokkal; vagy gerendákra kell a' palatot rakni.

6. A' Garádsoka' Magház két végén vitesenek fel a' fal mellett, és nem az Épület közepén, a' hol azok négy különös falat kívánnak, és a' legjobb Töltés helyét is elfoglalják.

7. Könnyíti a' felhordást, ha a' 'sákok ki köthető Csigákon vonattathatnak fel, és a' szem Töltésén eresztetik le minden Emeletből.

8. A' Cserép fedél igen melegen tartja a' szemet a' Magházban. A' hol mód van benne, a' dupla fa'sindel legjobb, utánna a' nád, gyíkinny, és 'sup.

9. Ha a' Magház alsó Emeletje Cséplő, vagy szíró: akkor az Épület belső világa öt öt, és szorultságból négy lóval is lehet benn nyomtatni.

10. A' nagy Majorokban a' Magházat Cséplővel együvé kötni nem kell: hanem az elébbi szélesség szerint hosszabb egy Emeletű Cséplő építeni, és két végére kerek Nyomtatószerőt állítani, a' mellynek az övedzője 6 öl. Így 8 ló megforoghat benne.

11. Ha a' Magház 5 öl széles, a' falat $2\frac{1}{2}$ láb vastagon kell rakatni, és hogy az Emeletek le ne törjenek a' teher alatt: a' fíjók vagy keresztgerendák 8—9 tzőlra meghagyassanak. Két öl szélességén túl 12 tzol vastag Mestergerendát kell a' fíjók gerendák alá húzni: de a' Mestergerenda is 3 ölnél inkább rövidebb legyen, és soha Tölgyfából ne készüljön. A' veres, fejr, és fekete fenyő, szilfa legtöbb terhet bírnak.

12. A' Magházak alá nagy pintzét állítani okos költség: de akkor a' Bolthajtást egész téglára kell tsinálni, két lábra homokkal megteríteni, és kivált ha Cséplő, vagy Szíró az alsó emelet: ennek fenekét nem deszkázni, hanem 6—8 tzol vastag Tölgyfa-pallatokkal kell béborítani.

13. Azomban akármelly okossággal építse is valaki a' Magházakat: azok mégis a' Czelnek meg nem felelnek, mert: a) Igen költségesek. b) Kevés szemet lehet benne kár nélkül tartani. Ez okon —

14. A' Gabonatartásra, az újabbak a' Faggót Kéményjeit kezdik bevinni. Az igaz, hogy ezekben kitsiny helyen nagy szám szemet lehet tartani a' tűz veszedelmén kívül, és kevesebbe kerülnek: de meg kell vallani, hogy egy nagy hibájok van mégis: és e' miatt őket közhasznúkká tenni nem lehet. A' hiba ez, hogy sok esztendő van nedves; sokszor a' gabona sengésen arattatott, s rakatott Asztagokba, sokszor itt is bé-áznak. Így hát a' szem is 'sengés, lágy. Ezt a' Faggót-kéményyibe feltölteni, annyit tészzen, mint a' Gabonát megdoshítani. Így hát csak ugyan kell Magház, a' mellynek padlásain a' vékonyabban terített szem meg-szikkadjon: hogy a' kéményekbe tölthessék. Ez egy igen okos Gazdatisztet kíván, és száraz'napokat. Némelleyek a' Magházakat kívánják úgy építtetni, hogy azoknak fele hosszattöltésnek tartassék meg, fele pedig szaggattassék több keskenyebb, vagy szélesebb, de egyenlő magas téglá vermekre, vagy kéményekre. Ezekbe el lehet a' gabonát soká tartani; ha amott jól kiszáradtak: és ez így mondván igaz is: de a' praxisban nem így van: mert ha a' 'sengés gabona a' padláson a' 'sisik ellenépségben megtartathatik addig, míg jól kiszárad, azután is meg marad, és így kő-verem nem kell.

Ezt az újításra nézve kénytelen voltam megjegyezni: de azért nem az a' célom, hogy a' Faggót-kéményeket megvetésbe hozzám; nem! hanem az, hogy a' Gazdatiszteteket figyelmetesekké tegyem a' szemnek jól kiszáraztatására. Így a' Kőkéményeket szintúgy lehet használni, mint az Alföldi földvermeket, a' mellyekben a' száraz szem épségben soká megáll: de ha 'sengés: bizonyosan megromlik, és ez
az, a'

az, a' mit így mondanak a' Magyarok: Dohos buza, vagy Veremszag.

§. 36.

III. A' Birkaaklok állítására ezeket kell megtartani főképen:

1. Birka akolnak magas Épület nem kell; a' mit a' szél annál inkább ront, mentől fel-emeltebb a' hely a' mire vigyázni szükség.

2. Az Akol' udvara úgy jó, ha tágas, és száraz. A' menedékes Óldalok, a' mellyekről a' víz kifelé foly, és nem a' Barom alá, legjobbak: és a' hol tsak illyen magosságot se lehet találni: ott Birkát nem is kell tenyész-tetni: kivéven a' homokos Határt.

3. Az Aklot soha se kell olly helyre állítani, a' honnan a' Birka másként ki nem mehet, ha tsak a' falunn végig nem úszsza a' sárt, vagy állóvizet.

4. A' Birkás-lakást úgy kell az Akol' Udvarához fordítani, hogy mind az ajtóból, mind az ablakon is megláthassa a' Sereget, és segítségül lehessen minden pillantásban.

5. Nagyságát az Akolnak a' szám, szélességét a' kereszt gerendák kaphatósága állítja meg. Ha fa van: 4—5 öl szélessége legjobb; de Mester gerenda kell a' kereszt gerenda alá. Az igen keskeny, és tsak 3 öl széles Aklok nem fedezhetik eléggé a' Birkát a' hó fuvatagtól. A' számra, vagy tágasságra nézve ez a' számszer (proportio) hogy egy Birkára 4 □ lábat kell venni legalább is, noha két birka 7 □ lábön is megfér. E' szerint ha az Anyasereg 800—1000 darab, az Akolnak 30 öl hosszúságot lehet adni bátran.

6. Az Akol falát, ha telik vagy egészen téglából, vagy 3—4 láb magas téglafundamen-

tomra, vályogból kell építeni. A' sár vagy vályog falat a' Birkák elszókták nyalni. Magassága a' falnak legfelebb 7 láb, és vastagsága kettő.

7. Az Aklot közfallyal is el kell legalább két helyen rekeszteni, hogy mind a' betegek, mind a' későn-ellettek külön lehessenek.

8. Az Udvar térsége ezer Birkához 2400 □ öl, és ez ingyen sem sok: ha a' ganajos Állásból, száraz helyre akarja a' Gazda a' Sereget hajtani, a' minek pedig meg kell lenni:

9. Formája a' Birka akolnak már ma többféle. Némellyek az L. mások a' H. betű formára, mások pedig egészen kereszt formára építik. Az első tartós, és együgyű, hosszú oldalával Északnak, a' röviddel pedig a' Fekete tengerről jövő téli Napkeleti szél ellen fordítatik. A' második, és harmadik igen költséges és tartatlan: mert amannak fedelén 8, a' harmadikon pedig négy hajtások vagynak, a' mellyek mind a' záport, mind a' hófermetegyet rákásra sodorják.

A' Cél ezen építésben az, hogy a' Birkákat egyik oldalból a' másikba lehessen hajtani a' zivatag elől. De ezért nem szükség tartatlan költséges Épületet tenni: mert ha az L. betű forma aklot megfordítjuk, az az, a' Napkeletre fekvő oldalt az Északihoz Napnyugott felől ragasztjuk, és hosszát egy fallal végig két részre, és két udvarra hasítjuk, és a' birkát a' szélvész ellen egyikből a' másikba hajtjuk azokat semmi fermeteg nem érheti, és fele költségbe kerülvén sokkal tovább is tartanak. Az így épült Akolban a' Spanyol kosok se szenvednek hideget.

§. 37.

IV. A' Ló Istállók minéműsége, a' Méhesek, és Sertéshizlalók a' Practicus Tenyészte-
tőben előladva lévén, itt az ökör, göbböly,
és Csira Istállók építéséhez adatnak tsak elől
némely gazdaságos fogások u. m.

1. Mindenféle Istállókat véggel kell Észak-
nak fordítani, és szájjal éppen nem. Így fede-
lek tovább tart, és melegebbek is.

2. Valamint a' Birkaaklot, úgy ezeket is
vagy téglából, vagy tégl Fundamentomra vá-
lyogból kell építeni. A' falak vastagsága két
láb, magassága pedig kilentz, tíz láb.

3. Sokan azon okból, hogy az Épület igen
széles ne legyen, a' Jászólt az Istálló közepé-
re hosszát nyújtják el. Ez (akár ki vesse fel)
nem keskenyíti, hanem szélesíti az Épületet:
azért is a' Jászlok tovább is megtartatnak a'
két oldal falak mellett végig.

4. Szélessége a' Jármos, és Göbböly ökör
Istállóknak általjában öt öl. Ebből innen is,
túl is, 3 láb szélesség jászolnak, a' szalmának
be, a' trágyának pedig kihordására, és az ök-
rök faránál útnak, 7 láb kiméretvén: látni va-
ló, hogy az ökör állására és lefekvésére 8 láb
fel marad. A' Csira tehéneknek 7 láb szélesség
elég, útnak pedig tsak egy öl hagyatik fent.
Melly szerint a' Csira Istálló belső szélessége
4 1/2 öltre megyen.

5. Hosszúságát ezen Istállóknak a' Mar-
hák száma állítja meg: mert az ökörnek is hogy
le is fekhessék, a' Csirát pedig fejni, és szo-
patni lehessen, és a' borjuzásra is minden da-
rabnak elegendő térje maradjon: legalább négy
láb szélességet kell számlálni.

6. Az Istállók feneke vagy téglá, vagy tölgyfa padlat. Amahoz fa tsatorna kell végtől; ehez pedig húgyárok.

7. Hogy ezek az Istállók szárazak legyenek, a' fűjök gerendák mellett egymással általellenben kissebb, és könnyen bédugható Szelőköt kell hagyni.

8. Jobb gazdaság ha a' Béresek', és Csírások' hálására minden ilyen Istálló egyik végén, egy szobátska, és tüzelő kandalló építetik; mintha az említett emberek a' Kerekjászokban feküdvén, az Istállón minden lyukakat bédugnak, a' szénát össze keverik, és a' pipából a' tüzet is sokszor elejtik.

9. Az Istállókban a' széna, szalma, és trágyahordás kedvéért egy öl széles kereszt-utat is kell hagyni, minden 20—25 darab marha közt, a' mellyeknek ugyan annyi Kerekjászok, és ajtók felelnek meg. Az ajtók szélessége két szárnya, öt láb.

10. A' felső padlást, vagy vékony téglával vagy sárral meg kell tapasztani: így tovább tart.

11. A' Keresztútakon Csigátskákon állhatnak a' lopások.

§. 38.

V. A' Kukoritza igen ritka esztendőben száradhat meg jól a' szárán: 'sengésen pedig, ha Magházba, vagy Padlásokra töltetik: megpenészedik, és megkeseredik. Ilyen okból a' szegény Gazdák fűtött Szobájok vékony padlására szokták teríteni, a' hol pedig nagyobb a' Termés - Veszszöböl font Kasokra töltik.

Az újabb tapasztalás a' metszett létz Górékat legtartósabbaknak, és jobbaknak találta. Építésekre ezek a' fogások:

1. Az Épület fundamentoma, vagy harmadfél láb magas téglalábok, vagy pedig négy szögeletüre faragott vastag tölgyfa törzökök, és a' Góré hosszúságához képest 6—8 darabból állván, élire fektetve lábak helyett szolgálnak.

2. Minden két öltre egy ilyen törzök fekszik, és ha a' Góré kettős, a' darab talp hosszúsága 10 láb, vagy téglaláb van kettő egymással általellenben. A' téglaláb, két $\square$ láb.

3. A' törzökbe, vagy téglalábokba 9 tzol vastag koszorú gerendák süllyesztetnek bé, a' szél ellen.

4. A' koszorú gerendák talp helyett szolgálván, 8 tzol vastag szöglábok állítatnak rájuk, két öltre egymástól: a' mellyek tartják egyszersmind az egész fedelet.

5. A' szöglábok pántokkal erősítetnek két felől a' szél ellen, és a' kukoritza nyomása ellen kereszt gerendákkal egymással szemközt derékbann is, és fent is, a' fedél alatt összekötetnek.

6. A' Górének oldalai köröskörül metszett létzekből állanak, és végeik az alsó és felső koszorú gerendákhoz szegeztetnek, középek alá pedig két helyen minden öt láb magasságra karfák, vagy kollátok vésetnek be köröskörül a' szöglábokba.

7. Egyik létz a' másiktól fél tzolnál is valamivel keskenyebben szegeztetik fel, hogy a' szél ugyan bé fújhasson: de a' veréb be ne férjen.

8. Függő fenekék a' Góréknak dupla deszka, hogy a' szem bent tartassék.

9. Ajtó a' mi a' fejes - kukoritza bé szokott tölteni, kettő van egymás felett a' Górének éjszaki végén deszkából, déli végén pedig sűrű létezéshől.

10. A' fenek alatt az alsó koszorú gerendák minden 4. lábra vékonyabb kötő gerendákkal foglaltatnak össze: másként a' teher a' deszka feneket össze törné.

11. Ha egyes a' Góré, az épület szélessége belőrlől 3 láb, kívülrlől pedig a' szöglábak vastagsága miatt $4 \frac{1}{2}$ magassága az épületnek $2 - 2 \frac{1}{2}$ öl, hossza pedig a' termés nagyságához nyújtatik ezen számszer szerint. Minden három Cubik láb üredékben elfér 1 köböl tsutás, vagy fejes Kukoritza jól tetézve könnyen. E' szerint ha a' Góré hossza 66, szélessége 3, és magassága 12 láb: lessz az egész üredék 2160 Cubik láb, a' mellyben elfér 720 tetéz köböl fejes kukoritza.

12. A' nagy Majorokban az egész Góré ingyen sem elég, és minthogy az épület igen keskeny és magas, és e' miatt a' szél könnyen feldönti, ha tsak két felől meg nints támasztva: két Góré szokás egy fenékre, és egy fedel alá állítani: De hogy a' szél a' feltöltött Kukoritzát minden oldalról szabadon fujhassa: a' két Góré egymástól végig, $2 - 3$ láb széles úttal el ven választva. Az ilyen épületnek legelső Rajzolatját Keszthelyen 1794-ben készitvén, építettek a' Gazdatisztek: de szokott okoskodások szerint, nem a' mértékhez szabva, melly miatt az egyiknek két középső lábát (minthogy azokat elmulatták össze kötni) kinyomta a' Kukoritza: a' másoknak pedig a' létezése is ritka: de belső világa is öt láb, három helyett. Nem száraszt igazán, és a' Verebek a' Magtartónak esztendő - által több köböl hijánosságot tsínálnak. A' honnan az a' következés, hogy a' mértéket szorossan meg kell tartani, és száraz léttzel kell az oldalokat, fél tzól távol egymástól, beállongatni. Ha a'

létz nyers, és ezentúl fog száradni a' Góréu egyik létzet a' másiktól tsak egy fertály tzoíra kell szegezni. Ha meg szárad: fél tzol lessz könnyen a' két létz közt az üredék. Ha az építő erre nem vigyáz, a' Verebek bele fognak járni.

Meg említem még itt a' Kukoritzatartónak azt a' nemét, a' melyet 1818-ban T. Somogy Vármegye Ind'sellérje Török Ur talált, és formájára nézve az alól tsapó malmok leg nagyobb vizkerekjéhez hasonlít, és benne a' kukoritzát meg lehet tetszés szerint fordítani.

§. 39.

VI. A' Pintzék ásatásában ezek rendelkeznek:

1 A' Lakóházak alá (a' mint fellebb mondatott) nagy Pintzéket építtetni nem kell: kisebbeket mindazáltal, minéműek a' Zöldség, Tejes, vagy asztali bor Pintze, az épület egyik vége alá ásatni nem tiltatik. A' nagyoknak helye, a' száraz Hegyóoldalak, a' Gabonás és Szénás-pajták allyai. Az agyag föld többnyire igen nedves. Ha a' Magház száraz természetű homokból áll, gazdaságosan, és kár nélkül lehet alá végig Pintzét ásatni, mint Zákányban láttam.

2. A' téglá Pintzék magassága rendszerint másfél öl: szélessége pedig a' hordóknak nagyságához képest 3, legfeljebb 4 öl. Ha a' Pintze 4 öl széles, és a' magassága a' bolthajtással együtt 2 öl: két sorral áthatnak benne a' 45—60 akós hordók: Végől pedig 100 akós, 's nagyobb is állhat magánosan.

3. Ha teher fekszik a' bolthajtáson, vagy a' Pintze fundamentomán Gránárium, vagy Gabonás-pajta áll: a' Pintze falát 3 láb vastagra

kell hagyni. Ha pedig a' Pintze terhet nem hordoz, vagy hegyben van ásva, és szélessége csak $2\frac{1}{2}$, vagy három öl: a' fal két lábnál nem vastagabb.

4. Akár hol ásattassék Pintze: a' bolthajtáson fellül legalább 5—6 láb vastagon feküdjék a' föld, hogy hűs legyen,

5. Minthogy sok úton hamar vizet ér az ásó: elég a' Pintze mélységét 6—7 lábnyira ásni, de hogy meleg ne légyen: a' bolthajtás egész téglára, és a' fal $2\frac{1}{2}$ láb vastagra rakassék mindenütt mésszel, és az egész Pintze egy öl vastagon meghordatván földel, tsináltassék rá a' helyhez képest gyíkinnyel kötött seggenülő fedél. Leánygödriben a' Nádat kell ide fordítani.

6. A' Pintzék ha lehet farral, a' lélek lyukkal, vagy ablakkal fordítassanak észak felé. Ha az ajtót délnek kell ez, vagy amaz okból fordítani: úgy intéztessék a' dolog, hogy a' Pintze torok végén fordulás essék (Repetir Platz). A' melly Pintze oldalhosszat fekszik észak, és dél közt mindenkor nedves a' két felől járó hideg, és meleg levegő miatt. Azért is jobb ilyen az oldal ablakok helyett a' pintze napnyugotti farán, és keleti szájján csak léleklyukat hagyni.

7. Ha a' Pintze két öl melly: a' Pintzetorok 16 láb hosszú, és egyik léptső a' másiktól 8—9 tzolra emelkedik fel. A' léptső talp szélessége rendszerint 10—12 tzol. Ha a' Pintze mélysége más felől, akkor a' Pintze torok hossza 13 láb.

8. A' torok szélessége a' kisebb hordókhoz 3, a' nagyobbakhoz pedig legfelebb 6 láb. Ilyen a' bolthajtás' magassága is.

9. A' nagy pintzék fenekén, a' hől lehet, a' hordó mosadék kieresztésére Csatornát kell végig vinni.

§. 40.

VII. A' Téglakementzékre nézve abban határozta meg magát az Uraság:

1. Csomboron, téglagyag, víz, és a' Sz. Iványi vén bükkös, és gyertyánfás Erdő kézen vannak, 's a' két szomszéd Városbeliek a' téglát, és tserepet jól fizetik egy olyan Téglakementze állítassék, a' mellyben egyszerre 40 ezer téglá, Cserépen kívül megfér, és jól kiég.

2. A' Kementze három szájjra, és bolthajtásra fog épülni. Hossza a' kementzének négy öl, és 2 láb; szélessége pedig 3 öl és 2 láb A' fal magassága 2 öl és 2 láb, és minthogy a' kementzét semmi partha nem lehet beásni a' síkság miatt: a' falat fél lábbal vastagabban és így 3 láb vastagságra kell rakattatni: különben 2 1/2 láb elég volna.

3. A' Kementze szájjakat elválasztó lábak 3 1/2 nyom vastagok, és ötödfél láb szélesek.

4. A' téglapadok, a' mellyekre a' nyers téglák állongattatnak (Mauerbank) körül mennek a' falak mellett a' kementzében. Ezeknek vastagsága 18 tzól, és magassága is annyi. A' Téglakementze közepén is hosszszat, szükséges ilyen padokat a' középső szájjnak jobb, és balja felől rakatni, szélessége egyik - egyik padnak 3 1/2 láb, és magassága 18 tzól.

5. A' bolthajtás egész téglavastag, és három sorban csak igen keskeny, úgymint 16 □ tzolos kéménykék állanak rajta. Külentz ilyen kémény mindössze elég, másként a' meleget elereszti.

6. Az egész épületben sárral van a' téglá öszve foglalva.

7. Minthogy a' Kementze nagy, és e' miatt a' téglát mind ki, mind behordani szaporátlan, a' két hoszszú fal oldalán, sőt végtől is olyan keskeny ajtókat kell hagyni, a' mellyeken a' Talyitskás ki, 's be járhasson (Sandthür).

8. Ha a' bolthajtás pusztán állana, a' tsak két három égetés után is szélt repedne, azért is azt szükség földel és gyeppelel 4—5 láb vastagon megtéríteni.

9. Az ilyen kementzének a' szájjak felett üstököt is kell tsinálni, és tseréppel megborítani, szélessége az Üstöknek 2 öl, és a' hoszsa egyezik a' kementze szélességével.

10. Általjában hiba ugyan az, de kivált a' bolthajtásos Téglakementzéknel, hogy a' Gazdatisztek, vén tölgy, és egyéb nyers törsököket, és tőkéket hordatnak téglát égetni. Az ilyen fa tüze az alsó téglákat üveggé olvasztja, öszsze folytatja, és görbíti, fentebb pedig, és kivált széltől égetetlen hagyja. A' lángoló nád és szalma után, sokkal jobb a' téglá. Az eger, száraz vén gyertyán, hársfa tusak, bikkfa, és nyárfa, legjobban égetnek, mert lángolnak, és felényi is többet ér e'ből, mint ama'ból két annyi.

11. A' Szilvási Majorban, az újonnan állítandó gazdasági épületekhez téglát szabadon kell égetni (Feldbrundt) és ezt minden idén folytatni, az esős esztendő kivévén. Itt sok a' nád, és szalma; tehát haszonra kell fordítani, és lassanként mind állandó, és kemény épületeket tétetni.

12. Hoszszú úton ellenben kő elég van, és az erdő kitsiny. Tehát itt a' Tégláégetés megszűnik, hanem kőből építsen mind az Uraság, mind a' Jobbágy.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Az Eladásról és Vevésről.

§. 41.

1. Minden nagy Summák' eladását fenn-tartja az Uraság magának; azért is a' Gyapjú, Méz, Égettbor, Hemú'sír, Dohány - vevőket egyenesen hozzá kell igazítani.

2. Ly a' Gabona és Borok' eladása is az Urasagtól függ; mihelyt a' Kereskedők 300 köblön, vagy 200 akón felül akarnak vásárolni. Különösen pedig a' Kukoritzza minden-ütt, a' hol tsak Disznóhajtás van, egy Summá-ban adattassék el kótyavetye által. A' melly Esztendőben makk nints; a' Kukoritzát Julius elején leggazdaságosabb elkótyázni.

3. A' kissebb eladások eránt a' Gazda-tiszt' keze ugyan meg nem lesz kötve, mind-azáltal magát ahöz tartani tartozik, a' mint az Uraság a' Gabonának, vagy Bornak folyó - ár-rát hónaponként, két hetenként, sőt a' legkö-zelébb eső Jóságokban minden héten is meg fogja állítani; és az eladni való Summát meg-határozni.

4. Hogy pedig az Uraság a' Terméseknek folyó - árrát, és az eladhatónak Summáját vi-lágosan tudhassa; a' Gazdatiszt' kötelessége er-ről, vagy arról tudósítást tenni.

5. Ezen végre a' Kereskedő Városokban bi-zonyos Levelező barátokat is kellett tartani. A' kik hogy Vevőket is tudjanak igazítani; az eladó Termésekről őket tudósítani szükséges. Az úgy nevezett házi, és bójáró 'sidók ezen-pel az Eladásokból kitiltatnak.

6. A' távol való Gazdatisztek egymás közt, sőt a' szomszéd Uraságok Tisztjeivel is Levelezést tartoznak, a' Termések' folyó - árra, és a' szavahihető, és esméretes Kereskedők eránt folytatni; és egymásnak az ilyen dologban barátságosan szolgálni.

7. Annyival inkább hogy ezek az eladásra egészszen meghatalmaztatnak azzal az egy megszorítással, hogy minden árúban botsátandó 'Termések', és 'Fenyésztetések' árra a' Tiszti ülésben közönségesen határozassék meg a' jövő hétre. Melly meghatározásról (hannem ha nagy a' Summa, és azt tartani nem tanátsos) alá szállani nem szabad.

8. Hogy Vevőjök legyen a' Kereskedőket felkeressék mind közel, mind távol, és a' kik Hitelekről esméretesek: azokat szívésen befogadják, ha semmit nem vesznek is. Az illyes asztali, és egyéb költségeket az Uraság nem fogja soha is neheztelni.

9. Mentől többen vannak az ilyen esmerős, és szótartó Kereskedők, annál jobb. Azért is meg nem engedtetik, hogy minden portéka tsak egynek kezére jádszatván; a' többiek üressen, sőt kártehető szándékkal botsátassanak el; a' felelet terhe alatt.

10. Nagyon lekötelezi a' Kereskedőket az olyan ártatlan kedvezés, melly szerint valamit (a' járhatatlan utak miatt) 5—10 nappal későbbben vitethetnek el; és e' miatt sem a' Szerződés meg nem másoltatik, sem pedig drága fúrosoknak fogadására nem szoríttatnak. Illyen lekötelezés az is, midőn a' betsületes kereskedőnek valami az, hébenkorban, valamivel oltsóbban, vagy jobb minéműségű Termés adattatik el, hogy néha ő is nyerjen: mert ha mindég veszít: hozzánk ugyan többet visz-

sza nem jó. Ennek a' kedvezésnek leginkább ott van helye, midőn valamellyik a' nem kel-
lő, sőt hibás portékát is megveszi.

11. A' rendes kereskedés a' Hitelen áll-
ván, a' meghívésre nézve az Uraság rendelése
ez : hogy a' megalkudott Termésnek egy 4—5
részt a' Kereskedők a' Szerződéskor letegyék,
ugyan annyi részét az elvitelkor, és az utolsó
4—5 rész lételére (ha a' szükség úgy hozza
magával) egy hónapi várakozás engedtessek.
A' Szerződés megbánása által az Előpénzt a'
Kereskedő elveszíti; de ha épen a' napra, egy
vagy más ok miatt meg nem érkeztetik: azt
megbánásnak magyarázni nem kell; ha pedig
levele által jelenti álhatatosságát (a' mint e-
lébb mondatott) 5—6 napot is kell utánna vá-
rakoyni.

12. A' mi készen nints, arra sem az okos
kereskedő nem szokott alkudni, se pedig a'
Gazdatiszt azt előre el ne adja. A' nagy Sum-
ma Gabonára nézve ez a' rendelés többször ki-
vételt szenved.

13. A' Gabona eladásában a' távol eső
Gazdatiszt azt a' Rendet tartsa meg; hogy az
egész eladható Termést hónapok szerint osz-
sza fel, különösen vigyáznván az olyan hóna-
pokra, a' mellyekben a' Vevők rendszerint
meg szoktak jelenni. Az apró Vevők Augustus,
és Septemberben legtöbben jelentik magokat,
a' nagy Kereskedők pedig Januárius, és Fe-
bruariusban vesznek össze nagyobb Summát
először; és Május elején másodsor. A' Kuko-
ritza termést ha a' Sertés kereskedők helyben
akarják felévetni: az Uraság hizlalóját is oda
lehet nékik addig engedni, mig az Uraságnak
nem kell.

14. A' borok' eladásában az a' gazdasági fogás tartassék meg: hogy az erőtelen és Korts-maborok folyvást, és jutalmas árra bortsátassanak: mert ezek a' tartással gyengülnek is, fogynak is. A' jóféle borokat tovább kell tartani, kivált a' jó esztendőből valókat.

15. Azoknak a' Helységeknek, a' mellyek Vendégfogadókat tartanak árendában, két hónapi hitelt is kell adni.

16. A' Gyapjú eladást az Uraság magának ugyan fenn tartja, hogy azt az első kezekbe adhassa: de minthogy a' Parlagi Jószág igen távol esik: a' Gazdatiszt ott jó Vevőknek, és jó Szerződés mellett adja el.

17. Mind a' jobbféle gyapjú külön nyíressék, mind pedig a' testen való gyapjúk külön rakassanak, és mindenikből iskátulyákban mustra gyapjú küldessék ez Urasághoz.

18. A' távol való Gazdatiszt is megtartsa azt, a' mit az Uraság követ, hogy t. i. a' Vevők állítsanak 'sákokat.

19. Ugyan ilyen helyen a' gyapjút Kótyavetye által rendeli az Uraság eladatni.

20. Így kell a' jóféle kosokat, anyákat, és bárányokat, a' többet igérőknek eladni.

21. A' többi aprólékos dolgokat minden Gazdatiszt igyekezzék folyó árrán eladni; és a' fenntartással ne engedjen semmit kárba menni. Azt azomban minden Gazdatiszt feljegyezze magának, hogy a' nagy eladással a' Fundus Instructus soha egyik esztendőben is meg ne gyengíttessék: hanem egyenlő rakott maradjon.

22. Az Árendás-házak, vagy Magvaszakadtak kótyavetyére bortsátassanak.

23. Ha Szőlők adatnak el: a' nagyobbak többfelé hasítva adassanak el. A' Kótyavetye

ilyen dologban nem a' leggazdaságosabb: azért is esmérletes íparkodó embereknek, ha jobban fizetik, hitelben is oda lehet adni olly módon, hogy a' Vevő a' Szőlő árát, és Interestét, ha pénze elegendő nints, Terméssel is lefizetheti, bizonyos 2—3 esztendőök alatt.

24. Általjában akár mi adatik el, Termés, vagy Tenyészet: azt a' Kereskedő maga szállíttassa, és a' Gazdatisztnek meg nem engedetik, hogy a' Jobbágyok valamit Robotban szállítsanak. A' legnagyobb kedvezés a' Kereskedőkre nézve ebben határoztatik meg, hogy a' Gazdatiszt folyó árrán megkínálhatja a' Jobbágyokat a' Szállítással, és velek Szerződésre lépven, az eladott portékát felrakódtathatja, de semmi kárról magára kezességet nem vállalhat. Az ilyen szállításra, minthogy az pénzt-hozó: a' Jobbágyokat bátorítani kell minden módon, kivált pedig azzal, hogy az ilyen Kereskedőket tőlök semmi némű Tartozásban, vagy Adósságban el ne foglalja a' Tiszt.

25. Egyedül a' Gyapjú lesz az, a' mellynek szállításához a' hosszú fűrt megengedi az Uraság lekötöni.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Az Árendába - adásról.

§. 42.

Minden Beneficiumok (Haszonvételek) Kótyavetye által adassanak ki a' többet Igézőknek. Ezt úgy kell érteni, hogy az Árendákat azomban soha se kell úgy feltségázni, hogy az Árendás ki ne jöhessen velek: külömben az Árendába adás meg fog tsökkenni. Az Árendába adásnak ezek a' Sarkalatai:

1. A' körül eső Vidékben mindenkor egy Fertály, sőt a' nagyobbak Félesztendővel adasának hírül kidobolás; sőt az Ujság-toldalékokban is, hogy mikor, mi fog Kótyavetye alá botsáttatni.

2. A' lepetsételt levelekben is el lehet fogadni a' többet ígérést, és ez jobb a' kikiáltásnál.

3. A' kik a' Kótyára botsáttatnak bizonyos Summát tartoznak előre le tenni a' Gazdatisztsegnél: és azt vissza kell adni azonnal, ha valamelyiknek valamit elütöttek a' kezéről. Így a' nyerekedő Collicitánsok el fognak maradni. Ezek csak azért vesznek pénz nélkül valamit Arendába, hogy másnak haszonnal eladhassák. Ez az Arendának rontása, és össze beszéllésből következik.

4. Azt is hírül kell adni előre, hogy ha valaki Arendába akarja ugyan ezt, vagy amaszt venni, de maga el nem jöhetvén, azt a' kit küld, mind pénzel, mind hiteles meghatalmazással készítse ki: különben a' kiknek ilyen Bizonyások nem lesz; a' Kótyavetyébe nem részesülhetnek.

5. Ugyan a' Feltételeket is előre szükség a' Közönséggel közölni, a' mellyek alatt fog valami kiadattatni.

6. A' ki igazítás (Reparatio) azon tárgyakat illeti, a' mellyeket őrzeni lehet: de a' Fedeleket, elröthadt Ajtófeleket, Ablak rámaikat, Gerendákat, Kapulábfákat, és Kerítéseket a' rothadástól, 's a' Csapásoktól is meg menteni lehetetlen lévén, az Arendások arra ne kényszeríttessenek, hogy ezek helyett újat tsináljanak: mert más valamit ki-igazítani, és más valamit újjonnan tsináltatni.

7. Mikor valami Árendába kiadatik: a' Gazdatiszttség által kiigazíttassék; és minden, mitsoda karban találtatik, papirosra irassék; és párban is az Árendásnak a' végett kiadassék, hogy az Esztendőök eltöltével mindent hason ó állapotban tartozzék vissza bortsítani, kivéven a' 6 szám alatt megjegyzett elrothadásokat.

8. A' Csapásokról egy Árendás se köteleztessék felelni, mindazáltal a' Vigyázatlanságból származható tűzi, és egyéb károkat megteríteni tartozik.

9. Sőt a' ki-igazításokra nézve legjobb úgy szerződni, hogy mindeneket a' Gazdatiszt építessen, foldoztasson, és igazíttasson helyre: de az Árendás az árendán fellúl a' ki-igazítárra bizonyos 5—10 percentót fizessen esztendőnként.

10. A' Kortszmáltatás jussa általjában Árendába adassék. Igy szinte a' Malmok is, Serházak, és Pálinka-égetés.

11. A' Kortszmáltatásra különösen e' következő fogásokat meg kell tartani:

a) A' Vendég-fogadósoknak a' Fajészás a' hol mód van benne, ne tiltassék: külömben a' Vendégszobák üressen és hijjában fognak lenni, kivált a' Falukban, az Országútak mellett.

b) Minden Kortszmához, bizonyos mérsékelt fizetésért Földet és Rétet is kell adni, és a' képes legeltetést épen nem kell tiltani: külömben ezek az emberek a' Csappénzból el nem élhetvén, tolvaj, vagy orgazdaságra fognak vetemedni.

c) Egy Uradalomban minden Csapszékeket, és Borárúlhatás jussát együvé foglalni nem kell: hanem külön külön kótyáztassék minden darab. Ezt a' Malmokról még szorosabban meg kell tartani.

Magyar Gazdatiszt.

d) Minden ilyen Haszonvételek 3 esztendőnél hosszabb időre ki nem adattathatnak az Uraság tudta nélkül. A' Vendégfogadók és Csárdások szerződéseibe béiktattassék ezen három pont:

aa) Ünnepek napokon, míg a' déllyesti Isteni tiszteletnek vége nints: a' musika meg nem engedtetik; és az is éjfélnél soha tovább nem tarthat, és addig is a' Gonoszbírák, és éjjeli vigyázók kézen legyenek, az udvaronn Pipázók, Veszekedők, 's Verekedők ellen.

bb) Semmi lopott, vagy rabolt portékának helyet ne adjanak; de ha féltekben ellent nem állhatnak: a' Tisztségnek azt halasztás nélkül béjelentsék.

cc) Semmiféle Termésért, Lenért, Kenderért, Kukoritzáért, Zabért, Gabonáért 's a' t. Bort, pálinkát a' Jobbágyság vesztegető feleségeiknek ne mérészeljenek adni.

12. Ellenben a' Puszták, Legelők, és szántóföldek 6 esztendőre edathatnak: mert kevés időre Marhát se szerezhethet az Árendás, és a' Szántóföldek elsoványodnak, ha az Árenda kevés ideig tart. A' Földeket nem egyféleképen szokás bérbe adni. A' Dohány és Lenföldek legdrágábbak, és többnyire több esztendőig tartó Censuban bíratnak. A' melly szántóföldekhez erő nints: azok drága Cseléd- és Ökör-tartás helyett hat időre adattatnak ki, és Hóldjától néhol adnak 3 nap számot és kilentzedet; másutt pedig 4—5 napot gyalog szolgálnak tölők, és kilentzedet nem adnak. Legközönségesebb a' Felében való kiadás. Ez a' mód sokkal hasznosabb a' Bérestartásnál. Tehát ezt használni, el nem kell mellőzni.

13. A' Bordézmát, vagy Hegyvámot is 6 esztendőre kell bírni engedni.

14. Az egész Falukat, és a' hozzájuk való Alodjaturát 10—12 esztendőre is kész az Uraság Árendába adni, ha valaki az egész árendát mindannyi esztendőre leteszi előre, melly Summából minden esztendőben egy tized rész az árendában lehajolván, az Uraság az Árendásnak a' $\frac{9}{10}$ résztől 4—5 percentot fog fizetni.

15. A' Birka-sereg sehol se fog árendába adatni. A' Homoki pusztát mindazáltal valami Birkatenyésztetőnek kész az Uraság kiadni 6 esztendőre, minthogy ide közel szalmaints, se valami Uraság Majorja.

16. Az Erdőjít az Uraság Hamú'sir égetésre, vagy Fűrészmalmokhoz épen senkinek nem adja: mert a' nyereség az erdőket leöli. Egész Vágást mindazáltal Csengeten lehet Árendába adni. Az esztendők' számát a' kötésben, a' kiárendált, és kijelelt Szakaszok száma határozza meg. Ugyan ilyen a' lapos erdő is Atád szomszédjában. Azt azért, mint tseres, nyires, és nyárfás sűrűséget 30 esztendőkre fel kell osztani, és több szakaszonként a' Városnak árendába lehet eresztetni: de a' Vágás törvényjeit tartoznak szorossan megtartani.

17. A' Mészárszékeket a' Marha drágasága miatt igen mérsékelt Summáért lehet és kell árendába adni. Általjában megjegyezvén azt, hogy a' Mészárszék, Vendégfogadók' s a' t. 'Sídónak ne adattassanak. A' Mészárosok továbbá arra semmi módon ne kényszeríttessenek, hogy az Uraság Tisztek, vagy akár ki dög-marháját is kivágni tartozzanak. A' mi egészséges, de vagy lába törött, vagy másik keresztül öklelte, ide nem értetik. Különösen tiltva legyen az, hogy a' fagygyút zabért, és kukoritzáért ne merjék adni, hanem pénzért limitátio sze-

rint: és addig a' szappanosnak se adhassák azt el, míg a' Helység ki nem elégtettetik.

18. A' Malmokat, ha Compániába állott emberek, vagy egész Helységek akarják kivenni: elsőségek legyen azért: mert az árendás, és ennek kártételei idején, nagy erővel jöhetnek egyszerre segítségül.

H A T O D I K S Z A K A S Z.

A' Szerződésekről. (Contractus)

§. 43.

1. Se eladás, se Árendálás ne tétessék pusztá szóval; hanem minden megegyezés Írásba foglaltassék; és a' mellyek nagyobb mennyiségről szóllanak; vagy több esztendőkre terjednek egynél: az Uraságnak a' Helyénahagyás végett párban megküldessenek.

2. A' Szerződésekben általjában egyenes szívűség kívántatik: De minthogy minden Szerződés két oldalú, és ha szinte az Uraság részéről minden egész szentséggel megtartatik: a' másik Fél mást gondolhat, és tselekedhetik; és e' miatt a' Szerződésnek Per a' következése: a' Fiskális befolyása nélkül Szerződések, kivált ollyak épen ne kötessenek, a' mellyek az Uraság Jussait valami módon illetik.

3. A' Termések' és Tenyészetek' eladásáról szólló Szerződések is pedig, legalább több Tiszték tudtával, és jóvá-hagyásával készüljenek; és a' Helybe-hagyás az Uraságtól megérkezvén, a' Szerződés folyó Numerus szerint, minden esztendőben irassék be a' Protokolomba.

4. Minden Szerződéseknek Árendái terhei félesztendőről félesztendőre fiztessenek le a' Cassába.

5. Az Uraság semmi Cautio neve alatt le tenni szokott Summát nem kíván senkitől, (mert így tsak a' Capitálisták fognának árendálhatni) és mások nem. E' pedig, minthogy minálunk kevés a' Capitálista, tsak az Árendát rontja: minthogy a' Concurrentiát kizárja.

6. A' Szerződésnek részei ezek:

a. Világosan megirassék, kik a' Szerződő Felek.

b) Mi adatik el, és minémű? vagy Árendába az Uraság részéről: mitől fogva, meddig; és

c) Mitsoda feltételek alatt?

d) Mikor, és hány részben tartozik az Árendás, vagy Vevő a' megállított Summát letenni? és

e) Mitsoda kötésbeli büntetés alatt.

7. Mind azon eszközök, szerszámok, és edények, a' mellyek az Árendás kezére bocsátatnak, felirassanak a' Szerződések hátára.

8. Az Uraság az Árendásokat ugyan az Árendált Haszonvételek bírásában megtartani fogja: mindazáltal a' 'Semlyesütőnek meg nem engedi, a' hamis mértékre való sütést, és a' 'Sütő aszszonyok' eltiltását, azért hogy ő Árendát fizet. Így a' Molnárok is semmi just ne formáljanak az Árendátorságból magoknak arra, hogy a' nyereségre vett gabona örletése miatt a' szegény embert eligazítsák, 's várakoztatassák 's a' t. Így azért, hogy a' 'Sidó ez, vagy amaz Boltot árendálja, a' Jobbágyokat a' dohánnyal, lennel, kenderrel, vajjal, mézzel való kereskedésből, a' mellyeket az Urbárium

ezeknek megengedett, semmi módon ki nem zárhatja.

9. Minden Szerződésbe bele iktattassék ez a' Czikkely: „Ha pedig egyik, vagy másik rész ezen Szerződésnek valamelyik pontját megsérténé: szabadlégyen a' sérelmes félnek ez, vagy amaz, közelébb eső Törvényszéket (Forum) Itélőbiróul választani a' Dicasterialis Táblák előtt; ha azok távolabb esnének, és a' hova a' Szerződésbeli Perek Törvény szerint tartoznának.“

H E T E D I K S Z A K A S Z.

A' Kereskedésről.

§. 44.

A' Kereskedésre mitsoda előre való készülés kívántatik: a' Hazagazdálkodásában elől adva van. Arra a' Gazdatisztnek nints sem ereje, sem érkezése: azért is ezen tárgy körül ez a' sinőrmérték tartassék meg:

1. A' Gazdatisztnek Termesztőnek és Tenyésztőnek kell lenni főképen, a' mellynek Miveit, ha jó áron el tudja adni, az elegendő kereskedés azért is

2. Gabonát, Bort, Mézet, Viaszt, Hamú'sírt, Gubatsot, a' mellyeken hijjánosság esik (Cá-ló) és már vagy a' 'Sidók, vagy az Örmények, és Rátzok kezén van, mind addig nyereségre össze venni nem kell; míg a' Gazdatisztsgtanításával a' kereskedés principiumi össze kaptsolva nem lesznek, és a' Váltó, vagy Csere-szék (Forum Cambiale) fel nem állítatik kö-zönség-sen.

3. Mindazáltal az olyan Helységeken, a' mellyek a' Dohányról híresek, és az Appáltó

a' maga Factorát hozzájok minden idén elküldi, lehet a' Dohánytermesztőknek 1000 forintig előre: termesztésbeli segédet kiosztani, és a' Dohányt az Appáltistának özszeséggel eladni.

4. Illyen a' Malomkövekkel való kereskedés is, tsak hogy tudni kell, hol vágatnak azok a' kövek, a' mellyeket a' Molnárok leginkább szeretnek, legközelebb? mibe kerül hozatások, és mitsoda áron szoktak elkelni?

4. A' Duna, Vág, Dráva, Mura, Bodrog, és Tisza mellyékén kell talpakkal, deszkákkal, létzekkel, 'sindellel 's a' t. Kereskedést folytatni, 2—3 ezer forintig.

5. Igy lehet a' Vashámorokkal Cserekereskedést állítani, és a' Vasszerekért maga termesztésbeli gabonát és bort felszállítani.

7. A' hol makkos erdők, vagy a' melly esztendőben makk nints: a' közel eső Uradalmakban lehet tallóra Sertéseket is özsze venni, és Sz. Mihály nap tályra kukoritzán meghizlalni: de a' hol, és a' mikor makk van, Sertéseket makkra venni nem gazdaság mindenütt, mert illyen esztendőben a' hízott Sertés megtödül; a' megtödülés pedig a' portéka árrát leszállítja. Jobb a' felesleg való makkot a' Kibérelőknek, vagy általjában, vagy darabszám szerint kiadni.

8. Már fellebb is mondatott, hogy az Uraság a' Kenderföldi Pusztán rúgott borjú, és Tinó-gulyát kíván állítani; azért is, hogy abból illendő haszon legyen, szabad a' Nevendékeket eladni, vagy Jármás, sőt Gőböly ökrökért is, a' hol a' dolog érdemes, kiterelni.

9. A' Hoszszú-erdőnek egy részére lehet, és kell Meddő teheneket is özsze venni. A' Felső Vármegyének a' Marhabúsbeli fogyatkozások tudva van, a' kik ide közel esnek.

10. A' Balaton mellyéki, Veresvágási, Büköségi magas Hegyekben fája, és mészköve bőven lévén az Uraságnak a' Mészégetéssel, a' Hegyallyján pedig duga, és másutt a' sóval, és oltott mésszel való hasznos Kereskedést el nem kell felejteni.

NYOLTZADIK SZAKASZ.

A' Cselédekről és szegődött Mesteremberekről.

§. 45.

Cselédnek neveztetnek a' Béresek, Kotsisok, Hajdúk, Erdőkerülők, Méhészek, Hizlálók, Csikósok, Lovászok, Gulyások, Csirások, Birkások, Kanászok 's a' t. a' kiknek számát, vagy fizetését a' Gazdatiszt, az Uraság különös jóváhagyása nélkül a' maga fejétől nem nagyíthatja.

Ezek körül megtartásra valók:

- a) A' Cselédeknek Szegődsége.
- b) Fogadása, Szolgálat felmondása, és a' változás.
- c) Személyes kötelessége kinek kinek.
- d) Megfenyítése, és
- e) Eleresztése a' Szolgálatból.

§. 46.

I. A' Cseléd Szegődségében ezek a' Rendelések:

- a) A' mit az Uraság pénzen veszen magais, és nem terem: azt neki fizetésben ígérni nem kell: ha mindazáltal van valami olyan, a' mit az Uraság, ha mindjárt vette is azt, másoknak is szokott eladni, mint a' Só, Szalonna, Mész, Vas, Deszka, Hordó, Botskor 's a' t.

abból ő nekik is kell eladni azon az árron, a' mennyiben az Uraságnak áll, és a' Szegődségből fertályonként lehajtani.

b) A' Szegődség állhat kész-pénzből, szemes gabonából, vagy veté-ből, szarvas marha, és sertés tenyésztésből; a' szerént, a' mint valamelyik a' vidékhez képest szokásban van. A' kész-pénz mennyisége, a' mint az idő szűkebb vagy oltsóbb; változó, és megyen 30—50 forintra, a' többi pedig állandóan megtartásék. Ezért is a' Gazdatiszt már Sz. Mihály napra az Uraságnak Előterjesztést tegyen (Projectum) az eránt, hogy mennyivel kiántatik a' pénzbeli fizetést emelni, megkissebbíteni, vagy meghagyni.

c) A' kész-pénz mellé egy Béresre, vagy Rotsisra 8 köb. Rozs, és 4 köb. Búza egy hold őszi vetés, két kaszás rét, fél hold Kukoritza, fél hold Kolompér föld, és egy fertály Kender 's ugyan annyi káposzta föld (a' mellyeket az Uraság megszántat: de mivelésére és betakarására magát nem kötelezi) két darab szarvasmarha, és 6 sertés nyári legeltetése.

d) Az Alföldön a' szemes gabona mellé, két hold őszi földet szoktak a' Gazdák fizetni, és két darab marhát teletetni.

Ez a' Szegődség sok; de a' belső tartás még több, és sok válogatással, zúgolódással, panaszszal, ruha fejerítéssel, foldozással, és a' kenyér sütés sok fával jár. A' Marha és Sertés-tenyésztés leghasznosabb része az egész fizetésnek, és azomban az Uraságnak nem a' legterhesebb. A' szegény ember, mind a' maga, mind a' felesége vesztegetése előtt, kitsiny Étékjét Marhába veri; annyival inkább, hogy az a' test növésével a' Tőkepénzetskét is bátorságba helyezteti; 's hasznos kamatot is hoz,

a' miből ruházkodik, tejel, vajal, és 'síroz. De minthogy a' köz-legelők ez által egy egy Majorban 40-60 darab Marhával megterhelhetnek, 's ezen felül még az Árendások is ide hajtának: rendeltetik, hogy az Uraság semmi Marháji a' mondottakon felül a' köz-legelőkön ne legeltessenek: hanem ha azok igen bővek és termékenyek.

e) A' Fás helyeken lakásúl Cselédházak építetnek, a' tüzelésre pedig esett fák engedtetnek egy személyre 4 szekérrel, és ezt az arra rendelt napon, és vidéken, a' Cselédek egyszerre magok megvágják, és haza viszik. Az Alföldön míg erdők nem nevedvén, az építés mag nem könnyítetik, az úgy nevezett Putrikat kéntelen az Uraság készíttetni.

f) A' kész pénz minden fertály esztendő végével kifizetessék.

§. 4.

II. A' Cselédfogadásra legalkalmasabb a' Sz. Mihály, és újj esztendő közt eső idő: és a' szolgálat mindenütt új esztendőkor kezdődik. Tehát

a) A' ki változni akar, vagy a' kin ki kell adni: Sz. Mihály napja rendeltetik a' szolgálat' felmondás idejéül. A' ki ezt elmellőzi úgy tartatik, mint a' ki a' szolgálatot folytatni akarja.

b) Bizonyság levél, vagy kezes nélkül, kivált a' meszsziőről jötteket és esméretleneket be nem kell fogadni, mert a' Bujdosók is elszoktak télre szegődni.

c) Erős, egészséges, serény, és feleséges Cselédeknek kell egész esztendőre fogadni, és kinek kinek szegődött bérít, és a' keze alá adandó dolgokat írásban kell kiadni. A' fizető Tisztek is a' pénz, vagy Természelei fertályt a'

Szegődségre is különösen felírják. A' Termésről megkívánja az Uraság, hogy az hasznavehető, nem szemet, rosta-allya, és üszög legyen. Az ilyen hűséget az Uraság nem köszöni meg: hanem azt iparkodásnak fogja igazán tartani; ha a' Gazdatiszt olly jót, és tisztát termeszt, hogy azzal mind a' Vevő, mind a' Cseléd ditsekedjék. Ha az esztendő olly mostoha, hogy minden Iparkodás mellett is, Üszög, Vadótz, és Konkoly termett: a' mitsoadás a' termés, ollyannal lesz a' fizetés is.

§. 48.

A' Csikósok', Gulyások', Birkások' Szegődségét, e' következendők szerint kell elintézni, és mind egyforma lehet:

1) Egy Birkásnak, Gulyásnak, Kanásznak, vagy Csikósnak négy ökör, és két borjas tehén, és 10 darab Sertéstartás engedtessek a' köz legelőn, ha négy Bojtárt tartani kötelesek. Fél Sessióhoz való föld és rét is mutattassék ki nekik, és minden egy személyre 8 köből Rozs, és 4 köből Búza fertályonként, és így öt személyre 40 köből Rozs, és 20 köből Búza: és minden egynek kész pénzül ezüstben 30 forint, vagy ennyit érő papiros-pénz adassék ki. Ez a' fizetés nagy: de a' praxisban így találtatik, és néhol jóval is fellebb.

§. 49.

III. Személyes kötelességekre nézve ezeket kívánja az Uraság a' Cselédektől megtartani:

1. Jó erköltsüek, józanok, és kötelességekben szorgalommal eljárók legyenek.

2. A' kezek alá bízott marhát tisztítsák, ételét, italát, és legelő fűvét kiadják, kárba

ne ereszsék, mellőlök semmi időben eltávozni ne merjenek, a' marhát ne verjék agyba föbbe; és a' kinek ökrein ostorvágások látszanak, az ilyen embert a' Gazdatiszt fenekeltesse meg, és ereszsze útjára.

3. Hogy a' Béresek, Kotsisok, és Marhapásztorok éjtszakázók, tántzosok, részegesek, kortsmások, tolvajok és orgazdák legyenek, semmi módon el nem nézetik. A' kinek seregében idegen marha taláztatik, és a' nélkül, hogy azt a' Gazdatisztnek tüstént hirül adná; mint Orgazdát, vagy tolvajt pártfogás nélkül törvényszék eleibe kell állítani.

4. A' marha pásztorok az alatt a' szín alatt hogy marhájok veszett el, a' Gazdatisztól Útazó levelet szoktak kérni; és e' mellett 10—20 mértföldet is özsze járnak, Czimborássaikat útasítják, velek prédálni mennek 's a' t. Erre nézve soha egynek se kell a' nélkül Útazó levelet adni, hogy valamellyik Erdő - kerülő melléjek a' keresésre ki ne rendeltetne: a' ki a' Gulyásnak, vagy Kanásznak hol jártáról, és tselekedetéről a' Gazdatisztnek elhíhető tudósítást tartozik tenni.

5. Ugyan a' marha-legeltetőktől megkívánja az Uraság, hogy a' marha - itatókat tisztítsák, a' Vállukat vízzel megtöltsék, 's a' külső sebet orvოსolni tudják. A' zöld Galitzköves etzet minden sebet a' vele mosás után hamar begyógyít; a' Terpetin-olaj a' kukatzot ki-öli a' sebből 's a' t.

6. Ha a' seregben valami nyavalya mutatja magát: a' Gazdatisztségnél az eránt, azonnal jelentést tegyenek.

7. A' Béresek a' szekerekhez lötsöt, nyújtót, járomszeget, bélfát; az ekéhez pedig kor-

mánydeszkát, rúdat, vánkost, téslát's a' t. magok tartoznak faragni.

8. A' marha nyakára, köröm kisarjazásra, körmök elsütésére, kipállásokra különösen vigyázzanak. Ha az ökör nyaka megdagad, sós vízzel mosni, ha kitserepededik 'sirozni; ha a' körme közti kipállik, sós etzettel kimosni, sós hájjal bétömní, ha kisarjazik, vagy békavaras, kék kalitzköves'sirral kell kötni; ha pedig inát rántotta, meleg borseprővel éjjelre azt többször egymás után be kell dörgölni, sőt tapasztani. A' bor-seprőbe Agyagot kell elébb keverni.

9. Vagy van reászükség, vagy nints: nyárban az ökrök és fejős tehének szájját sós etzettel kimosni minden Hólnaphan egyszer szükség.

10. Ugyan minden tavasszal pályinkával, 's büdöskő virággal hintett sót kell a' szarvas marhákkal nyalatni. Hogy a' szántó ökröt a' légy ne tsigázhassa, fa-olaj sárjába mártott ruhával azokat a' részeket meg kell húzogatni, a' mellyeket a' bogarak lepni szoktak minden nap. Az ide tartozó szereket a' Gazdatiszt kifogja parantsolni.

11. A' Kotsisok között, ha valamelyiknek keze alatt rosszabbak a' lovak: az azt mutatja, hogy a' kotsis szeles, nyargalódzó, korhely, abraktolvaj, álmos's a' t. Az ilyen embert útnak kell eresztetni.

12. A' Lovakat nyárban meg kell mosni, 's ha folyó víz van, minden két héthen meg is úsztatni. Ez a' Lovakat frisseli, és erősíti.

13. A' Patkoltatást legjobb volna ha a' Kotsisok magok költségén tétetnék a' szükséghez képest, mint a' Katonák. Ezért is a' mellyik felvállalja: Esztendő által patkó pénzzül

a' mostani pénz szerint minden napra egy garas rendeltetik, és így esztendő't által 18 for. vagy ezóstben napjára 1 kr.

14. Ugyan így a' kotsi kenésre 6, és a' szerszám négyszeri kenésére két lóhoz 6 font hájnak az árrát ki vehetik folyó árr szerint.

15. A' Birkások a' himlő - béoltást, kosznak orvoslását; a' Csikósok, Gulyások, Kanászok a' herélést, és bebélyegezést jól értsék és ezekért Herélőknek ne fizetessenek az Urasággal.

§. 50.

IV. A' Cselédek' megfenyítésére ezeket kell megtartani:

1. A' Gazdatiszt a' Tisztülésben ítéltesse meg azon Cselédek, a' kik testi büntetésre méltók. Erre nézve:

2. Meg nem engedi az Uraság, hogy a' Gazdatiszt (ha meg - haragszik) parantsolhassa, húzd le: annyival inkább, hogy maga verekedjék.

3. A' melly Cseléd kétszeri testi megfenyítés után meg nem jobbúl; harmadszor el kell szolgálatból küldeni.

4. Harag, vagy nem szenvedhetésből mindazáltal a' jó Cselédet, és kivált az Urasághoz való hűségéért, meg nem engedtetik, hogy valamelyik Gazdatiszt elereszsze, vagy eltsapja.

§. 51.

A' Csirások kétfélék. vagy Befejők, vagy Árendások. Itt a' Befejőkről van szó: mint-hogy a' Csirának árendába adása, vagy az Uraságnak: de többnyire az Árendásnak veszedelmes. Azért is az a' rendelés:

1. Az Avasi Tirolisi Csira, az oda való Ispánnak felvigyázása alatt leszen. Ez okon, a' mit fej.

2. A' Csirás minden nap, az Ispán ittze szerint megméri, és a' Csirás is felrójja, hogy az Ispán számadásának bizonyosságául szolgáljon.

3. A' Csira áll 50 fejős - tehénből, és ez ne szaporíttassék nagyobbra, hanem a' felesleg esztendőös, vagy időssebb borjúkat pénzé kell tenni. A' téli tejelés kedvéért mindazáltal hat bival tehenet lehet ide által hajtani, minthogy ide N. Város közel esik, és télben a' bivalok jól tejelnek.

4. Ezen Csira mellé két fejős, és egy legeltető - bojtár engedtetik: és fizetések a' Gazdával együtt azon a' lábon áll, a' mellyen a' három bojtártartó Gulyás a' földre, rétre, gabonára, és kész - pénzre nézve.

5. A' Pénzesi nagy Pusztán, a' melly alatsony, sőt bozótos, és a' trágya szükséges: állíttassék egy 40 darabból álló bival tsorda, de minthogy itt a' tej nem kellő, a' tejet kövér sajtnak kell nyomatni, és ez hasznosabb a' Vajtsinálásnál.

§. 52.

A' Méhészek szegődségére tartozik, hogy

1. Értelmes emberek választassanak. A' babonás, és tudatlan ember, a' legjobb Méhházat is elpusztítja.

2. Ha ilyenek nem találtnak, tanítani kell őket. Ezen végből

3. A' Horpási öreg Méhész fővigyázó módon, többször megjárja a' többi Méhházakat; a' hibákat orvosolja, és a' tudatlanokat oktatja, mind a' Méhekkal való bánásra, mind a'

Szalmakasok fűzésére őszi, és téli napokon. Mellyért is az ő fizetése 20 forintal nagyobb legyen a' többieknél.

4. A' Rajzás idejeheli hat hetekre a' mondott nagyobb Méhházokhoz a' Méhészek mellé holnapos segédeket rendeljen a' Gazdatiszt.

5. Fizetések a' Méhészeknek két hold őszi, és annyi tavaszi föld, 4 kaszás rét, két fejős tehén, és mindenestől négy darab Sertés legeltetés. 6 Köből Rozs, 4 köből Búza, és 10—15 forint ezüstöt érő papirosban.

§. 53.

A' Szegődött, vagy Conventiós Mesteremberek a' Kádár, Kováts, és a' Herekgyártó.

Ezeket az Uraságok nem egyféleképen fogadják, és használják. Némellyek, kivált a' Városokban darabszám szerint, és megalkudva dolgoztatnak velek; és azt is vagy a' magok, vagy az Uraságok materialékjából. Mások pedig szegődséget adnak nekik, kivált a' melly Majorban sok a' szekér, talyiga, szán, bor, ló, és kotsi.

Ez az utolsó az N. N. Majorban elkerülhetetlen; azért is mind a' három Mesterembert Szegődségbe kell fogadni, illy feltételek alatt általjában:

1. Mind a' háromnak maga ad az Uraság matériálét.

2. Az Uraság ad mind a' Kovátsnak, mind a' Kádárnak egy egy Legény fizetést: és így a' Gazda, és Legény egyenesen is az Uraság' számára dolgoznak. Ha a' Gazda másnak is akar dolgozni: azt a' maga matériáléjából, és különös Legény és Inas által tselekedtesse: de a' nélkül hogy az Uraság' munkája hátra

ma-

maradást szenvedjen, vagy Matériáléje feldolgoztassák.

3. A' Kormányozó Tiszt' Meghagyása nélkül, semmiféle embernek Tisztnek, vagy Cselédnek kívánságára nem dolgoznak semmit.

4. Mindeniknek különös Könyve legyen, a' mellynek egyik oldalára a' Meghagyásokat sorban egymásután írja be a' Gazdatiszt, a' másikkra pedig a' tsinált munkát, és az arról szóló menedéket. (Quietantia)

5. A' Matériálét mérték, font, és számszerint vegyék mindenkor kezekre; és az erről szóló könyveket az esztendő végén a' Számadó könyv mellé mint Tanúságot be adni tartoznak.

§. 54.

A' Kádárokban megkivántatik, hogy

a) Irást tudjanak, hogy a' Magtartó kiadásit, és Bévevésit hitelesen bizonyíthassák. Ezért is fel is szokás őket eskütni, mint a' Pajtabírókat.

b) Kötelessége a' Kádárnak a' Pintzékkel és Borokkal való bánás, töltögetés, lefejtés, megtisztítás, orvoslás, hordók feneke felverése, kiszárztása, abrontsolása, dugafa' készítés, és hordók' állítása.

c) Hordótsinálás neve alatt jönnek a' kútvedrek, Csebrek, vagy dézsák, tonnák, általagok, és a' hordók egész 100—150 akóig: a' mellyekhez való fa döntes elszaggatás, hasogatás, és ki-faragás, a' Kádár kormányozása alatt esik meg: a' szerint, a' mint az Uraság parantsolja, hogy eladni, vagy házi szükségere való hordófákat kell fűrészelni, hasogatni, kifraggni, és össze-állítani.

d) A' G. és Cs. nagy pintzékhez 45—120 akós hordók tartassanak vas abrants alatt: de csak annyi számmal, mint a' jóféle Majorság termés sokasága, és további szükséges tarthatása kívánja: mert a' Dézma és Hegyvám borokat az Uraság drága hordókban tartogatni nem akarja. Ellenben ha a' Hegyallyján ezt bé nem lehet vetetni, hogy a' borok lefejtve, és hordó nélkül adassanak el, noha valóban gazdaságos dolog volna: a' Gazdatiszt a' felebb adatott rendeléshez tartsa magát.

e) Ha a' nagy pintzékéből bor adatik el: az akószám az Uraság igaz mértékre tsinált, és a' Vevő előtt is megmért hordójinak akó számához, és nem a' Vevő szedett vedett hordójihoz alkalmaztassék. A' Vevő jó szerentséje, ha neki több akó hordója telik meg, mint a' vett bor volt.

f) Gyertya - pénz általjában adatik a' kádárnak; a' mellyből a' pintzét világgal tartani köteles. A' kisebb, és nagyobb pintzékhez 25 - 50 font faggyú ára határoztatik meg. Szegődsége is a' szerint szabatik ki a' Kádárnak, és Legényének szemes gabonában, őszi, tavaszi földben, rétben, és szarvas marha 's sertés tartásban, mint a' Cselédekről felebb egy személyre meg-állittatott. A' kész pénz pedig a' munkának nagyságához képest változik, vagy darab szám szerint fizettetik.

g. Minden Edények és Hordók, a' mellyek az Uraság számára megtartatnak: két bélyeggel süttessenek meg oldalt, és fenékről. A' mellyek pedig pénzre készítettnek egyes bélyeggel égettessenek meg végről.

§. 55.

II- A' Kovátsokban megkivántatik, hogy a' Lovak nyavalyáji közül a' leg-közönségessebbeket, mint a' körömszorulás, teletalpuság, egere megmozdulás, megerőltetés, érvágás, ina megrántás 's a' t. az ide tartozó házi Orvosságokkal együtt értsék: a' patkolást, kotsi vasazást, fejsze tsinálást, kivált pedig a' szántó vasat nádolni, élesíteni, és a' földhöz igazítani kitanúltak légyen.

§. 56.

A' Kerégyártókról ezek rendeltetnek:

1. Jó előre kérjenek alkalmas szerszámfa készítésre Commissiót: mert a' nyers fából való munka meg nem engedtetik. Azért a' Gazdatiszt is jókor meg hozassa, a' mit a' Kerégyártó elkészített.

2. Ezen Mesteremberek darab, és alkudott ár szerint fogadtassanak a' falusi Jóságokban, és nem általjában. Így ha megállítatik mennyiért tsinál az Uraság fájából egy ökrös szekeret, lovas kotsit, egy pár kereket, oldalt, nyújtót, fergetyút, talyiga kereket, szánat, talyitskát, kordélyt, 's a' t. minden hónapban ki kell fizetni; és ha neki tetszik, pénz helyett, folyó árron Termést is adni. A' maga fájából annyit dolgozhatnak, a' mennyit megbír, az Uraság' munkája hátra-vetése nélkül. Földet, rétet, szint úgy kell ennek is Censusha adni.

§. 57.

A' Cséplőkre, és Nyomtatókra nézve ezek rendeltetnek azokhoz képest, a' mellyek felölők már felebb megrendeltettek:

1. Hogy nekik a' szarvas marha tartáshoz mértékletes taksa szerint rét adassék, és Kollompér föld.

2. Számokra, a' mint mondatott, kivált a' magános Majorokban házak építtessenek; és azokba nem csak tulajdonképen való Cséplők, hanem Téglások, Rőmivesek, Átsok, Árokmetszők, és Supozók, vagy Nádkötők szállíthatnak be olly feltétel alatt, hogy télen, a' midőn az Ég alatt nem dolgozhatnak, mint Cséplők a' pajtákban szolgáljanak, és keressenek.

3. Virradtától fogva Alkonyodásig dolgozhatnak a' pajtákban.

4. Cséplő - részeket, vagy a' Gazdatiszt vegye meg, vagy adjon Commissiót ennyi, vagy anyi kőbőlnék szabados eladhatására; és ez a' faluknak előre tudtokra adassék, ne hogy Irás nélkül valami elidegenített gabonát vévén meg, Orgazdasággal vádoltathassanak.

5. Ha árkokat, vagy Szetskát kell metszteni, ezen embereknek az egészen Idegen felett elsősegek légyen: ha a' Cséplés elfogy.

6. Általában hogy a' Cselédek száma nőjön, és a' Falusi Mesteremberek szaporodjanak, az Uraság a' Cselédek' gyermekeiről azt a' rendelést teszi, hogy minden esztendőben négy gyermeknek ad 50 forintokat különösen; és így mindössze 200-at, hogy azért őket mint Inasokat a' Mesteremberek bé-vállalják: négyet pedig, Kotsis, Mhész, és Erdőkerülőség-re, s a' Szakátsságra maga fog nevelni.

7. A' melly Cselédek húzomosan szolgáltak, és el találának nyomorodni, az Uraságnak bejelentessenek, hogy élelmekről rendelést tehesen. A' kik pedig elhalnak: egészen az Uraság költségén takaríttassanak el, vagyonká-

jok össze irassék, pénzé tétessék, és az Árvák' Cassájában betételvén, interesre kiadassék, s a' t. a' mi az Özvegynek, vagy Árváknak minden esztendő végén múlhatatlanul kifizettesék; sőt az illy Árva - gyermekek legyenek az elsők a' felebbi tanításra kinevezettek.

KILENTZEDIK SZAKASZ.

A' Jobbágyokkal való bánásról.

§. 58.

A' Jobbágyokkal való Gazdatiszti bánás magában foglalja:

1. Azon rendtartásokat, a' mellyek szerint a' Földes - Úr a' maga Jobbágyi eránt, keresztényi kegyességét, oltalmát, és Igazság szeretét gyakorolja.

2. Azokat a' Szabadságokat, a' mellyek az Urbáriomban a' Felség által a' Jobbágyokra nézve törvényesen megállítottak.

A' Jobbágyokat úgy kell gondolni, mint a' Földes - Urasággal két oldalú Szerződésben élő embereket. Ezt a' Szerződést legelsőben Sz. István állította fel, és ő utánna III. András 1298. Nagy Lajos, 'Sigmond. II. Ulászló I-ső Ferdinánd, Mária Therésia, II. József, és II. Leopold Királyok, ujjitották, szorították, és jobbították azt meg, mint az egész Haának Attyjai. Erre nézve a' Jobbágyi tartozásokat rossz ponthól nézik, kivált az Idegeknek, midőn azt állítják, mintha a' Nemesség minden igaz Jus nélkül, tsak a' maga fejétől tartaná a' Földnépét valami olyan Rabságban, a' melly az Emheriséggel ellenkezne. Ez hibás állítás. A' Jobbágyság a' mi Hazánkban

a' Hazagazdálkodása szerint felállítatott olly Szerződés, melly szerint egy részről a' Földes-Úr köteleztetik a' Földnépének, az élelemre megkívántató elégséges Föld, Rét, Legelő, Házhely, és Fájészásnak a' szabott mérték szerint minden pénz nélkül való kiadására: más részről pedig a' Jobbágyok is ezen haszonvételekért bizonyos rendtartás, és Urbárium tartozás alá rekesztetnek.

§. 59.

Az első rendbéli rendtartásaik a' Földes-Uraknak több helyeken kerültem, sőt egyébütt is e' következőkben fejeződnek ki jobbjára:

1. Értésekre kell azt a' Jobbágyoknak adni; és a' Lelki Atyákkal adatni: Melly jót tett a' Királyi Felség ő velek azzal, hogy nekik a' Földes-Urakkal minden pénz nélkül, annyi Birtokot adott Firól fira, a' mennyiből tisztességesen élhetnek, ha megmunkálják 's Fijaik is élhetni fognak. Több ezer szegény Nemes embernek nintsen ennyi, mégis adózik es katonáskodik. A' miye volt, régen füstbe ment; mert azt el is adhatta, 's a' Leányoknak is részt adott belőle. Ha a' Jobbágy földjét, rétjét eladhatná, 's azokkal Leányi is egyenlően osztozhatnának: a' Jobbágyság régen kolodus botra jutott volna. Ebben állhat a' Jobbágyságnak legnagyobb kintse: hogy az ő Házhelyje a' Jobbágyinak, vagy Férfi ágának van engedve, és hogy azt elidegeníteni nem szabad. A' Jobbágy név tehát annyit tézen, mint Férfi, vagy Jobb Ág: a' mellyet a' Leányság, vagy bal ág, meg nem gyengíthet.

Illy állapotban élhetni, és ollyan szabadsággal, hogy azt, a' ki más módon szint il-

Ilyen jól élhet: le is teheti, mind a' Felsőgtől, mind a' Földes-Urtól nagy kegyelem Annyival inkább, hogy az azért való tartozás, tsak felebeli munka; és az sem egészen. Pedig feleében földet, rétet mivelhetni: sehol a' világon nem tartatik igazságtalanságnak.

2. A' Gazdatiszt, és a' Hajdúk a' káromlást, és verekedést egészen elkerüljék a' felelet terhe alatt. Ha a' Jobbágy a' Roboton rendetlenkedett: a' Tisztülésben ítéltesék, és büntetessék meg.

3. A' Szomszéd Uraságokkal, és ezek embereivel mindenkor, és minden rendtelenségekben barátságosan, és költsönösen kell bántani, a' Földes Uri Jussok megsértése nélkül. Innen a' Tromfolások, Erőszakok, és Verekedések tiltatnak. Az érdemesebb dolgok ügyis a' Fiskust, és nem a' Gazdatisztet illetik.

4. A' Könyörületlenség, annyival inkább pedig a' Kegyetlenség, nem tsak hogy a' jó erköltsel; de még a' Gazdálkodással, és Felsőges rendelésekkel is ellenkezik: azért is. a' ki az ilyenekkel Hivatalát, és emberiségét megmotskolja: az Uraság pártfogására ne bízzék.

5. Az a' Gazdatiszt, a' ki az olyan Urasághoz hűséges Jobbágyot megvereti, vagy Házhelyéből kiveti, a' ki ez, vagy amaz Gazdálkodó Tisztnek rosszszba keveredését igazán feladja Hivatalát elfogja veszteni; és magát a' törvényes büntetés alá rekeszti.

6. Általában a' Jobbágyoknak panaszszaitkat békességes türéssel nem tsak kihalgatni; hanem Panasz-leveleiket (ha azok szinte maga a' Gazdatiszt ellen vannak is feltéve) elvenni, és megorvosolni szükséges. Ha pedig maga eleget nem tehet: a' Panasz-levelt egyene-

sen az Urasághoz maga küldje fel, a' szokott Híradások útján. Az Uraság a' Gazdatiszt Mentességét be fogja venni: de ha a' Panasz-levél elnyomatik, vagy elszikkad: a' Tiszt magát bűnösnek fogja bizonyítani.

7. Kérő levelöket is a' Jobbágyoknak kegyességgel el kell fogadni; és ha a' Kérés a' Gazdatiszt hatalmát fel nem múlja, és igazságos: haladék nélkül segíteni kell. De ha a' Kérő az Uraság' kegyességéhez folyamodik: Levelét a' Gardatiszt, Vélekedésével, 's jó lelki-eszmérettel kísérve, hasonlóan az Urasághoz küldje fel, és a' Kérő a' járkálással ne terheltesék.

8. A' Panaszoknak és kérelmeknek elintézésére ugyan a' Szombati Tisztülés van rendelve: de ha valakinek halasztást nem szenvedő ügye van (mint a' házfelverés, Cseléd elszökés, verekedések, gonosztévők bejelentése, veszedelmes nyavalyák, veszett kutya meglövetés, farkas kergetés, 's több ilyen félek) a' Tiszt ajtója a' szegény ember előtt bészárva soha ne legyen.

9. Az Uraság Gabonájának robothan behordásakor azzal az egyenlőséggel kell élni, hogy a' szekerek ugyan üressen ne járjanak: de meg se terheltesenek annyira, hogy kivált a' fíjatal Csikók abban megromoljanak, vagy szekerek törjék; hanem úgy rakódjanak mint magoknak. Ezt parantsolja a' Felséges Rendelés Nro 5003. 1773. Innen a' keresztzsámot meg nem engedtetik, hogy vagy Házhely szerint, vagy egyenlően vethess ki a' Gazdatiszt kire kire.

10. Vannak olly mostoha esztendők, hogy a' Szegénység a' Dézmálás napját se várhatja meg. Illyen esetben helye van a' Könyörű-

letességnek az Uraság kára nélkül. Azért is az illy Éhezőknek, vagy a' Magházból kell új fejében valamit azt adni; vagy ha az üres: a' Termést kell számba venni; és úgy engedelmet adni, hogy egy keresztet, vagy kettőt haza vihessen a' Jobbágy a' dézmálás előtt.

11. A' Rukoritzá, és Lentse dézmálás a' legveszedelmesebb: mert nem egyaránt érik, szárad, és tisztíthatatik fel. Ezért is, kivált ha az idő esős, meg kell engedni, hogy azt a' Jobbágyok bekapkodhassák; és a' dézmálás a' háznál essék meg, a' hol az éretlent az érett fejektől külön választhatják, és hányhatják, vagy pedig meg kell engedni, hogy az eső részt vagy megváltásák, vagy általában vámot adjanak belőle. Jobb kevés jó, mint a' több rossz.

12. A' szünet, és préselés végeztével a' dézma alatt való Hegyeken a' Termést hitelesen össze kell írni; és a' hol az a' praxis mikor a' must heves forrását elvégezte az eső részt ki kell választani; és petsét alatt bevitetni. De (a' mint már két helyen is mondatott) az Uraság gazdaságosabbnak találja; ha a' Termestők a' dézmat megváltják, ott mindenütt, a' hol borra az Uraságnak nints szüksége.

13. Az összeírásban is, de a' kikóstolásban még több hűségtelenségek történnek: azért is az elsőhöz mindenkor Gazdatiszt, a' másodikhoz pedig egyenes emberek választassanak. A' kik dohányt, kalátsot 's több e'féle ajándékokat elmerészelnek venni: mint megvesztegethető embereket nem kell többször az ilyen munkára kirendelni.

14. A' Hajdúk, mikor a' Jobbágyokat kiharantsolják: világosan megmondják hová, mitsoda szerszámmal, és gyalog, szekérrel, vagy ekével álljanak ki az emberek? A' melly Hajdú

részeg fővel larmázik a' Faluban, az Uraság előtt részre hajló embernek tartatik, és eleresztetik.

15. A' sinlődő Háznépre, és az olyan Jobbágyokra várakozni kell, a' kiknek a' Ratonaság, vagy egyéb terhek szállításában megromlottak a' Marhájik, vagy eldöglöttek. Ezt tartja a' Fels. Rendelés Nro 2552. Anno 1270.

16. A' Robotos erő felosztásában arra kell vigyázni, hogy az erősebbek az erősebb munkára fenthagyassanak ugyan: de a' négy rendbeli szántásra minden Polgár, a' mint tőle kitelik kiálljon mindenkor egy napra, és az illy erős munkát duplázni a' Királyi Rendelések nem engedik. A' gyenge marhájúnak ha másképen nem lehet; más gyengékkal össze fogva parragoljanak.

Nagy könnyebbségére szolgálna a' Marhá-nak, ha a' Jobbágyok Nap - költekor kezdenének szántani, XI. órakor pedig a' Marhát keresztének megétetni, és délutáni két óráig pihenhetnek. Mellyhez képest a' hoz a' táblához közel, a' hol a' Jobbágyok szántanak: tilos legelőt is kell mindenütt, és mindenkor tartani, a' hol a' szántó marha jóllakhassék. Így az etetés, és itatás valóban használna, és azért a' munka semmit se késne. Ez valóban jobb volna, mint a' hogy az Urbariom rendeli; a' jövést menést lefaragtatja, és délben a' legelő, vagy itató távolságához képest egy két órát enged tsak pihentetni. De erre erőltetni senkit se kell, hanem tsak javasolni.

17. Meg nem kell engedni, hogy némelly Jobbágyok előre majd egész Tartozásokat le-szolgálják; mások pedig hátra maradjanak. Ellenben: ha valamellyik felesleg talált szolgál-

ni azt folyó árron ki kell fizetni, és a' jövő esztendőből lefaragni nem szabad. Úgy az se engedtetik meg, hogy a' Gazdatiszt a' jövő esztendőre való tartozásból legkisebbet is leszolgálni parantsoljon (anticipet).

18. Az olyan Falú Kovátságára, vagy Czigányra, a' ki jól érti a' szántó vasat a' földhöz igazítani; és az olyan faragó embere különös tekintettel legyen a' Gazdatiszt, a' ki könnyen járó, és jól barázdoló ekét tud a' Jobbágyoknak tsinálni: mert tapasztalt dolog, hogy a' rossz szerszám szint' annyi kárt tészzen mint a' rossz művelés: és az elvásott vas, kivált a' nagy szárazság idején, vagy tsak horgolja a' földet, vagy a' Szántó mulat; ha az élesítés miatt a' Faluba futos. Illyenkor a' Tábla végén jobb gazdaság a' Fúvót, és ülőt a' Czigánnyal együtt megtelepíteni, és neki szenet, segédet adni, mint éietlen vassal roszszúl szántani.

19. A' Robotot meg - kéméli az okos Gazdatiszt; és inkább több helyeken kevesebb erővel dolgoztat, mint egy helyre az egész erő összesze parantsolván: a' Munkások a' napot tsak az ide oda való menéssel töltik el.

20. A' gyalog munka idejére, jobb egy kisebb tiszta vizes hordót tartani, alú szekeret, és töltögetőt parantsolni; mint 20—30 víz hordó robotos Leányokkal a' napot eltöltetni.

21. A' robotot, a' Tisztek, Hajdúk, és egyéb illyek földje megviselésére fordítani az Uraság azon felül meg nem engedi, a' mint kinek kinek szegődségében vagyon; és ezt az Uraság kinek kinek taxa szerint, vagy a' mint a' Szegődség van, ki is adja.

22. A' Haszonvételekért kötött Napiszám soha az Urbarial Robottal összesze ne kevertes-

sék: a' mint ezt a' Felsőges rendelés is parantsolja: de a' Gazdaság is kívánja.

23. A' Vajat a' Gazdatisztek általjában Deputatumra fordíthatják, és a' felesleg valót megváltatják ott, a' hol azt az Uraság maga áltengedte.

24. A' fonás, a' 'Sákok, és Ponyvák készítésére használtassék, és a' szála kenderet pénzé kell tenni, és nem elrontatni az Urbárialis rossz Fonókkal.

25. A' Tojás, Csibe, és Kappan a' B. Kastély szükségére fenthagyatik. Egyébütt pedig a' Gazdatisztek Urbárialis taxa szerint megváltatják.

26. A' Gazdatiszt kötelességei közzé tartozik továbbá a' Jobbágyok' Helysébéli, és Házi-állapotjok javítása is: mert mentől jobban bírja magát valamelly Helység, vagy Jobbágy: annál jobban is meg teszi tartozásit, mind a' Felsőg, mind a' Földes Ur eránt.

27. A' hol a' Gazdatiszt a' Jobbágyok közt forog: el ne mulassa őket mind a' Termesztésre, mind a' Tenyésztésre nógatni; és különösen oktatni: nevezetesen velek a' Kolompér, Búzir, és Dohány termesztést, és a' selyem hernyók tenyésztését elkezdetni; amaz eledelre, e' pedig pénzre fogja őket segíteni. Erre nézve egy darabban kell nekik e' végre Földet, mértékletes taxáért, vagy Napiszámért kiadni, de semmi kilentzedet nem kívánni.

28. Meg nem kell engedni, hogy a' Jobbágyok földjeiket és Rétjeiket szorúlt állapotjokban a' Tehetőssebbeknek Interes fejében tsak egy esztendőre is lekössék, Erre nézve az Uraság Cassájából kell nekik Marha, vagy Szőlővételre mértékletes Summát költsön adni, olly móddal, hogy 100-tól 8—10 gyalog mun-

kást adjanak Interes helyett; magát pedig a' Tőkepenzt részenként is lefizethessék, rugott borjúval, borral: és dohánnyal. 's a't. Ezt azonban az Uraság tudtával kell tselekedni.

29. Semmiféle adósságban el nem kell venni, se elvételni engedni Vonós marháikat, és szekereiket. Sőt inkább azonn legyen a' Gazdatiszt; hogy a' szarvas marhatenyésztetés az Uraság minden falúiban még jobb lábra állíttassék, mint most van. Erre nézve a' Marhatalanoknak az össze vett Gulyabeli-tinókból minden esztendőben, egynehány pár eladásék hitelben; vagy használatra engedtessek 3 esztendeig bizonyos 10, vagy kevesebb marhas Napiszámért. Úgy nem különbben az Uraság Ugarján, mikor a' Tarló felszabadúl, és a' Réteken való legelést Sz. Mihály nap után, a' Polgároknak tilalmazni a' Királyi rendelések ellen nem szabad. Mindazáltal hogy mindent egyszerre Marháikkal le ne tapodtassanak; és az Uraság Marháji is őszi legelőben meg ne szorúljanak: bizonyos rendel szükség azt felszabadítani. A' vetett Rétek ide mindazonáltal nem értetnek. Így szinte el legyen tiltva a' Sz. György napig, szokásban lévő káros legeltetés is mind az Uraság, mind mások marhájira nézve, akár az Uraság, akár pedig a' Jobbágyok' rétjein.

30. A' Cséplésben és Nyomtatásban a' Jobbágyoknak legyen elsősegek a' Külsők előtt; és ha mellyik a' maga részit pénzzé nem tudná tenni: azt tőle meg kell venni, de szorítás, és vesztegetés nélkül.

31. Ugyan az Aratást is egyel alább az egész Kőzségnek kell adni, mint az Idegeneknek és ha a' részt nem tudják kinek eladni: folyó árron meg kell tőlök venni.

32. A' Megégetteket, Jégverteket, Döghártvallottakat, és Vízelőntötteket a' Gazdatiszt írja össze, jelentse be az Uraságnak; és tegyen előterjesztést, kit mivel, és mennyivel szükség gyámolítani. Sőt a' Fiscális az ilyenekért a' Domesztica-Összeírás előtt is könyörögjön, hogy rajtok a' köz teher is egy két idén könnyíttessék, a' mint a' Fels. Rendszer 1774. Nro 1630 kívánja: sőt a' Deperditákra nézve is, a' mely Somodorban mind a' Szállók, mind az ott lévő Stáb miatt a' Helységet mások felett nyomja, a' T. Vármegyéhez folyamodjon, hogy ezen Helységnek terhét a' Stáb máshová tevésével, vagy a' több azon Vidéki Helységek által megosztva könnyíteni méltóztasson.

33. Ha kik úgy elégnék, hogy éppen lábra nem állhatnak: azoknak a' Gazdatiszt adjon Utazó levelet az Uradalom petsétje alatt; mely mellett legalább Marhátskára valót össze kéregethessenek: addig a' földjeiket is feléberki lehet osztani, de elvenni meg nem engedetik. Ha többen vannak az illy megnyomorodottak, kettőt vagy négyet kell köz névvel közülők kéregetni küldeni, és mellettek a' Ns. Vármegyéhez is folyamodni, hogy a' Honnyi Cassából is segítsenek, és Ajánló-levelet nyerjenek.

34. Különösen a' megégettekre nézve azt a' rendet kell behozni, hogy az épen-maradtak, vagy Szomszédok köz erővel építsék fel néki a' házat; és a' falu Cassájából is valami az illyeknek adassék segédül.

35. Az Árváknak akár azok a' Helyesek, akár pedig a' 'Sellérek után maradnak, a' Fiscális, vagy ennek nem léttében a' Gazdatiszt dolga, azoknak Vagyonjaikat össze iratni, és melléjük Tutort rendelni, különösen a' 'sellé-

rek árváira nézve rendeltetik, hogy az Anyák ugyan legyenek Természeti Tutrixjai ezeknek de hogy Férjeknek hagyott Szerzeményjét fel ne tzifrázzák; vagy mentől hamarább Férjhez menvén, az Árvák örökségét más Idegen házba ne vihessék; minden Vagyont fel kell íratni, a' pénzt pedig kamatra adni.

36. Különösen arra is kell a' Jobbágyokat bírni, hogy a' Helységnek valamelyes Cassája is legyen mindenütt, a' mellyből kivált a' szűk esztendőkbekben a' katonaságnak tartozó Kenyeret, Lisztet, Abrakot 's a' t. meg lehessen szerezni.

37. Azért hogy a' szegény ember hoszszas betegeskedése, vagy a' nagy éhség, vagy valami Csapás által elmarhátalanodik; a' Helytől megfosztani meg nem engedtetik; hanem inkább az Uraságnak bé kell jelenteni a' segítség végett. Az illeti őt ilyen esetben a' Szántástól, és Hoszszúfúrtól feloldozni legalább addig, míg magához jöhet, és neki a' fellyebbi módon Tinókat hitelben napi számos Interestért kiadatni.

§. 60.

Az Urbárium, és e' részben jött Felsőges Rendelések szerint való bánás a' Jobbágyokkal, általjában (generaliter) véve főképen ezekben határozatati meg:

I. A' Telekekről (Fundus.)

a) Szántóföldekre nézve.

Az Urbarium az a' Felsőges Rendszabás, a' melly a' Jobbágyoknak személyyes Jussait, és Haszonvételeiket, az ezekért megállított Szolgálatok, Tartozások, és Adózásokat a'

Földes. Úri Jussok megsértése nélkül, magában foglalja. Kezdetét vette 1767 esztendőben.

Jobbágyoknak (Coloni) azok neveztetnek, a' kiknek Szántóföldjök, Rétjök, és egy Hold belső Telekjök van, közönségesen véve.

Házas Sellérek azok, (Inquilini) a' kiknek fel hold belső Telekjök, és $\frac{1}{8}$ házhelynél kevesebb, vagy épen semmi Földjök, és Rétjök nints.

Házatlan 'Selléreknek (Subinquinini) azokat nevezik, a' kik más Helyetbíró Jobbágyoknak hajlékában laknak, és semmi Föld, és Rét, nints rájok kimérve.

Egész helynek nevezetik az, a' mellyhez 16—40 Hold Szántóföld, és 6—22. Hold Rét van kimérve: és ezt hívja az Urbárium Sessiónak, vagy Constitutumnak.

A' Legelőök mind ez óráig sintsenek, sem a' Legelőmáha számszerint kioztva; sem a' Marhaszám nints a' legelő Holdszámához meghatározva közönségesen.

1. A' Jobbágyoknak Földjeiket, vagy Rétjeiket szabad tetszés szerint (arbitrarie) kitserélni meg nem engedtetik. Azért is, a' hol valamit illyest kéntelen az Uraság tselekedni, azt a' N. Vármegyék Tisztjei Közbenjöttével kell tselekedni; és az elvettek helyett mást, szint annyit, és jót adni, a' mint a' Felsőleges Rendelés tartja Nro 4283. 1793. A' mi pedig a' belső Fundus kitserelését illeti, azt kényszerítéssel elvenni épen nem lehet. Ha mindazáltal mind a' két rész megeggyezik a' Cseleében a' dolog nem tilalmas. Ibid

2. A' Jobbágyokat az ő Felekjeikből kibetűltetni (abaestimare) tsak akkor lehet, ha azok a' magok hibájok miatt tellyességgel elégtelenek (propria culpa inhabiles) a' Köz, és
FÖL-

Földesuri terheknek viselésére, vagy olly terhes kitsapongásokban (*Gravium excessuum reus*) bűnösök, hogy őket a' faluban megszenvedni lehetetlen. Ez a' kibetsülés a' N. Vármegye Ügyésszének mellett állása alatt, vagy az Uri széken vétetik fel, és ítéltetik meg: fenn hagyatván a' megítéltnek a' N. Vármegye' székére való Ügyfelvívés (*Appellata*). A' hol is, ha az Úrszék ítélete helyben hagyatik: a' Szolgabíró Esküttjével együtt a' bűnöst kibetsüli; a' Telekbe más Jobbágy szállítatik bé, és az Uraság az illyen elbetsült Teleket magának nem használhatja.

3. A' Házhelyet (*Sessio*) eladni, megvenni, és eltserélni az Uraság engedelmé nélkül a' Jobbágyoknak, az alkúár elvesztése büntetése alatt meg nem engedtetik. Ezt még a' szabad eladás, és vevéssel bírók is tartoznak a' Földes Úrnak bejelenteni.

4. A' fenn maradt földeket (*Terrae Remanentiales*) nem mindenkor az erősebb, hanem inkább azoknak, a' kiknek arra leg nagyobb szükségek van, az Urbariombhoz mérsékelt szolgálatért ki kell adni. *Inst. Ex. Mag. c. v. §. 18. Item Nro. aul. 15184. 1816.*

5. A' pusztán maradt házhelyeket a' Gazdatiszt megtelepíteni köteles, és ha maga Felvevőket nem találna: a' Nemes Vármegyén is tegyen jelentést az eránt, hogy itt, vagy ott, hány és minémű pusztá hely találtassék. *Nro 1105. 1771.*

6. Meg nem kell engedni, hogy a' Jobbágyok házhelyeket, és földjeiket félre, fertályra, vagy alább eloszszák; és ez által elszegegyedjenek. *Nro 10453/22890. 1794.*

7. Nem szabad a' Jobbágyoknak, hogy Helyhez való földjeiket kertekké, Gyümölcsösökké vagy Szőlökké tsinálják. Inst. Ex. Mag. C. V. §. 12.

9. A' Jobbágyok az Uraság tudta, és engedelmével nélkül semmi féle Irtásokkal kiljebb nem terjeszthetik Szántóföldjeik, és Rétjeik határát. Kimért földjeikből, és Rétjeikből mindazáltal, minden kártékony bokrot, és fát szabadon, és tartozásképen kiirthatnak.

9. Irtás által az Uraság engedelmével nélkül semmi új Földeket vagy Réteket nem tsinálhatnak ezentúl a' Jobbágyok; és ha tsinálnak: a' kárt is megfizetni tartoznak, 's munkájok is hijjában elvész.

10. Az Uraság' engedelmevel tett Irtásokat az Uraság a' Feltételek szerint a' Jobbágyoktól vissza veheti maga hatalmával.

11. De ha az Irtások régiek, és a' Sessiókba nintsenek befoglalva, a' N. Vármegye közbenjöttével, és meghatározásával lehet tsak vissza váltani.

b) A' Legelőkre vagy Pástokra nézve (Pascua.)

1. A' Legelőket az Uraság nem kisebbítheti: sem a' Jobbágyok abból Vetés alá semmit fel nem szánhatnak. Tilost mindazáltal az Uraság tudtával, és engedelmével a' Vonós Marháknak abból szakaszhatnak. Inst. Ex. Mag. C. 5. Melly tilosnak, egy részét az Uraság Vonós marháji rövidsége nélkül megkaszálni is meg lehet engedni az olyan Helységeknek, a' mellyek a' Szállóknak (Transenna) ki vagynak téve Praxis.

2. A' Közlegelőkből a' Jobbágyok az Uraság Marháját ki nem zárhatják ugyan: mindaz-

által az Uraságnak is meg nem engedtetik, hogy a' Közlegelőket szer felett számos seregeikkel akár mi módon megszorítsak. Nro aul. 750. 1811.

3. A' nyereségre, vagy kereskedésre össze szedett Meddő teheneknek, rugott borjúknak tinóknak és gőboly ökröknek, vagy Söréknek a' köz legelő nem engedtetik: de a' Mészárszékre szükséges marháktól azt megtiltani nem lehet. — Nro aul. 3792. 1772. in Processu Szigethiensium.

4. A' Sellérek, a' mitsodások a' Molnárok, Borárosok, Boltos 'Sidók, és Uraság Cselédjei; hanem ha Helyet is bírnak, a' sovány köz legelőn több marhát nem legeltethetnek, azt is pedig csak a' magokét, mint egy egy 8-dos Polgár. Inst. Ex. Mag. C. V. Az árendába adás, és Szegődségkor erre a' Gazdatiszt vigyázzon: és a' Tisztek is Deputatumon felül a' köz legelőt marháikkal ne terheljék; vagy a' köz legelőkből a' magok marhájának tilost ne szakaszszanak; hanem a' Helységbélickekkel köz pásztor alatt együtt legeltessenek. Ez a' Deputatum a' Tisztartókra, és mindenféle Papokra nézve annyi lehet, mint egy Egészhelyes Jobbágy marha számja. Az alsóbb Tiszteké, Mestereké, és Notáriusoké egyezik a' Félhelyes Jobbágyéval. Nro 262. 1785. Egy Egészhelyesnek a' Véglesi Uradalomban engedtetik 8 ökör, 4 tehén, 10 sertés, és birka a' mennyit az Uraság enged.

A' Regnicolaris Urbar. Deputatio egy Egészhelyhez kíván engedtetni, ott, a' hol a' Helység határának egy harmad része mind legelő: 30 darab marha, és baromtartást: a' hol pedig a' Helységnek negyed része csak legelő, 25 darabot, és így alább Monorban Pest Vár-

megyében a' Tisztartónak és Papnak 3 ökör, 4 tehén, 4 ló, 20 birka, és 10 sertés állított meg.

5. Valamint egy részről az Uraság a' Közlegelőket nem kisebbítheti: úgy a' Jobbágyok is más részről azokat az Uraság engedelmé nélkül nem nagyíthatják.

c) A' Rétekre nézve.

1. A' Falú határjában való Réteken: de nem a' Kerítettekben, vagy Vetettekben a' Jobbágyok marhájinak az ingyen való legelést sarju takarás után nem lehet eltiltani. Nro 4285. 1775.

2. A' kárból behajtott marhákra nézve az 1720. eszt. 42. articulus 7. § át meg kell tartani, és a' kár-betsülésnél felebb fizettetni érték, meg nem engedtetik. Ha azonban a' Gyerkötzék Lóhátról készakartva etetik a' Vetést, és Réteket; mértékletesen mint Tolvajok, a' kár megterítésén felül meg is vesszőzöttenek. Praxis.

A' mi pedig az Elhajtást (Abactio) illeti, arról az 1771. Circulare sub Nro 558. azt parantsolja, hogy

A' Földes - Urak Határjaikat a' Törvény útmutatása szerint, minél előbb elintéztetvén, a' Jobbágyoknak illendő elégtételt szerezzenek: és a' Vármegye az illyen Pereket minden tétozás nélkül végezze, és hogy az illyes esetben az Adózó - nép szerfelett ne terheltelessék; 's ha kik mégis tselekednék, azok ellen Magistratnalis Actio kezdessék. Nro 2670. 1771.

3. Általjában mind a' Földekről, mind a' Rétekről meg kell tartani; hogy ha azokat a' víz elnossa, fővényyel előnti, kiluggatja, és így haszna vehetetlenekké teszi: helyettek az Uraság, másokat adni nem tartozik: hanem

tsak az elvitt vagy elromlott földeken fekvő terhet- és szolgálatokat a proportione kisseb-bíti. Nro 5639. 1771. és 5814. 1775.

§. 61.

II. A' Jobbágyok személyes Jussaik.

1. Ha a' Jobbágy Helyét le akarja tenni: azt az Uraságnak körülállásosan bejelenteni, és tőle az elmenetelre Irásheli engedelmet kivenni köteles. Ezen engedelmet tőle megtagadni nem lehet: ha az

a) Mind köz adóját, mind Jobbágyi tartozásait, és magános adósságait a' Helységben kinek kinek elébb lefizeti.

b) Sz. Mihály napkor kell elköltöző szándékát bejelenteni, és Gergely napkor elköltözni.

c) Épületjeit, és Javításait a' Szolgabíró által, az Uraság Tisztjével egyetértőleg megbetsültetvén eladhatja. Az Uraság által az épületekhez ingyen adott fa, a' betsüből levonatik.

d) Végre az Uraságtól elmenő szabad levelet kivévén (a' mit meg nem lehet tőle tagadni) a' kihez, és a' hova tetszik minden portékájival együtt elhordozkodhatik. Art. 31. 1791.

2. Tsak igen terhes okok miatt lehet, a' jobbúlhatatlan Jobbágyot, a' Faluból és Ház helyéből kiverni (eliminare). Erre a' dologra a' Felsőges Rendelés azt tartja Nro 12,926. 1802. hogy

a) Akár Urszék, akár Szolgabíró, és Eskütt által, Urszék nélkül ki lehet a' haszontalan Jobbágyot Helyéből betsültetni.

b) Mindenik esetben a' Vármegye Ügyvédjének jelen, és a' Jobbágy mellett kell lenni.

c) Három hónapot kell neki engedni, hogy helyet kereshessen magának, és holmijét pénzé tévén, mindenekről eleget tehessen.

d) Ellenben az Uraság is tartozik őt minden Javításaiért, és Épületiért kielégíteni. Ez a' Szolgabíró gondja, a' ki is a' miképen a' dolgot elintézte, a' szerint azt referálni tartozik a' Vármegyében.

3. Szabadságokban áll a' Jobbágyoknak, hogy a' Mestert egyszer'smind Notáriusoknak megfogadják - é vagy nem Nro 1042. 1774.

4. Szokások a' megszorúlt Jobbágyoknak hogy a' költsön pénzért magokat nagy Kamatra kötelezik pénzben; vagy Termésben. Ezt a' törvényes Interesen felül meg nem kell engedni, és azt is csak pénzben Nro 4821. 1775:

5. A' Jobbágyokat a' szófogadatlanság, veszekedés, szitkozódás (akár a' maga háza népe közt, akár szomszédjával) nyelveskedés, Uraság' parantsoló emberének goromba megtámadása, és többillyekért, a' Véteknek mivoltához képest, elsőben 1, 2, legfelebb 3 napi robotra parantsolja az Urbar. p. 8. §. 3. 4. büntetni: de ha a' bűn nagyobb is, és a' robotra való büntetés foganatlan: az erősebb testű bűnös Jobbágy legfelebb 24 páltza, és az illy Aszszony ugyan annyi korbátsra büntettetik.

6. A' Jobbágy a' Törvény útján kívül semmi pénzbeli Bírásra nem büntettethetik, kivévén azt, ha a' Mezőben kárt tett a' marhája. Illyenkor, a' Törvény szerint tett kárhetsút, a' hajtó garast, és a' Betsülők petákját pénzben tartozik megfizetni.

7. A' vasra vert Jobbágy vasváltságú 15 xr. fizet, ott a' hol az Uraság *Jus gladii*vel bír.

8. Ha a' Jobbágy az Uraság Erdőjében élőfát lopva vág, nyes, hánt, 's a' t. a' kár meg-

téritésen felül, 3 napi gyalog Robotra büntet-
tetik. Ha e' nem használ; az Uri szék, vagy a'
Ns. Vármegye, például keményebb büntetést
is rendel. Ha a' Jobbágy illyest, a' más Uraság'
Erdőjében elkövet, és rajtérlik; azt a' mi nála
van, elveszti; és a' maga homágiumát per 40
fl. lefizetni tartozik.

9. Ha a' Jobbágy restség, vagy más vétkes
okból, parantsoltatván a' Robotra ki nem áll:
12 páltzával büntetetik: de a' későbbi meg-
jelenésért ez a' Hajdúknak, és Tiszteknek meg
nem engedtetik a' mezőn.

10. A' hús bevivésért, más idegen Helység-
ből, vagy pénzre való Húsárulásért Contraban-
dával, és harmadnapi munkával büntetetik a'
Jobbágy: de ha, ugyan a' maga Földes Ura, de
másik Faluban lévő Székjéből viszen be húst
magához: nem büntetetik, minthogy ott is a'
maga Urának téssen hasznót, és nem másnak.

11. Ha a' Paraszt fegyvert hordoz, vagy
Vadász ebeket tart: mindenkor 3 napi Rézi-
munkára büntetetik.

12. A' meghólt Jobbágy Özvegye akkor
férjhez mehet a' Helyéből; ha a' Gazdaságot Fi-
jainak által adta, vagy a' Házhelyet az Uraság
tudtával másnak engedte.

13. Itt meg kell jegyezni, hogy a' Helyet
felvett Nemes ember, a' Házhelyre, és Tartozás-
ára nézve, a' Földes Ur Jurisdictionja alatt
van: de személyét követő Nemesi szabadsá-
gait azzal, hogy robotol, el nem veszítvén, a'
Törvény meg nem engedi, hogy a' Robot el-
mulatásért, vagy későbbi megjelenésért, sok
negédes Tiszteknek parantsolatjára, mint a'
Jobbágy testében megbüntettethessék. Ha Tar-
tozásának meg nem felel: van Áristom: és a'
Helyből való kibetsülés.

14. Ha a' zenebonáskodó, és engedetlen Parasztoknak megzabolázására, a' Közadónak behajtására, és a' Csendesség' vissza állítására a' Vármegye Hajdúji legendók nem volnának: a' Vármegyék a' Fő Commandóhoz folyamodjanak. Nro 6221. 1782.

15. Ha a' Jobbágyok Jobbágyi kötelességeket a' Földes Uraság, vagy Vármegye Tisztjeihez a' tartozó Engedelmisséget félre teszik: öt—tíz esztendei; holtig való tomlótzre, sőt gonoszságok nagyságához képest halálra is ítéltetnek. Circulare Anni 1776.

§. 62.

III. A' Földes Úri Jussok.

1. Ha a' Jobbágy mag, és Testamentom nélkül meghal, minden keresett vagyona az Uraságra száll: az osztályban jutott vagyonok mindazáltal, a' meghóltnak osztályos Attyafiaira szállanak. Azért a' Magvaszakadások elintézése az Uriszék' Végzésétől; és nem a' Tisztek önnön tetszésétől függ: a' mellyből mindazáltal a' temetési költséget megtenni, és a' Jobbágy Adósságait kifizetni tartozik.

2. Az Uraságra szállott Magvaszakadásokból, és az elszökött Jobbágyoknak hátrahagyott Vagyoniból, az Adósságokat ki kell fizetni, és a' Magvaszakadatot eltemetni.

3. Ha a' Jobbágy a' kegyetlenség miatt elszökik: hátra hagyott Vagyon a' Uraság kezére száll: de abból az Adósságot kifizetni, és Helyjét, más Jobbágyoknak engedni tartozik. Art. 18. 1725.

4. A' Kegyetlenségért a' Földes Urak Magistratualis Actio alá vannak rekesztve.

5. A' Jobbágy a' maga Ingó - keresetéről szabadosan tehet Testamentomi rendelést. Az

apai ingatlan Jók, a' Földes Uré egészen, és erről nem tehet Testamentomot: de ha azokat maga szerzette, feléről hatósan utolsó rendelést, 's Törvény szerint tehet.

6. A' robotos helyen lakó Nemes ember Ingatlan javai, ha maga után Maradékot nem hágy, se Testamentomot nem téshen, a' Földes Urra szállanak. Ingó javaiban pedig a' Királyi Fiscus részesül. Praxis.

7. Ha a' Jobbágy Árvákat hágy: a' Földes Ur a' Tútor: de ezt a' számadás terhe alatt másokra bízhatja. Az ilyen rendelt Tútoroktól, ha az Uraság minden idén számot venni elmulatja: őt a' Ns. Vármegye, kötelessége végbevételére kényszeríti.

8. A' Földes Ūri Jussok, és Jövedelmek közzé tartozik:

a) A' Vendégfogadóknak való Bor, Ser, és Pályinka árúltatás, és ezen két utolsóknak készítettése is:

b) A' Vadászat, Halászat, Madarászat, Húsvágatás, Mész, és Tégláégetés, Malom állítás, és engedés; mint szinte a' Kalmár-bóltok építése, és engedése is.

IV. A' Jobbágyok Haszonvételei.

a) Borárulásra nézve.

§. 63.

A' Jobbágyok pedig, ha Faluhatárjokban Szőlőhegy van: Sz. Mihály naptól, Sz. György napig árúltatják a' bort: a' hol pedig a' határban Szőlőhegy nints: Sz. Mihály naptól Karátsonyig. Meg kell itt jegyezni:

a) Akár a' magok borát árúlják a' nevezett idő alatt a' Jobbágyok, akár pénzen vegyék azt: szabadságokban áll.

b) Ha a' Falú nagy: két, három helyen is árólhatják boraikat. Praxis.

c) Ezen Kortszmáltatás jussát árendáha is adhatják tetszések szerént, és a' Jövedelmet a' köz terhek viselésére fordítani tartoznak. Nro 1376, és 28,528. 1785.

d) Ha az Uraság a' maga borát valamellyik Jobbágyja által, és annak házában árultatja: a' Jobbágy (míg árúl) robotra nem hajtathatik.

e) Míg a' Falubora kél: akármellyik Jobbágy szabadon viheti bé, akár hol termett borát; sőt ha pénzen veszi is azt, és abrants alatt el is adhatja. A' hol Szőlőhegy nints: a' Falukortszmáltatása idején kívül, borttsak az Uraság engedelmével lehet bevinni: de a' hol Szőlőhegy van, a' maga termését a' maga italára mindenkor beviheti. Nro 2810. 1787.

b) A' Pályinka égetésre nézve.

1. Ha a' Jobbágy a' 2 forintot egy esztendőre az Uraságnak lefizeti; a' maga törkölyjét és szilváját; almáját, baratzkját Urbariom szerint kiegészetheti. Urb. C. 4. §. 7. De minthogy

2. A' Pályinka' égetés: és árultatás; a' Regále Jussok közzé tartozik: az Uraság szabad tetszésén áll: ha meg akarja e' Jobbágyinak a' Pályinka-égetést 2 forint fizetésért engedni. Nro 14,206. 1784. 6-ta Decembris. Item Nro 28,923. 1784. 23. Decembris. Innen a' következők, hogy azt árendába is adhatja.

Ha pedig a' Jobbágyok akarnak égető kazánal élni: és a' Fels. Rendelés, hogy minden Jobbágy, akár a' maga, akár a' másik Jobbágy kazánjába égessen: mindenik külön külön az Uraságnak 2 forintot fizetni tartozik. Innen az is világos hogy ha mindnyájan, vagy az egész Hely-

ség akar is égetni: nem annyi kazántól kell két forintot fizetni: a' mennyiben égettetik, hanem mind annyi Lakos tartozik különösen 2 forintot fizetni, a' mennyit éget, vagy más által égettet. Nro 9523. 1785. 17. Mart.

c. A' Fájészásra nézve.

1. Mind a' Helyes Jobbágyoknak, mind a' 'Selléreknek az Uraság erdőjiben szabad fájészások van nem csak a' magok Falujok határjában, hanem az Uraságnak más erdejiben is száraz, és esett fából, a' magok házi szükségekre. Sőt ha száraz, vagy esett fa nem volna: gyümöltstelen nyers fát is kell nekik ingyen adni. Vas Vármegyében a' Vépi Uradalomban 9 szekér nyers fa, a' mellyet a' Jobbágy a' kimutatott helyet maga tartozik meg vágni, és télben elhordani, engedtetik egy egész helyesnek. A' Csáktornyai Uradalomban 4 ölet kap az egész helyes. A' Gróf Széchényi Sopron Vármegyei Uradalmiban az Erdőnek minéműségéhez képest, 8, 10, és 15 hold erdő méretett egy egész helyhez, és egy hold, egy 'Sellérházhoz.

2. Az épületnek való fát házaik fedeléhez, ablak és ajtóképekhez, istállókhöz, pajtákhoz, ingyen kapják a' Jobbágyok: de az Uraság mutatja ki, és Decemberben, vagy Januariusban elhordani tartoznak. Lásd Decret. 1807. Art. 21.

3. Hogy Udvaraik' békerítéséhez, karót és vesszőt ingyen kellessék nekik vágni engedni, 1783. 1785. Borsod Vgyének parantsoltatott.

4. Mindenféle a' falusi Gazdasághoz szükséges szerszámfát hasonlóan ingyen kapnak a' Jobbágyok: de Pintze házaikhoz, és Szőlő ka-

rónak ingyen épen nem adatik. Nro 1308. 1811. et 5836. 1773.

5. Karátsonyi ölfá bevitellel tsupán a' helyes Jobbágyok tartoznak, és a' 'Sellérek, ha szinte marhájok van is, de egy nyoltzad házhelynyi földjök, és rétjeik nints: ölfát hordani nem szoríttathatnak. Mindazáltal minthogy az Uraság az egy ölfát bevinni tartozó egész, két fél, négy fertályos, vagy nyoltz nyoltzad részes Jobbágyok egy napi ölfá bevitését, akár egy napi marhás, akár két gyalog napi számmal leszolgáltathatja: a' Praxis azt tartja, hogy ölfát bevinni leginkább az egész, és félhelyes jó marhájú Jobbágyok fordíttatnak, a' fertályosok, octáválisták, és 'Sellérek pedig ketten, ketten egy ölfát vágnak. Nro 8128. 1780. 3407. 1784.

A' hol pedig sok az ölfá, és kevés az ölfát bevinni tartozó egész, és félhelyes Jobbágy, mind a' fertályosok, mind a' nyoltzadosok ölfá bevitésre szoríttathatnak. Melly szerint két egy - fertályos Jobbágy össze fogva fél, vagy különösen $\frac{1}{4}$ ölet beviszen. Így a' nyoltzadosok négyen egy egy lovat össze fogván ugyan fél, vagy ketten, két két marhát össze fogván $\frac{1}{4}$ rész ölet raknak fel, és beviszik: de ez a' két utolsó mód rossz Gazdaság lévén mind az Uraságnak, mind a' Jobbágnak, vele nem igen élnek.

6. Minden egy egész, két fél, négy fertályos, vagy 8 nyoltzad rész helyes Jobbágy, egy ölfát, a' mellynek széle és magassága hat Posonyi láb, és hosszúsága is az igaz mértéket felül nem haladja. Instr. Ex Mag. C. 5. §. 22. az Uraság udvarába, vagy máshová, az Uradalom határján belől, a' hova a' Gazdatiszt parantsolja ingyen; nem szinte Karátson napra,

hanem a' fa vágás ideje alatt első November-től utolsó Februariusig bevinni minden idén tartozik.

7. Ha az Uraságnak nints : vagy nem vágat ölfát: az egy ölfá bevívés helyett, egy marhásnapot, vagy két gyalog munkást egy napra kivághat a' Jobbágytól.

8. A' Jobbágyoknak a' mindenkori szabad tetszések szerint való fajészás az erdők rendbehozásával ellenkezővén, a' fajészó napokat, a' N. Vármegye helybenhagyásával kell megállítani.

9. A' hol a' száraz és esett fa nem léttében a' Jobbágyoknak nyers tüzi fát kell állandóan kiadni: a' mennyiséget Úriszéken, és a' Nemes Vármegye által kell meghatározatni.

10. A' hol az Uraságok fa helyett, nádvárgát engednek a' Jobbágyoknak tűzre, minden egy helyes Jobbágy 40 kévét aratni, és az Uraságnak karátsonfa helyett bevinni köteles. Instr. Ex. Mag. C. 5. §. 16. A' hol pedig se erdő, se nád nints: a' karátsonfa bevétel is elmarad.

11. Ha az ölfát Uraság az Uradalmon kívül, valamelly piatzra akarja Karátsonfa számba a' Jobbágyokkal vitetni: a' tartandó Úriszéken kell a' meszszeséget, vagy az időt kidolgoztatni, és a' Nemes Vármegye által jóvá hagyni.

12. A' Vágásokban 10 esztendeig, sőt néha tovább is semmiféle marha legeltetés meg nem engedtetik. Circ. 1770. 14. A' Kovácsoknak ingyen szénfát adni nem tartozik az Uraság.

13. Sem a' fíjatalokat, sem a' fonni való veszőket vágni engedelem nélkül, annyival inkább ezzel kereskedni nem szabad.

14. Fáklyának való fát ingyen, annyival inkább az erdők kárával adni nem tartozik. Cinc. 1770.

d. A' Makkoltatás és Gubats szedésre nézve.

Az Urbárium világosan meghatározza p. 2. §. 7. 8. hogy mind a' Makk, mind a' Gubats egyenesen a' Földes Urat illeti, és ha a' Jobbágy több disznót hajt a' kibérelt makkra, mind az egyesség volt: a' felesleg disznótól dupla makkbért tartozik fizetni büntetésül: de ha Ser-
tésese vigyázatlanságból az erdőbe szabadulván, makkal jóllakik, tsak a' kárt köteles megfizetni, mint a' más marháktól betsű szerint.

1. Makkoltatásért a' Jobbágyok, Lakóhelyek Határjában, minden darábtól hat krajtzárral kevesebbet fizetnek, mint a' Vidékiek: de az Uraság egyébütt való erdőjiben, aként tartoznak fizetni, a' mint megalkhatnak.

2. A' hol valamelly Helységnek, vagy egygyütt, vagy Házhelyekre felosztva erdője van kiszakasztva: ott is a' Helységek tsak az Uraság ki-jelelése, felvigyázása alatt, és a' megrendelt időben vághatnak teher nélkül épület, és tüzi fát a' magok szükségére: de a' makkot fellegeltethetik, és a' Gubatsot szabadon felszedhetik. Lásd az 1770. esztendeji Felsőges Cirkularet. Illyen helyeken az Uraság se tartozik a' Jobbágyoknak ingyen a' maga erdőiből épület, tűzifát, és makkolást adni. Ha mindazáltal erdőjikkben épen semmi makk nem volna: akkor a' makk megvásárlásában elsősek van a' külsők felett: de azon az áronn mint a' külsők készek volnának azt megvenni.

3. A' kimért erdőjökben sem szabad a' Helységeknek, vagy a' Jobbágyoknak Irtásokat tenni.

4. Az ilyen köz erdők, vagy a' mellyek Házhelyek szerint kimérettek, hogy el ne pusztúljanak, Vágásokra parantsoltatnak, többsz-tendőkre felosztatni: és hogy a' fa inkább szaporodjon: a' földes Úr a' Jobbágyokkal ültet-tessen azoknak udvaraikba, a' hova tsak fér, többféle szál élőfákat. Circul. 1770.

5. Ha a' Házhelyek után kimért rétekben, elvénült, haszontalan, sőt kártévő élőfák ta-lálhatnak: a' Jobbágyok mind a' fát, mind an-nak természetét szabadon használhatják. Praxis.

6. A' Gubatsot lopva szedő Jobbágyok, a' Gubatsot is elvesztik, és három napi kézi munkára büntettetnek. Urb. p. 8. §. 11. A' külső tolvajok pedig rendes Törvényszék elejé-be állíttatnak.

e. A' Jobbágyok kereskedésére nézve.

1. A' Jobbágyok mindennemű Termések-kel és Tenyészetekkel szabad kereskedést foly-tatnak Urbáriom szerint. Lásd. Instr. Commis. §. 36. akár az magoknak teremjen; akár pe-dig pénzen vegyék össze. Illyen a' Dohány, Len, Kender, Vaj, Viasz, Méz, Sajt, Túró, Gomolya, Kenyér, nyers Bőr, Gabona, Főzelék, Gyümölcs, Bor, Széna, Szalma, 'Sup, Gyi-kény, Kasok, Kosarak, Szakasztók, Vékák, Eke, Eketalyiga, Járom, Té'sla, Szóró - la-pát, Villa, Seprő 's a' t. *Producta et Manu-facta Rusticana*. Ezen kívül szabadon elad-hatják a' magok szötte - fonta - vásznat, fonalat, tzérnát, madzagot, a' magok Sertésse szalon-náját, 'Sírját, és hájját darab számra, és min-denféle marhájokat.

A' boltokban való árútatás, és a' Vásár-pénz, helypénz, szalonna, szappan, gyertya, só, és Vaj árulás egyenesen a' Földes Ur, és ennek Királyi jussai közé tartoznak Nro 1957. 1777. és 11943. 1780. nem külömben a' Malmok is, a' mellyeket akár kitől a' maga birtokjában, hanem ha a' felől Privilegiuma, vagy régi Ususa volna, annak módja szerint elbe-tsültethet Nro 2082. 1774.

2 A' Földes Urnak Vevésbéli elsősege van az Idegenek előtt: de csak annyiban, a' mennyiben valamire, tulajdon Házi - szüksége van (quibus pro proprio usu indiget) és megalku-dott árrát kész pénzben leteszi. 1725. art. 75.

V. A' Jobbágyok' Tartozásai.

a. A' Gabona Kilentzedre nézve.

§. 64.

Mindenféle Termés, és Tenyészet, a' Se-lyem Hernyókon kívül kilentzed alatt van kö-zönségesen. Urb. p. 5.

A' kilentzedre nézve a' más Uraság föld-jén, sőt a' tizedre isszintügy köteles a' Nemes, és Szabados, mint a' Jobbágy. Mellyre ezek a' különös Fels. Rendelések:

1. Mihelyt az őszi, vagy tavaszi aratás végeztét, a' Helységbeli Elöljárók bejelentik: a' kilentzedléshez legfelebb 8 nap alatt hozzá kell látni. 1802. art. 7. külömben minden Termesz-tő, termését haza viheti, az Uraságnak járó részt a' földön hagyván. A' szokatlan esőzés, vízarádások, és hidak elszakasztása miatt va-ló későbbi kilentzedelés nints az említett bün-tetés alatt.

2. A'

2. A' Házhelyhez kimért Szántófldelckebe Őszi, vagy Tavaszi helyett vetett Lóher, Luczerna, Lendek 's a't. Szénáboi Torvény szerint Kilentzed jár: de a' Sarúból, vagy utóbbi kaszállásokból nem. A' ki pedig Ugar földjében akarmit termeszt: a'ból Kilentzedet nem ad.

3. Ha a' Jobbágy Helyhez tartozó földjében Őszi, vagy Tavaszi helyett kendert, vagy Lent termeszt: mind a' Virágosból, mind a' Magvasból magjával együtt Kilentzedet adni tartozik. A' hol pedig a' Földes Úr a' Kilentzed helyett a' Fonatást választotta, minden egy Egészhely 6 font fonalat az Uraság tiszta, és jó Kenderéből elkészíttetni, vagy a' mint a' szokás van, e' helyett 50. xr. fizetni köteles. Res. 1768. Item Urb. p. 4. Ha megesik, hogy a' Jobbágyok Kenderjét és Lenjét a' Jég, Árvíz, vagy szárazság semmivé tetteis (a' hol a' Földes Úr Kilentzed helyett a' fonást választotta) a' Fonás, számszer, vagy Házhelyek szerint el nem maradhat. Nro 3943. 1775.

4. Az Ugarban, Belső funduson, és az olly földekben termelt Kenderből, és Lenből, melyek a' Kilentzedet pénzül szokták biadni, se kilentzed se Fonás nem jár.

5. Különös Kender-földek adására az Uraság nem köteles: de ha szokás szerint 1 fl. 12. xr. Censusért egy Egészhelyhez egy Holdat itt, vagy ott, a' Jobbágyok kérésére kiméret: a' Kilentzednek, vagy Fonásnak nints helye: de az Uraság Gabonáját a' piatzokra a' Jobbágyok, tulajdon 'Sákjaikba vinni tartoznak. Nro Accl. 6831. 1812.

6. Az Uraságnak eső Kilentzedet a' Majorba a' Jobbágyok ingyen bevinni tartoznak. *Magyar Gazdatiszt.*

7. A' melly hegyek Szőlőnek, Kilentzed, Tized, vagy Hegyvám terhe alatt hold vagy lapás szám szerint kiadattak, de a' Birtokos, (noha a' hegyoldal egyenesen Szőlőnek való, vagy alkalmas) azt nagyobb, vagy kisebb részben Szántó, vagy Kender földnek, vagy pedig Gyümölcstősnek használja: a' ből, a' mit Szőlő helyett benne termeszt; kilentzedet, Tizedet, vagy Hegyvámot adni, vagy beültetni tartozik. Nro 5088. 1772. A' Gyümölcstöstől pedig, vagy réttől, a' melly a' Szőlő helyén van 30. xr. egy holdra véve, fizetni esztendőnként tartozik. Nro 3101. 1784.

8. Sok helyen megesett hogy a' Jobbágy Házhelyhez kimért Rétjét, a' Szőlő gyepűn belől, szőlővel béültette. Kérdés tartoziké a' Termésből Kilentzedet, vagy mit adni? F. A' Rétből, ha Gabona vetés alá fordittatik, Urbárium szerint nem jár kilentzed: ha tehát szőlőt teremis, azzal nem terhelhetetik.

De más részről a' Fels. Rendelés meg nem engedvén, hogy a' Helyhez tartozó földeket, és réteket a' Jobbágy a' Földmivelésnek kárával más végre fordítsa: a' Földes Urnak meg van az a' jussa, hogy az illy Szőlőket eltörölje. E' szerint némellyek azt kivágatják. De ez valóban a' szegény Jobbágnak nagy kártétel, annyival inkább, hogy itt az Uraságis hibázott, a' rétbeültetése elnézésével. Azértis a' hol illy Szőlők találtnak, a' Gazdatiszt, hogy vagy megkilentzedelhesse, vagy eltörölhesse, a' dolgot Úriszéken megítéltetvén, a' Felsőség elejibe terjeszse, a' mellyis ezeket kitserélni parantsolja. Res. 1772.

9. Azon földektől, a' mellyek a' Jobbágy Réje, vagy Házbelye pótolására adatnak, kilentzed nem jár: de azon Rétektől, a' mellyek

a' Sessióhoz kimért Szántóföldeknek hijjánossága' kipótolására adattak, és felszántbatók; hanem a' Jobbágy azokat, mint Réteket egy vagy más okon továbbis használja; igazságosan kilentzed jár a' Földes Úrnak.

10. Ha a' Jobbágyok a' Házhelyhez tartozó földekben Dohányt természetnek, Kilentzedet tartoznak adni: de a' belső fundusbeli Termésből, vagy azon Szántóföldből, a' melly a' Házhely hijjánosságát pótolja, Kilentzed nem jár. Nro 19143. 1811.

11. A' Kukoritza közt természetni szokott Babból és Tökből kiveszik a' Kilentzedet. Praxis.

12. Minden kilentzedik Bárány, Gida, Raj, a' Földes Úré. Ha pedig valamelyik a' kilentz számnál kevesebb: a'ból Bárány, Gida, Raj, nem vétetik, hanem egy bárányért 4. egy Gidáért három, és egy Rajért 6. xr. fiztetetik.

b. A' Gabona Tizedre nézve.

1. Az 1481. 1. Art. szerint a' Jobbágy, a' horból Buzából (Frugibus), bárányokból, méhekből, kölesből, Ro'sból, Árpából, és Zabából Tizedet adni tartozik.

2. A' melly Terméseket a' Törvény meg nem nevez, mint a' Dohány, Kukoritza, Tenkely, Tatárka, Kolompér's a' t. azokból Tized nem jár.

3. A' melly Földek, vagy Termések a' kilentzedtől mentek, azoktól Tized se fiztetetik; ide nem értetvén azon határok, a' mellyekben az Uraságnak 9-ed helyett 10-edje jár.

4. A' hol az Uraságnak az Irtás földektől a' kilentzeden felül Tizedis szokott járni: ott az továbbis megbagyatik. Nro 3972. 1771.

5. Az Ugarban termett Gabonákból, valamint kilentzed, úgy Tized se jár. Nro 647. 1774. De minthogy ezen Mentességgel sok helyen vissza élnek a' Jobbágyok, minthogy ez által, kivált a' hol trágyázni szükség, a' föld elsóványodván, a' tartozó kilentzedben, és Tizedben az Uraság veszit: de magok a' Jobbágyok is az Ugarokat felszántván a' nyári legeltetésben rövidséget szenvednek, és ez által a' Tenyésztetést hátráltatják, átaljában a' 3-dik Nyomásnak (Calcutura) hévetését nem lehet közönségessé tenni: ha mindjárt a' kilentzedet, és Tizedet örömet kiadná is belőlök a' Jobbágyok.

A' melly Föld egy idén két Termést hoz, tsak az egyikből vetettethetik Tized, vagy kilentzed. Nro 16372. 1806.

6. A' Tizedet a' Jobbágyok nem tartoznak más különben behordani, az Árendás Földes Uraéknak; hanemha az, a' Robotba beszámáltatik Urb. p. 3. §. 15. Ha mindazáltal valahol kilentzed helyett az Uraságnak Tized jár Urbarium szerint, vagy a' Jobbágyok a' kilentzedet pénzzül szokták kiadni; de azomban a' Tizedis az Uraságé, és nem a' Papoké, még pedig Termésben (in natura) a' Jobbágyok a' Tizedet ingyen bévinni tartoznak.

7. A' Tized kivételét szint akkorra határozza a' Törvény, a' mikor a' kilentzed kivételét.

8. A' Nemes ember a' maga örökjéből Tizedet nem ad.

c. A' Bor kilentzedre, Tizedre, és Hegyvámra nézve.

1. A' Borból járó Kilentzed vagy Tized, a' hol ez szokásban van, a' féléből, és azon mértékkel, a' mellyel a' Termés megakoltatott, úgymint Posonyi akóval, a' melly 32. pint, vagy 64. ittze vetetődikki.

2. A' Hegyvámot feljebb emelni nem szabad, és hogy ez meg ne essék, minden Szőlők laistromba iratván, a' tartozó Hegyvám mennyiségeis, minden darab Szőlő után kitétessék, és így a' Laistrom, a' N. Vármegye által megpésztetvén, egyik párban a' Földes Urnak, másban a' Jobbágyinak, harmadikban pedig a' Vármegye Archivumába adassék: ha a' Szőlő egy idén nem teremvénis, a' Hegyvámot a' kor kiadni lehetetlen volna: azt a' jövő esztendei termésből is tartozik a' Szőlősgazda lefizetni.

3. A' Főtisztelendő Jobbágyos Papi rend Jobbágyjai borából elsőben a' Tizedet, azután pedig mint Földes Úr a' Kilentzedet veszi ki Lud. 1. art. 6.

4. A' Világi Földes Urak mindenféle termésből elsőben a' magok Kilentzedjeket kivesszik, és úgy a'ból a' mi fentmaradt a' T. Papság a' Tizedet. Decr. 1500. art. 29.

5. A' mint a' N. Vármegye a' Szüretelés Idejét a' Földes Urral egyezőleg meghatározza, a' Földes Úr a' Szüretelés ideje alatt, a' Kilentzedet, Tizedet, vagy Hegyvámot, a' mint itt, vagy ott szokásban van, azon seprőstől megakoltatni, kijelelni Nro. 5580. 1773. és kivenni tartozik; és azt az 1647. eszt. 95. art.

kirendelt büntetés alatt tovább halasztani nem engedtetik. Decr. 1802. art. 7.

6. A' Szőlősgazdák egész Terméseket a' Dézmaszékre vinni nem tartoznak: hanem a' Földes Úrakkal a' Termés helyjére küldjékki Embereiket, a' kik az eső részt ott kijelelvén, a' mint a' szokás van, az eső részt a' Dézma Adók által, a' Dézmaszékre vitessékel; de hordóikat akaradjok ellen ott fogni nem szabad; hanem ki kell tölteni.

7. A' Kilentzedet, vagy Hegyvámot minden ingyen tartozik a' Határban lévő Dézmaszékre béállítani.

8. A' Kilentzedet pénzre, a' Hegyvámot Kilentzedre, és megfordítva változtatni, sem a' Földes Úrnak, sem a' Szőlősgazdáknak egyezés nélkül nem szabad. Nro 4065. 1785.

9. Az Aszszú, vagy Teppedt szőlőből (annyival inkább a' Törkölyből) Kilentzedet, vagy Tizedet venni nem szabad. Nro. accl. 13447. 1815.

10. A' Nemes emberis tartozik Kilentzed, Tized vagy Hegyvámmal, a' mint valamelyik szokásban van, ha valamely más Uraság földjén Szőlőt bír.

Ha a' Szőlősgazda két esztendeig megmivéletlen hagyja Szőlőjét, azt tőle elbetsültetni lehet: ha pedig Termését eldúgván, vagy eltagadván, az a' tőle járó Kilentzedet, vagy Tizedet be nem adja; megengedi a' Törvény, hogy Szőlőjét ingyen elveszítse.

11. A' Szőlőket az Uraság szüret után elbetsültetheti akárkitől a' maga Földjén. Dec. 1625. art. 28.

12. Hogy a' Szőlősgazdák szőlőjőkből semmit árulni ne vihessenek, meg nem szabad tiltani. Di-

secretus botrorum usus non impediatur. Nro. 6125. 1771.

13. Hogy akárminémű Kilentzed, Tized, és Hegyvám kivetésében semmi hijjánosság, vagy szabadtetszés az Adozónépnek terheltségére ne történjen a' N. Vármegye Tisztviselőjinek a' felelet terhe alatt megvan parantsolva Nro. 14164. 678. 1814. 1815.

d. A' Robotra nézve.

A' Robot hat féle, úgymint:

- a) A' Közönséges, vagy Héti robot.
- b) A' dupla robot.
- c) A' Hosszúfúvar.
- d) Az ölfa behordás.
- e) A' Vadász gyalog három napok, és
- f) A' felesleg, vagy, Tartozáson felül eső

Robot (Supererogatio) Az ingyen való robotról már felebb a' Dézma bevitelben megmondott, a' mi megtartani való.

a) A' Héti Robotra nézve ezek az Urbáriális Rendelések:

1. A' Jobbágy minden héten tartozik a' Földes Úrnak egy napot Marhával, vagy kettőt gyalogszolgálni: míg egész tartozását, úgy mint az Egész, 52. a' Feles 26, és a' Fertály helyes 13. napot marhával, vagy ha a' Földes Úr úgy kívánja, két annyi gyolog munkával le nem szolgált.

2. A' Nap, kelettől fogva, nyugtáig tartó ugyan; mindazáltal beleértődik: a' munkára való jövés, menés, és az etetés ideje. Etetésre 1. 2. órát szoktak engedni, a' mint a' legelő és itató közel, vagy távol van és ezt a' Fels. Rendelés Nro. 1343. 1781. rövidíteni éppe nem engedi.

3 Mennyi, vagy hány órából áll a' jövés, menés, és etetés ideje: az Urbáriom megmondja, azt parantsolván, hogy az eránt a' Földes-Ur a' Jobbágyokkal egyezzen meg: de ha nem lehet, a' N. Vármegye fogja azt kiszabni mindenféle meszszeségre nézve.

4. Ha a' Jobbágy a' Földes Úrtól felnap járó távolságra lakik: a' Földes Úrnak szabad minden Hónapban egyszer őket (előbb megtűtősítván a' fölől, hogy mikorra, és mitsoda munkára, 's minémű Sz' számmal jelenjenek meg) kiparantsolni. Így a' rendelt napra megérkezvén, egymás után négy napot tartoznak robotolni azzal a' két fél nappal együtt, a' melly a' jövésre és menésre szükséges; és így igazán szólván három napot, kelettől fogva Napnyugtáig. A' Gyalogmunkára ketten ketten szoktak menni minden Háztól. Míg a' meszsziire való Jobbágyok e' szerint az Uraság dolgában fáradnak az Uraság nyárban a' Marháknak legelőt, és télben Istállót, és a' Jobbágyoknak hajlékot adni tartozik.

Meg kell jegyezni, hogy az Urbáriom nem parantsolja itt, hogy télben a' Marhának széna, és a' Jobbágyoknak étel adassék: mindazáltal ezt sokszor, és sok helyen maga a' körülállás megkívánja. Azértis ezt a' Földes Urak többnyire mind a' kettőt vagy egészen, vagy azon napokon, a' mikor már sem a' Jobbágyoknak, sem a' Marhának nints mit enni kiszokták adatni; és ez igazság, 's egyenesség.

5. Az egy vagy másfél órára Iakó Jobbágyok, November, December, Január, és Februárban olly idején tartoznak Marhájikat megétetni és magokis olly korán früstökölni, hogy mikor a' nap felkél, már a' munkához hozzá fogjanak, és azt míg a' nap el nem nyugszik (az

etetés idejét kivéven) folyvást folytatják. Ez a' Rendelés itt legalább, a' hol én lakom, ilyen igen szoroson sohasem vétetik.

6. A' Házass 'Sellér 18. a' Házatlan pedig 12. napi gyalog munkával tartozik esztendő't által a' Földes Úrnak.

7. Megesik sok helyenn, hogy a' tehetősebb de ravasz Jobbágyok mihelyt a' nagyobb munka következik: ökreiket lekötik, és megjavítva eladják; és így mind a' nyári hosszú napok, mind a' dupla robot terhét a' szegények viselik. Az ilyen tsalárdságot az Urbarium meg nem engedi, és mindszántani, mind hosszú fuarba parantsolja őket hajtatni: és tsak azok után rendeli várakozni: a' kiknek Marhájok eldőglött. Nro 2552. 1770.

8. De ha szegény Ugarlásra, a' mi rendszerint négy marhával szokott tétetni, marhája gyengesége miatt, más erőtelennel öszsze fogva jelenik meg: azért büntetni nem lehet, hanem szántani egymás után kétszer tartozik. Instr. Ex Mag. C. 5. §. 16.

9. A' négy rendbeli szántás idején kívül, a' Jobbágy a' Heti marhás napokra, tsak két marhán tartozik kiállani azértis, ha az Uraság az ilyen munkákra négy marhás szekeret parantsol, azt két napi marhás robotba tartozik beis venni. Nro 2160. 1775.

b. A' Dupla robotra nézve.

1. Kaszálláskor, és Aratáskor, némellyek pedig Szüretkor, egy hétben a' robotot duplán kívánhatják, olly módon, hogy az Egészhelyes egy Marhás napot, és két gyalog munkást adni tartozik: a' félhelyes pedig és alább, vagy

egy Marhás, vagy pedig két gyalog munkást állít az Uraságnak a' szükséghez képest.

2. A' duplán vett robot úgy számláltatik mint ha azt két különböző héten szolgálta volna a' Jobbágy. A' mellyből önként' következik, hogy azt a' szorgos munka idején szerfelett, és az Urbáriom ellen kívánni tilalmas, és egy nap kettővel parantsoltatik bevetetni. Nro. 2179. 1772.

3. Az egy vagy fél nap távolságra lakó Jobbágyok, az első Tzikkely szerint egy Hónapban kétszer állanak elől négy-négy napi munkára, vagy világosabban szólván, Aratás, vagy Szüret idején két Héthben egyszer, jövet menettel együtt, négy napra. Természetes, hogy ha dupla gyalog munka kívántatik, két két szemellynek kell egy Háztól kiállani.

4. A' 'Sellérek se Marhás napi munkára nem kötelesek, se dupla robotot nem adnak.

5. A' Robotot mind nyári munkával le-szolgáltítani nem szabad hanem az egész Tartozásnak negyed részét, téli Hónapokra kell halasztani.

6. A' Földes Úr a' Jobbágyokat pénzért akaradjok ellen nem kényszerítheti: de robotban tartoznak előállani, és ha alkú szerint magok jó szántokból fúvarozni akarnak, azt tőlök megtagadni sem szabad. Nro. 4581. 1772.

c. A' Hoszszú Fúvarra nézve.

1. A' közönséges Robottartozáson fellül, minden négy Egészhelyes Jobbágy, és így proportio szerint, a' Fél, és Fertályosokis, egy, négy marhás szekeret tartoznak az Uraság' akarmikori parantsolatjára, (a' Szántás, Kaszállás, Aratás, és Szüret idejét kivé-

vén) minden idén egyszer két napi útra teher alá kiállítani.

2. Ha két napi járó földnél meszszebb kell a' terhet szállítani, vagy az Uraság a' lerakodott szekereket, vissza jövetre ujra valamivel megakodtatja: mind az egész vissza jövet idejét, mind az oda vitelben két napon felül szogált időt, a' rendes robotba bé kell venni.

3. A' Hoszszúfuvart rossz utakban ívánni, pénzel megváltatni, más munkával elszolgáltatni, vagy egyik esztendőről másra halasztani meg nem engedtetik.

4. A' melly költséget a' Jobbágyok ilyenkor az úton Vámokra, Révekre, Hídakra, vagy Állásokra tesznek: azt az Uraság erszénye viseli.

5. Hány Má'sát tartozik a' Jobbágy Hoszszúfubarban vinni: az Urbáriom meg nem határozza ugyan, de az egyenesség nozza magával, hogy annak a' tengely, és vonó marhák erejét felül múlni nem lehet. A' ki ezzel be nem elégszik, Úriszék, és Vármegye által meghatározathatja a' Má'sa számot, jó és rossz útban, nyári, vagy téli időben.

d. Az Ölfá, vagy Karátsonfa Behordás.

A' Karátsonfa bevitel, a' mint feljeb mondatott a' közönséges Robottartozáson felül való munka, a' tűzi, vagy esett fával való szabados élésért.

e. Az Urbáriomi Vadászatra nézve.

A' kártévő Vadaknak kiirtására, minéműek nálunk a' Farkasok, kóborló Vad disznók (vagy inkább a' Csavargók, Bujdosók) tartoznak a' Job-

bágyok Roboton kívül három nap, a' mikor parantsoltatik, az Uraság fegyverével, és töl-tésével vadászatra kiállni: de semmi más munkát vagy pénzt, e' helyett tőlök kívánni nem szabad. Nro accl. 3942. és 9461. 1806.

f. A' Felesleg Robotra nézve.

1. A' Jobbágyot az Urbáriomban meghatározott Robottartozáson felül valamely munkára, vagy teher vitelre szorítani nem engedtetik: hanem ha megalkúdott bérért azt önként, vagy megkínálva magokra vállalják.

2. Ha mindazonáltal némelly Jobbágyházak olyan Népesek, és Marhasak, hogy pénzfizetésért akarkinek kapálni, kaszálni, vagy akarmi munkára elszoktak járni: az Urbárium megengedi, sőt az Igazság kívánja, hogy folyó Napiszámért, és kész fizetésért, az Uraság munkáira inkább álljanakki, mint másnak.

3. A' jövő esztendőre eső Robottartozást se előre be nem szabad kívánni; sem a' Jobbágy, ha észre nem vételből Tartozásán felül szolgált, azt a' jövő esztendei Tartozásába be nem számlálhatja: hanem a' Földes Ur minden ujjesztendőkor kivel-kivel számot vetvén, azt a' mit felesleg szolgált, kész pénzzel folyó napiszám szerint kifizeti.

4. De hogy illy felesleg szolgálatok ne történjenek, a' Felsőges Rendelések egyenesen parantsolják, hogy a' Napot kiszolgált Jobbágnak minden estve a' haza indulás előtt, a' Tiszt, vagy Hajdú, egész, fél, vagy Fertályos bartzát (*Blech*) adjon, a' melyet Vasárnap bemutatván, az Uraság, vagy annak Tiszteje, a' mennyiséget a' maga Laistromába be-

írja, és a' Jobbágy rovássárais felmesse. Nro 18482. 1784.

5. Ha a' Jobbágy a' Mezőre Szőlőjébe, Malomba, Földes Urának Vámútján menni kénytelen: azért semmi Vámot nem fizet, se nem robotól: de ha fúvarba, vagy egyéb dolgában meszszebbre megyen, vagy Vámot fizet; vagy pedig a' Híd, vagy Töltés-tsinálásban egy két napot szolgál.

6. Mindentéle robotozó napról meg kell tartani, hogy ha az eső, vagy havas szél, a' Robotost a' munkából dél előtt kiyeri: az időt fél napi robotba be kell venni. Ha dél után szakasztatja a' munkát félben: az illy hijjávós Robotnapot egész napba kell számlálni. Hogy ha pedig a' Jobbágy tsak a' munka helyen jelent meg: de még a' munkához nem fogott: mikor rossz idő lett: ilyenkor a' megjelenés semmiben se vétetik.

VI. A' Jobbágyok Adózásai (Datiae)

§. 65.

Minden házas Jobbágy, vagy 'Sellér fizet esztendőnt által Füstpénzt a' Házától 1 fl. felét Sz. György, felét pedig Sz. Mihály napkor tévenle, a' Földes Urnak. Ha a' Jobbágy több Sessiókat bír, és belső fundus van hozzájok, vagy van rajtok Ház, vagy nints, annyi füstpénzt fizet, a' mennyi a' Sessio. De ha az egy Sessióhoz tartozó belső Teleken több házak vagynak is, tsak egy Füstpénz fizettetik.

2. Udvarától az Egészhelyes, és így (a' proportione) a' Feles, fertályos 's a' t. adózik, két Csirkét, vagy e' helyett, a' mint a' Földes Urnak tetszik, Pünkösöd és Jakab nap közt, 6 xr.

két Happant ősszel; vagy helyette 18 xr. (Ezeket se hizlalva kívánni, se kitsinységekért vissza vetni nem szabad,) és 12 Tojást, Tavasztól fogva Kisasszony napig, vagy helyette 4 xr.

3. A' Legelőtől egy ittze kifőzött vaját Május közepétől fogva, Sz. Mihály napig, vagy helyette 20 xr. és az egész Helység közönségesen egy borjút, vagy e' helyett 1 fl. 30 xr. külön külön pedig minden Jobbágy 3 xr. ősszeséggel 51 xr.

4. Mitsoda esethen tartozik a' Jobbágy Földes Urának Urbárium szerint való fonással: felebb a' Kilentzed Rubrikájában megmondattott. Itt tehát tsak arról tétetikszó, ha a' fonás mint Adózás úgy gondoltatik. Ezen tekintetben, hol a' Jobbágyok a' Kender termesztésért fogni szoktak, ott az Uraság gabonáját az önnön 'Sákjokban vinni nem tartoznak: de a' hol valóságos Kilentzedet adnak a' Kenderből, vagy ha azt Urbárialis taxa szerint pénzül megváltjákis, mikor gabonát vinni robotban parantsoltatnak, azt az önnön 'Sákjokban tartoznak beméretni, és elvinni.

Rendkívül való Adózások a' Jobbágyoknak.

1. A' Földes Urnak magának Házasságilakodalmára valamellyes eleség.

2. A' hadi fogságból való maga kiváltására valamellyes pénzbéli segedelem.

3. A' Dietai költségekre, ha oda a' Földes Úr különös Királyi Levéllel meghivatik, egy Egész helytől 15 xr. ezüstben: de ezekről a' Földes Uraságok többnyire elmellőzéssel lemondtak.

A' Kalmárok, és Mesteremberek Adózásai.

1. Ha a' Nemesek, Kalmárok, Boltosok, és Mesteremberek Házhelyeket vettek fel; azoktól úgy adóznak, mint a' Jobbágyok.

2. Ha pedig az Uraság Curiajin, az Uraság Házában laknak, és Bóltjában árúlnak, vagy pedig az Uraság engedelméből, ugyan a' Curiaikon Házat és Boltot építenek; az Adózás az egyességtől függ.

VII. A' Tartozások, és Adózások behajtásáról.

§. 66.

1. Mindenféle Tartozásokat és Adózásokat hamásként nem lehet, Executio által is megvehet az Uraság.

2. Az Executióra kiküldött Hajdúk, vagy egyebek annyi egy-egy Garast kapnak napjára, a' hányan valósággal kiküldettek: de nem úgy hogy minden Tartozó, vagy Adós külön-külön egy-egy garast fizessen nekik. Instr. Ex. Mag. C. V. §. 30.

VIII. A' Belső Rendtartásokról.

§. 67.

A' Birói-hivatalra Mindszent napkor minden Esztendőben az Uraság hármat nevez, a' kik közül a' Község egyet választ. Melly Hivatal ezeket foglalja magában:

1. Hogy a' Közadót (kire kire személyesen kiiratván) annak idejében beis szedje, és a' Vármegye Cassájába beadja.

2. Vontatóba, és Szállításokra, mind a' Katonaság, mind a' Vármegye Tisztjei, és egyéb Hazadolgában járó Személyek alá Lovakat, és ökröket a' Bíró rendel egyenes, és következő sorral. Melly dologban neki az Eszküdtekis, a' Kisbírókon felül segédül lenni tartoznak.

3. A' Vontatás taxáját, vagy a' Quietantiát a' Vontatásokról, a' Bíró veszi a' kezere, és számotis ad rólok.

4. A' Szálló, és Quártélyos Katonaság számára hajleket, és Istállót a' Bíró mutat.

5. A' Helységnek minden jövedelmeiről, és költségeiről, minden esztendőben számot ad.

6. A' Szálló, és Quártélyos Katonaság élelmet, szénáját, szalmáját és abrakját a' Bíró kötelessége kiharantsolni.

7. Computusra, mind a' Katonasághoz, mind a' Szolgabíróhoz, a' Bíró megy a' Notariussal együtt.

8. Ha mi parantsolat a' Szolgabírótól érkezik, akar valakinek megfogatására, akar' új Katonák állítására: azt végezni a' Bíró kötelessége.

9. Az Útak, hídak, tűz, és vizedények a' Bíró felvigyázása alatt vagynak.

10. Az Útban, vagy faluban meghólt gýmoltalanokat, a' Bíró temettetiel közköltésen.

11. A' rossz embereket, Gonosztévöket köteles a' Bíró befogatni, és kézre adni.

12. A' helység'nevében a' Bíró veszen Eskütti-jeivel együtt, Makkot, Legelőt, 's egyebet árendába.

13. A' Házakat, Konyhákat, a' nagy szél és szárazság idején köteles a' Bíró megjártatni, és a' tüzelést letiltani, kéményt sepretni, és a' vizedényeket megtölteni parantsolni.

14. A' Helység Csordássa, Ökör, Ménes, és Borjú-pásztor' fogadása 's a' t. a' Bírótól függ, és ezek az ő páltzája alatt vagynak, mint szinte az éjjeli Vígázók, és Strásákis.

15. Ha valami állat megvesz (dühödik) a' Bíró kötelessége az Uraságtól puskát, és fegyvert kérni.

16. Ha dögöt veszen észre: az Uraság Tisztjének a' Bíró tüstént jelentést tenni tartozik.

17. A' gyanús Idegen-emberektől, Koldúsoktól, az Útazó-levelet előkérni a' Bíró kötelessége, és a' Nemigazjártbelieket letartóztatni.

18. Az Uraság minden Urbarialis parantsolatjainak hűséges végbehajtása a' Bírótól megkívántatik.

19. Ha valamit a' Helység számára az Uraságtól kérni kell, vagy valaki ügye mellett igazán szállani szükséges: a' Bíró küldetik Eskütti-jeivel.

20. Ha a' Faluban Égés van, a' Bírnak jelen kell lenni, és legelsőbenis Óltókat, és Strásákat rendelni.

21. Ha a' Marha a' Mezőben kárt teszen, azt a' Bíró betsúlímeg, két Eskütti-társával együtt.

22. Ha a' Faluban valaki Testamentomot akar tenni, a' Bírónak, Notáriusnak, és egy Esküttnek azon jelen kell lenni: jó ha a' Papis megjelenik.

23. Ha a' Bíró rosszszúl viseli magát: az Uraság leteheti; és helyette hármat kinevezvén mást választathat.

24. A' Notáriust, és Eskütteket a' Község a' Földes Úr nélkül választja, és el is hotsátja.

25. A' Bíró az ő Hivatala a' Közadó alól ki nem veszi.

26. Az Uraság a' Bíró'ól minden idén számot tartozik venni, mind a' Közadónak igazságos kivetése, 's Beszedéséről, mind pedig a' Helység magános Cassajáról; és ha az Uraság ezt elmellőzi: a' Vármegye Tisztje fog számot venni.

27. A' Földes Úr hire nélkül a' Község maga nevére semmi Pénzt fel nem vehet.

28. A' Jobbágyoknak, ha egymás közt panaszszok van; a' Földes Uraság, vagy ennek Tisztje henne a' Bíró.

29. Ha kinek a' Tisztek ellen van panaszszja; egyenesen a' Földes Úrnál keressék legelsőben is Sérélmek orroslását; a' ki-is ha eleget nem tenne, a' Vármegyénél tehetnek panaszt.

30. A'ban az esetben, ha a' Jobbágyoknak maga a' Földes Úr ellen van panaszszok: a' Földes Úrhoz tartoznak legelsőben is folyamodni. Hogy ha pedig a' Földes Úr igazságot nem tenne: a' Jobbágyok egyenesen a' Vármegyéhez folyamodhatnak.

31. A' melly Földes Úr vagy Tiszt, a' Jobbágyokat, a' Felsőséghez való folyamodásért megbünteti: szintén úgy íteltetik meg, mint az, a' ki a' Jobbágyokkal kegyetlenül bánik.

32. A' Jobbágyoknak minden ügyes bajos és panaszos állapotját az Uraság ingyen folytatja. E' végre.

33. Meg nem engedi az Urbárium 24 páltza büntetés alatt, hogy a' Jobbágyok magok közt pénzt szedjenek, vagy Collectát tsináljanak, a' végett hogy titkos úton-módon panaszt tehessenek, vagy az által rossz szándék-joknak kivitelét előlsegíthessék.

M Á S O D I K R É S Z.

A' Felvigyázásról.

ELSŐ SZAKASZ.

A' Végrehajtások Megnézéséről.

§. 68.

A' Felvigyázásnak tárgya.

I. A' Végrehajtásoknak Megnézése.

II. A' Számadásoknak, ezek holnapos Kivonásinak, és a' Tabelláknak a' rendes időre való elkészítettése, és az Urasághoz béküldése.

§. 69.

A' megnézésre ezeket szükség megtartani:

1. Az Uraság épen meg nem elégeszik azal; ha a' Gazdatiszt csak a' szobából gazdálkodik; és szémeivel nem látja, mint hajtátnak végre az ő Rendelésej.

2. Tehát a' Munkásokat mindennap sorral megjárja, akarhova rendelteis őket; és akarmi kedvetlen idő legyenis. És az Uraság he nem fogja venni az olyan méntséget: *hiszem én megrendeltem: de a' Gazda; az Ispán, vagy Hajdú ellenkezőt tselekedett.*

3. A' külső Majorokat, és Ispánokat minden héten ugyan sorban meg kell járni: mind-

azonáltal azt, a' hol valami épül, készül's a't. mentől gyakrabban meglátja, annál jobb. A' Szántás-vetés mi karban van kint? a' Gazdatisztnek szemével látni kell.

4. Különösen utánnok nézzen a' Gulyásoknak, Csikósoknak, és Birkásoknak; és ha mi orvosolni való van Legeltetésben, vagy Teletetésben tüstént rendelést tegyen; és a' dolgot ne halaszsa a' Tisztülés napjára. Kivált pedig az Itatók', Kútak', és Viz', mi karbanléttét annál szorosabb kötelességének esmerje; mentől nagyobb a' szárazság.

5. A' mikor a' Mezőn akarmók miatt Munkások nintsenek: a'kor, a' Magházakat, Pinczékét, Cséplőket, és a' Vetéseket vegye szám alá.

6. Úgy szinte arra is időt szakaszson legalább minden Holnapban egyszer, hogy a' Pénztárt megszámlálja, és azt a' Számadókönyvvel összeveesse.

7. Ha a' Levelezők a' Termés folyó árráról a' Tudósítást elmulatják; vagy azok felől méltán gyanakodni lehet: a' közelebb eső piatzokra elmenjen. De a' Vásárokra (vagy kell, vagy nem) elkotsikázni a' Gazdatiszti Hivatal ellen való dolognak tartatik.

8. Végre mindazokról, a' mellyeket látott, tapasztalt, a' Tisztülésben relatíot tegyen; és inuen, a' hol a' dolgot minnyájan tudják, az érdemeseket az Uraságnak is minden 14 napban körülállásosan tudtára adja. A' mellyek pedig sijetők, azoknak 14 napot várni nem kell; es a'kor, mikor megírhatja.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Számadó-könyvnek', Kivonások', és Tabela-
lák' készítése, és az Urasághoz való be-
küldésnek idejéről és módjáról.

§. 70.

A' ki magának gazdálkodik is, tartozik ma-
gát megbírálni, annyival inkább a' mások
helyett való Gazdálkodás' természete hozza ma-
gával, hogy a' Gazdatiszt minden cselekedeteit szem, és a' megítélés eleibe állítsa.

Ezen dologban a' Gazdatiszt vagy egyedül
forog, vagy pedig Segédjei vannak, úgymint
a' Pénztartó, Magtartó, Ispán, Gazda, Kul-
tsár, és egyebek.

Mit tselekesznek ezek? az Uraság bizonyos
idő szakaszonként kívánja magának bemutatattani:
vagy a' Conto currentet időről időre bevárja.

A' Számadó-könyv egyszerre, és egy tso-
móban bizonytságot teszen ugyan a' Gazdaság-
nak folyamatjáról; és így ez elég is volna a'
kívánt dolog előmutatására: de minthogy ez
sok részből áll, és sok kezek által vezet-
tik; és e' miatt a' dolog helyes megítélése hosz-
szú és nehéz; az Uraság pedig az egész Gazdál-
kodás mivoltáról már előre is hitelesen meg-
győzteteni akarván, e' következő Rendeléseket teszi, a'
mellyeknek Végrehajításokra való Felvnyázás a'
Gazdatisztet szorososan nézi:

§. 71.

1. Minden Tiszt, a' ki a' Termést, vagy
a' Pénzt kötelessége szerint keze alatt tartja,
(minthogy az a' másé) arról számolni is tarto-

zik időről időre. Mindazáltal hogy a' dologban egység és rövidség legyen.

2. Boglárón, és Atsiban rendeltetnek két fő számadók, úgymint a' Pénztartó, és Magtartó; a' kiknek számadó-könyveikhez mint Toldalékok (Adnexa) járúlnak a' Csobántzi, és Detreki Ispánok, mint fíjók Pénztartók, és Magtartók holnaponként való Számodásai.

3. A' Számadó könyvek minden Toldalékokkal, Bizonyításokkal, Meghagyásokkal (Commissio) Tanúságokkal (Documentum) és Menedék levelekkel (Quietantia) kísérve minden Esztendő első napjára adattatnakhé az Uraságnak,

4. De hogy mind az eladni való Termések, és Tenyészetek mennyiségét: mind pedig azt, mi pénz van a' Tárbán, vagy kiknél van kint, és mennyi? megkívánja az Uraság, hogy mind a' két fő Számadókönyvekből, Holnapos-kivonások küldessenek hozzá minden Holnap utolsó napján, mindenféle Bévételek, és Kiadásokról. Különösen pedig a' Pénztár' Kivonása mellett az Adóssaknak és Hátramaradtaknak Névszám Laistroma is megküldessék, Hogy pedig az Uraság a' nélkül, hogy a' számadókönyveket felhányassa, megtudhassa, mi volt mind a' 12. Holnapban, mind egész Bévevése, mind kiadása, és mi maradt kint? mind a' 12 Holnap Bévevéseiről, és Kiadásairól szükséges, minden Uradalomban különösen egy egy Summás, vagy közönséges kivonást (Summarius Extractus) az Esztendő végére az Uraságnak a' számadó Tisztek által úgy elkészítve beküldeni, hogy ez a' Kivonás, az egész számadó könyvekkel pontban megegyezzen.

§. 72.

Mihelyt a' számadó-könyvek bezáratnak, hogy meglehessen tudni, melly megrakottan, vagy üressen megyen a' Pénz, és Terméstár, egy Esztendőről a' másra által; és hogy valóságosan megvane' mind az, a' mit a' Számadó-könyvek, mint Maradékot előmutatnak: mindenek felhányatni (inventari) parantsolatnak: a' miben ezeket kell megtartani:

1. A' Felhányáson, vagy maga az Uraság, vagy pedig ennek Birtossai fognak megjelenni, és így a' Felhányásra két személy kívántatik t. i. a' számadó, és a' Biztos felhányó; és a' mit mennyinek találják, kinél, és mi karban? akár Pénzben, akár Adósságban, akár pedig Termésben, és Tenyészetben: felszámolják, megméri, öszszeszámolják, felírják, és hitelesen alólírván, egy példában az Uraságnak megküldik; más példában pedig a' jövő Esztendőbéli számadás mellé megpetsételve, és alólírva, mint hiteles Tanúságot által adják.

2. E' szerint minden számadó-könyv a' Felhányáson kezdődik, és ugyan azonnal végződik.

3. Együttal a' Felhányó az Adósságoknak, Tartozásoknak, és Hátramaradásoknak szorosán végére járván, a' mit veszedelemben lát: az eránt a' Gazdatisztet, és Fiscalist tudósítja. A' mi pedig Mcgvehetetlenné vált, megjegyzi: és az Uraságnak bejelenti, hogy végére járhasson: ha nem gondatlanság miatt letté ez, vagy amaz Adósság megvehetetlen. Ha az eset szerentsétlenség: azt a' Számadásból ki kell hagyni (exassignare) ne hogy vele a' számadó idővel terheltéthessék, haladék nélkül.

4. Ugyan így kell azon gazdasági Eszközöket, Készületeket, Házibutorokat, Edényeket, és szerszámokat 's a' t. darabról darabra felhányni, és mi karban van ez, vagy amaz, feljegyezni; hogy a' Gazdatiszt a' Felhánzás Lais-troma szerint azt, a' mi a' használásban elkopott, elvászott, elszakadt, eltört: a' Cselédek 's egyebek keze alól a' számonadásból ki hagyni meghagyhassa. (committere) A' mellyek pedig gondatlanságból, vagy hibásan elvesztek: azoknak árrát kinek kinek fizetéséből a' Pénztartóval fenttartathassa,

§. 73.

Az Uraság kívánván időről-időre tudni: mennyi a' Jobbágy, a' Jobbágyi Erő, Tartozás, és ezeknek Adózások? azt rendeli, hogy

1. A' Gazdatiszt minden Esztendő' elején Januáriusban ezekről egy Tabellát készítsen, Urbáriomi Tabella név alatt; és az Uraságnak a' Hónap végével küldjebe. Készítésére szükséges, hogy ezen Tabella egyúttal

2. Házi (Domestica Conscriptio) összeírásis legyen, hogy belőle az Uraság ne csak azt láthassameg, mi a' Jobbágyok Tartozása, és Adózása; hanem aztis, hány a' Lélek, a' dolgozó kéz, a' marha, a' barom, mennyi kinek kinek a' birtoka, és hogy az megvané valósággal a' Jobbágy kezén, a' minek Urbáriom szerint ki kell adattatni; vagy mit zálogosított el ezekből a' Jobbágy, vagy mi adósságot tsinált rá? és végre hány az iparkodó Ember ez, vagy amaz Falúban, és hány a' szerentsétlen, sok gyermekes, magtalan, vagy korhely?

§. 74.

§. 74.

Hasonló kötelessége a' Gazdatisztnak, hogy Februárius végére azon Tabellátis elkészítse, Megállított Jövedelmek (Fixi Proventus) név alatt, a' mellyből az Uraság bizonyos pénzbeli Jövedelmét megítélhesse; és tudja magát a' költségre nézve mihez tartani. Készítésére ezek szükségesek:

1. Ezt a' Tabellát a' Pénztartóis alólírja, hogy azzal ne mentesse magát, hogy nem tudta légyen mit, kitől, és mennyit kell beszédni (incassare).

2. A' Tabella végére az okokatis fel kell jegyezni: miért nagyobb vagy kisebb most a' Jövedelem, mint tavaly? De minthogy ezen Tabellában az összehasonlítás kedvéért a' végén, a' Summa után mindenkor, a' múlt Esztendőről való Megállított Jövedelmek Summájatis által kell írni; azomban pedig megesik, hogy a' múlt Esztendőnek kezdetétől fogva, annak végéig egy, vagy más okból, az ígért Summa nagyobbodott, vagy kevesedett; azért is a' külömbözésnek okát az ujj Tabellában is elől kell adni.

§. 75.

Minthogy a' Robot, mint Munka a' Számadó-könyvekben, se mint készpénz, se mint Termés vagy Tenyészet sehol bé nem iktattathatik; azomban pedig Jövedelem, és annak hoválett fordítását tudni az Uraságnak Jussa van: ezt a' Rendelést teszi, hogy

1. A' Robotról minden Gazdának, Ispánknak, a' ki Robotban dolgoztat, rendes számadást kell vezetni. Melly számadásban a' dolgozóknak neve, tartozása, hátramarádása's a' t.

mint Bebevés, és ennek, hol, 's mikor, és mivel lett szolgálása, mint Kiadás szükségesképen elől számláltatni.

2. Hogy ezt a' Jövedelmet az Ispánok, és Gazdák igazán, és vesztegetés nélkül fordították a' Gazdaságra: a' Gazdatiszt felvigyázása alá tartozó nagy dolog.

3. Erre nézve minden Gazda, és Ispán az ő számadása alá bízott Robotok' Bévételét, és kiadását Februarius közepére elkészíteni, és a' Gazdatisztnek alá írva beadni tartoznak. A' ki is a' részes számadásokból egészet tsinálni, és Februarius végével az Uraságnak beadni köteles. Melly Tabella utolsó rubrikáába az is beirassék, hogy: kitsoda, hány, pénzülkifizetett Robotot szolgált, és mivel fizettetett gyalog, vagy marhás munkája napjában?

§. 76.

A'Szegődség Tabellája'készítése egyenesen magát a' Gazdatisztet nézi, minthogy ő fogja, vagy eresztie legalább a' Cselédeket. Készítésére ezek rendeltetnek:

1. A' Tabellát December első Hétjében bé kell már az Uraságnak a' Helyben hagyás végett küldeni (pro Ratificatione).

2. Ezen Tabellát a' Gazdatiszt, és a' Pénzel, vagy Terméssel fizető Pénz és Magtartó tartoznak alólírva, és három példában elkészíteni. Az egyik az Uraságnál marad; a' második, és harmadik pedig a' számadó-könyvek mellé Tanúságul mellékeztetnek.

3. Ha mi változás esett benne a' Sz. Mihály napi bejelentés után: az a' Tabella végire feljegyeztessék, az alatt a' számalatt; a' melly alatt a' Helyben hagyás valamellyik szegődöttre nézve, megérkezett.

4. Akárminémű fizetése légyen valakinek, u. m. föld, rét, szalma, vagy robot elengedés: az pénzben mind kivetessék folyó árra szerint; és úgy iktattassék be a' személy utánn, a' fizetés rubrikájába.

§. 77.

A' Gazdatiszt Iparkodásának legvilágosabb bizonyosága a' Termés, és erre tett Költség közt vont Biláncz. Ezt az egész Iparkodás Bilánczát (talán lehetne Megbirálásnak nevezni magyarul) Termés Tabellának hívják, és Biláncz formába én öntöttem először, gondolom. Erről tehát az Uraság azt a' rendelést teszi:

1. Az egész Termés u. m. Gabona, Széna, Bor's a' t hitelesen összeiratván, a' Magtartó Keze, és Számadása alá, alólírva adassék által: de ezekből a' Gazdatiszt kötelessége egy Terméstabellát készíteni; és az Uraságnak minden idén November végével beadni. Hészítésére ezek szükségesek:

1. A' termő Táblák, Rétek, és Szőlők állandóan egy névvel neveztessenek, és hitelesen felmérve; hogy a' föld hány Holdat; a' Rét hány kaszást, és a' Szőlő hány kapást téssen?

2. Minden nevek minden Esztendőben azon rendel irassanak egymás után, a' mint először irattak.

3. Ha valamellyik Tábla, Rét, vagy Szőlő, a' tavalyi termésre nézve az idén felebb, vagy alább száll: a' dolognak az oka is kitéssék a' Tabella végén.

4. Hogy a' Termést a' Munkával, és Költséggel bilánczírozni lehessen: minden Költségeket pénzre kell változtatni; és úgy a' Tábla, Holdszám, rátett munka Rubrikáji alá,

ezeknek Censust aláírván, az egész Költséget egy Summában ki tenni. Ezen Summa után jön osztán a' Termés, és ennek árra p. o.

1. A' *Várdombi Tábla*. 700, Hold alá a' Censust. a' 2 fl. mentrá trágya szekér 1500. szekérét a' 2 fl. annyi: Szántás első a' 2 fl. Keverés a' 1 fl. Vetés, és boronálás a' 1 fl. 30 xr. Ment rá arató a' 30 xr. ennyi, — behordószekér a' 1 fl. ennyi — Termett ellenben kereszt 5000. Iger próba szerint, 1 Kőb. 8 itszét. Lehet tehát reményleni 5000 Kőblöt. Innen a' Cséplő-rész per 10-dik kőből levonván; marad 4000 kőb. l. Ér pénzben, kőblét a' 2 fl. vévén 8000 fl. Summája a' költségnek 5000 fl. Ezt a' Termésből levonván, van nyereség fl. 3000.

2. *Füzes Tábla*. 's a' t. és így tovább,

5. Minden Termesztő Ispány, és Gazda a' maga Terméséről részes Tabellát tsinálván egész árkus papirosra, ezekből a' Gazdatiszt Közönségest (generalis) készít, és maga is alólírja; 's az Ispányokkal is alólírhatja.

§. 78.

Az Uraság ugyan éppen nem akarja, hogy a' Tisztek a' sokféle Irományok készítése miatt, a' külső Gazdaságra való Felvigyázástól elvonattassanak: mindazáltal fenttartja magának, hogy a' Tenyésztetésnek hasznáról, vagy káráról, vagy általjában, vagy pedig csak valamelyik ágáról, szint olly rendes Bilántz készítést parantsolhasson; mint a' Termésről csak épen most mondatott. Külömben megelepszik, ha a' Gazdatiszt, a' Magtartó által minden Esztendő végével, akar a' Felhányás, a' karpedig a' Maradék (Remanentia) Tabellák-

ból a' Tenyészet' tavalyi, és ideji Summáját kivonatja, és béküldi.

Ugyan ez a' Rendelés tartassék meg a' Cséplés tabellára nézve is, annyival inkább hogy a' Termés-Tabellából hitelesen meglehet látni, mind a' Termés mennyiségét, mind pedig a' közönséges Próbatétel Rubrikájából meglehetősen megítélni, mennyi szemet kellessék az egész szalmás Termésből várni.

H A R M A D I K R É S Z.

A' Rendtartásról.

§. 79.

I-ső és fő tárgya a' Rendtartásnak a' Pénztár (Cassa) E' körül ezeket kell megtartani:

1. A' Cassát minden Holnap végével, a' Számadó-könyv Holnapos Kivonásával együtt az Uraság bekívánja. Kovásból mindazáltal minthogy az igen meszsze van minden fertály Esztendő végével.

2. Minthogy a' Pénztár, egyenesen a' Pénztartó (Rationista) keze alatt áll: azt egyenesen maga is vigye az Urasághoz, legalább egy Hajdú, vagy Jáger kísérése alatt; és mások által ne küldje. De Menedéklevél nélkül azt még az Uraságnak magának se tartozik általadni.

3. Illyenkor a' Gazdatiszt előre Kivonást tsinálván a' Pénztartóval elhíhető Tűdősítást tegyen arról: a' mi a' jövő Holnap' végével be fog küldtethetni.

4. Hogy a' Gazdatiszt Igéretét megtarthassa: Az Adósságokat, Tartozásokat, és Hátra maradásokat minden Héten a' Tisztülésben ki-

írja a' Pénztartóra (assignet). A' mit ez látván, maga minden Holnapban kimenjen a' Tartozások' beszédésére; és Hajdúkat küldeni éppen meg nem engedtetik.

5. Különösen a' Borárosoktól minden Holnapban számot vegyen az elkölt borok árráról; és a' mittőlők beveszen: azt a' Borkönyvbe megnyugtatóan beírja.

6. Az Árendások után, ha tehetők: de Terméseket nem akarván elharátsolni, tágulást kérnek: a' Pénztartó a' Gazdatiszt Meghagyása mellett, egy Holnapot, a' Vevők után egy Hetet; a' Jobbágyok után pedig egy fertály esztendő a' fizetés napján túl, várakozhatik. De ha e'kor se fizetnek; sőt az Uraság pénzét elveszhetőnek látja: egy órát se várakozzon, hanem a' dolgot a' Gazdatisztnek, vagy a' Fiskalishoz jelentse.

7. Ha mind ennyi Vigyázás mellett is megcsúsznak; hogy valamelly adósság megvehetetlené válik mint ez a' Borárosokon, Sajtosokon, Bóltos, Húsáros, és Pályinka-égető 'Sídókkal, az Árendának nagy feltsikoritása után, gyakrabban megszokott történni: a' Gazdatiszt a. a' dologból magának azt a' tanúságot vegye; hogy: Az igaz Iparkodás nem az árendának feltsigázásában; hanem a' Termesztésben Tenyésztetésben, és ezeknek vigyázva való, és okos Eladásában állván; az árendát mód nélkül fel ne verje; 's dologkerülő, többet ígérő, élőködő Embernek azt soha sem adja; hanem vagy Értekesnek, vagy pedig Szorgalmatosnak. b. A' megvehetetlen adósságot hitelesen megvizsgálván, a' kárt annak igaz okával együtt az Uraságnak jelentse; és a' Summát a' Kihagyásra kiíratni (exassignari) kérje.

8. Az Uraság Pénztárjából valakinek tsak egy órárais, meg nem engedtetik, hogy költsön pénz kiadattathassék. De valamint a' kivétel egy részről tilalmas; úgy más részről az se lesz megengedve, hogy a' Pénztartó a' maga pénzét az Uraságéhoz tehesse.

9. A' Gazdatiszt, vagy a' hol van, a' Számvevő (Exactor) kötelessége, hogy a' Pénztárt minden bizonyos idő nélkül, elpetsételje; és a' Számadó könyvből a' Mennyiséget kihúzáván, a' Cassát megszámlálja. Ennek ott van helyje, a' hol a' Pénztartó ereje felett rugódozván; a' Pénztár eránt magát gyanússá teszi.

10. Ellenben a' Pénztartóis, a' mennyire lehet a' Gazdatisztnek minden Vételeit a' fizetéssel; és Eladásait a' Bevétellel köteles bizonyossá tenni; és így a' rúgott borjúk, Tinók', Meddő tehének, és ökrök' öszszevételén megjelenni.

11. Ha Vevők érkeznek: a' Gazdatiszt a' Pénztartótól előbb (mint sem alkúbaereszkedne) a' nyereségre öszszevett dolgoknak menyiben - léttét kivonni tartozik.

§. 80.

II. dik Tárgyja a' Rendtartásnak, a' Magház, és Gabonás, 's Szénás pajtákra való Felvigyázás: a' mihez ezek'rendeltetnek:

1. Minden Gabonás, és Szénás pajták zár, és kerítés alatt tartassanak, és ezekbe Napkölte előtt, és Nyugta után, semmi bejárás, vagy dolgozás meg ne engedtessék: a' pipát pedig ide tsak bevinni is, nem hogy pipázni senkinek szabad nem lessz.

2. Az érdemesebb, vagy megtisztitható Termések mindjárt a' Cséplő pajtákbán a' felszórás után, meg is rostáltassanak.

3. Mind a' Magházban a' Szembe, mind a' Pajtában az Asztagokba, és Kazalokba bé légyen szúrva, a' mennyiségről, minéműség-ről, a' Tábláról, és az Esztendőről a' Róvás.

4. Ha a' Gabona, vagy Széna kazalok be-áznak, és megromlanak, a' Gazdatiszt vigyázatlanságának fog tulajdonítani: De ha a' Cséplők rosszul dolgoznak (pedig a' Gabona szárazan, és nem szivósan van öszszerakva) és a' hemérés a' Próbacsépléstől igen meszsze jár: a' Magtartó fog róla felelni.

5. Mitsoda rendel csépeltesenekel a' kazalok; és etetessék meg a' széna: a' Gazdatisztnek felebb, e' részben kiadott Rendtartások megmondják.

6. Az Életet nyárban minden két Hétben, és télben minden Holnapban meg kell egyszer forgattatni, a' Magtartó vigyázása alatt.

7. Hogy a' nagy meleg, hó, és eső kárt ne tsináljon a' szemes gabonában: az ablak táblák bezárására, és kinyitására, a' Magtartó Számadónak (már ez akar Pajtamester, akar külső Ispány legyen) kötelessége vigyázni.

8. Mentől betstelenebb a' Gabona: annál inkább szükségesebb azt megrostáltatni. Ezen a' Vevő jobban kap.

9. Soha eladni való szemes gabona nélkül a' Magház né hagyassék.

10. A' Töltésekben azt a' rendet kell tartani, hogy a' különböző tisztaságú, és jóságú magok öszsze ne kevertessenek; és ezt nem tsak a' Búza, hanem a' Rostaalljáról is meg kell tartani.

11. A' Vonós, és Útazó marhák számára a' szénát 10—12 fontos portiókba szukséges kötöztetni, és kinek kinek kiadni.

§. 81.

III-dik Tárnya a' Rendtartásnak a' Píntzékkel való bánás. Ehez ezek rendeltetnek:

1. A' hol a' Hereskedők a' bort akó, és nem hordó számra szokták venni a' Píntzékhez alkalmaztatott hordók 45 — 120. akósok tsináltassanak, és vas alá vétessenek.

2. Az ilyen hordókkal való könnyebb bánásra, bőr-szívárványok, feltöltő kádak, réz tsapok, hordó emelő srófok, hordó leeresztő bakok, fel'srőfolható kisebb, és nagyobb vas-abrontsok, töltikék, füles sajtárok, kármentők 's a' t. tartassanak készen.

3. Azon Csárdákra, és Vendégfogadókra nézve, a' mellyeket az Uradalom maga borával szokott tartani, öt akótól fogva, tíz akós kisebb hordók tartassanak, hasonlóan vas-abrontsok alatt.

4. A' nagyobb boros Píntzékhez a' borokkal bánást, és nagyhordók tsinálását értő Kádárok fogadtassanak.

5. A' Píntze kultsok mindenkor a' Magtártonál, vagy a' rendes Kultsároknál álljanak; és ezek tudta nélkül a' Kádárok a' Píntzékbe nem járhatnak.

6. A' borok két Héttben csak egyszer rendeltetnek töltögetetni; és a' hány ittze ilyenkor a' töltögetésre felmegyen: azt a' Számadó magának hitelesen bizonyíttassa. E'ként a' hordók megtöltögettetvén, szájjaik bépétséltetnek, a' mellyeket a' jövő töltögetésig felbontani nem szabad.

7. Ha a' borok, a' hordók' némtisztogatása miatt zavarosok, és színetlen töröttek; mind a' Kádár, mind a' Számadó felelettel fognak tartozni.

8. Ha a' bor a' Pintzékben fogyatkozik: a' Gazdatisztnek jókor jelenteni szükség.

9. Azon Csárjákat, és Vendégfogadókat, a' mellyeknek a' szomszéd Uraságok, vagy Birtokosok, Vetélkedő társai lehetnek, vagy az Útazóknak kezekre esnek: különösen jó borokkal kell tartani. Erre nézve két hordót kell egyszerre petsét alatt kiadni, t. i. jobbfelét, és alábbvalót, vagy drágábbat, és oltsóbbat.

10. A' Szamadónak kötelessége az illyen Boráruló helyeket véletlenül gyakrabban megnézni; és végére járni, hogy a' Borárosok a' kiadott bort nem vesztegetiké meg.

11. A' Gazdatisztnek különös felvigyázására tartozik az, hogy a' Vendég szobák tisztán, és készenn tartassanak mindenütt, a' Vendégeket ne terheljék; és az Útasok számára mindenkor valami enni való is tartassék készen.

§. 82.

IV. Külömbféle rendtartások a' külömbféle tárgyak körül u. m.

1. Az Uraság minden Malmaiban ezek szorosán megtartassanak.

a) Minden Malomban legyen Má'sa, a' mellyel minden gabona nemek fontra vettévén, a' mennyiség mind a' 'Sákokra, mind a' Jegyző könyvbe felirassék; és ugyan így adassék kinek kinek a' magájé a' megörlés után kezére. Ezen végre a' Felsőleges Helytartó Tanáts örletés Tabellája minden Malomban rá-mában foglalva a' falonn függjön. Az apró falusi Malmokban pedig, a' hová szítát állítani a' víz nem engedvén, Irást-túdó Molnárt se lehet találni: az a' rend tartassék meg, hogy a' mint a' 'Sák szemmel tele, vagy felig van,

ugyan annyira liszttel megtömve adassék vissza.

b) Ha a' Molnár a' szemet csak megdarálja, és nem jólisztet tsinál, vagy azt megégetteteti: a' kárt megfizetni köteles.

c) Mikor az örletés szorgos: az a' sor tartassék meg, hogy legelsőben is a' Katonaságé, azután a' Jobbágyoké, ezek után a' Külsőké, és úgy azután a' Molnár maga gabonája öntessék fel.

d) A' Molnárok a' mennyire lehet, az Embereket az őrlés után ne várokoztassák; annyival inkább tőlök kézimunkát, Áldomást, 's több illyeket ne merjenek kívánni az őrlésért, a' Vámon felül.

e) A' Szita pénzt a' Tisztulásben kell időről-időre meghatározni.

2. A' Pályinka égetők, hogy a' Jobbágyokat meg ne tsalják: a' Gazdatiszt, mind a' Szilvával, mind a' Törkölyjel próbát tetessen Eskütt emberek jelenléttében; és a' mi egy akóból kijön; az vetessék Czinosurának, kinek kinek szilvájához vagy törkölyjéhez.

3. A' magános gazdálkodó külső Ispánok az ő határjokban legelő Marhákra, P. ntzékre, Magházakra, Gabonás, és Szénáspajtákra nézve Holnapos Számadók lévén, a' mint fellebb megrendeltetett, azt itt előadott Rendtartásoknak is alá lesznek vettelve.

4. Hogy annál könnyebben elejét lehessen venni akarmely következhető kárnak: minden Tiszt kitsinytől fogva nagyig, akárhol, és akarmi végett fog az Uradalomban széltjárni; mind a'ról, a' mit lát, és tapasztal, a' Tisztulásben írásbéli Jelentést tegyen. De ha a' Gazdatiszt a' hibát orvosolni elmulatná: az Uaságnak egyenesen hírt tenni (referre) köteles.

5. A' Gazdatisztek mellé adatott Pajtamesterek, Praktikánsok, és Diákok, tsak úgy reménylhetik Előmozdítatásokat, (promotio) ha a' Számadáshoz készülők a' Számadók mellett, a' Mezeigazdaságra készülők pedig a' Gazdatiszt mellett, az ő nékik szükséges tárgyakban szorgalmasan forgolódnak; és viseletekről az említett Tisztség az Uraságnak, ditséretes Hirdadást téssen.

6. Különös Rendtartás az, a' Majorbéli Lovak hörül, hogy a' Gazdatisztség legyen össze a' hibázó lovak helyett, 5. — 6. esztendő, győző, erős, és a' mennyire lehet szép, és egészséges Kantzákat: ezeket hágattassa meg mindenj idén, az ezen végre felállított Ménekkel. Ha valamellyiknek ez által különös szép tsikója esik: az eránt az Uraságnak jelentést kell tenni. Az Uraság az ilyen sokat ígérő Csikókat megfogja venni a' Gazdaságtól.

7. Az N. N. Csirából, ha mi feleslegvaló Tiroli, vagy Üsző szaporodik: azokból legelsőbbis az Uraság Csirájit kell remontázní; és azontúl a' magokat jelentő Uraságoknak szolgálni. Mig a' Tehenek el nem vénülnek, de már a' legjobb időnn túl vagynak: addig kell eladni, hogy a' Vevőis még egykét borjút várhasson magának tőlök. Így az árrát jobban megadiák. A' mellyek két idén egymásután meddön maradtak: (pedig még fíjatalok, és egészségesek) azokat más Majorba kell áltadni. De ha itt se találunk borjút fogni: végképen ki kell mustrálni.

8. Az N. N. Merinos birkákból, a' többi Seregek újítatnak meg először, azután pedig bizonyos kibirdetett naponn, a' feleslegvalók kótyavetyére botsáttatnak.

9. Kétféle Sertéseket tenyésztetvén az Uraság, t. i. göndör, és sima szőrűeket mind a' kétféléből kell minden Esztendőben az Uraság szükségére hizlalni t. i. göndör szőrűeket 6—9 darabot 'sírnak: a' simákból pedig szalonnára 2 és süldőt 6—8. darabot sunkának; és a' fel-füstölt malatzokat az Uraság számára bé kell adni.

10. A' Méhek eránt azt a' rendet kell megtartani, hogy minden Esztendőben háromszor kell a' Kasokat megszámlálni, t. i. először tavasszal, mikor a' telet kiállották, De a' lép kedvéért a' megnyíréssel nem kell őket háborgatni, másodszor, mikor a' Rajzást elvégezik; és harmadszor, Őszkezdetén, mikor a' kasok felveretnek; és a' tenyészők elrakatnak. Az N. N. nagy Méhházban 20—25 font mézet meg kell a' Méhész kezén hagyni, hogy a'ból a' fogatkozottakat táplálhassa.

11. Mind a' Marhákat, mind a' Barmokat meg kell minden idén erőssen mustrálni; és a' Véneket, nemegésségeseket, formátlanokat, fogatlanokat és nemtenyészőket kiverni.

12. Az Uraság Cs—i Szőlőjét, mindenkor az Igritziek szokták metszeni, és kapálni mint jó Szőlőművesek; tehát tovább-is a' mellett kell maradni, hogy a' rossz munkáért meg lehessen őket szállítani; és 8. ákó Ürmöst minden idén itt kell az Uraság számára tsináltatni.

13. Minden Táblának megnevezett Vetőji legyenek; és ha valamelyik elhal, vagy elvénül: csak a'kor kell helyette másikat választani, és taníttatni. Így a' hibás Vetésnek mindenkor lesz gazdája.

14. Rendert tsak Komlósdon, és Lent Sz. Márián kell termesztetni, a' hol a' föld hozzá-

jok különösen jónak találhatik. De a' Jobbágyoknál csak kőztot, szöszt, vagy szijjas magvas Rendert kell sákoknak, és ponyvának fonatni: a' szála eránt pedig, (ha igenszép) az Uraságnál kell Kérdést tenni.

15. Az Árvák' pénze eránt az a' Rendelés, hogy azt a' Pénztartó különös Számadásba vesse. A' Gazdatiszt pedig hattal száztól adjaki Kamatra. Ha nem találkozik azomban senki, a' ki hatos Kamatra kivenné, vagy a' Felvevőnél elegendő bátorság nem volna: az Uraság' számára öttel száztól fel kell venni; és az Uraságtól a' Summára Kötelezőlevelet kérni. Ha a' Tisztek gondatlansága miatt az ilyen Pénz elvész: azt megtéríteni tartoznak. Ha az Árva törvényes idejét elérvén, a' Pénzt kezére akarja venni, azt tartóztatni semmi módon nem kell.

16. Épületfa, Vasért, és Malomkövekért, a' Gazdatiszt minden idén egyik Tisztet helybe felküldje, a' ki is egész esztendőre valót, a' mennyire lehet, az első kézből vegyen, vagy tseréljen, a' mint felebb mondatott.

17. A' Sz—i Majorhoz semmi Robot nem lévén, még télben fel kell menni Felhővízre, és ott egész nyárra való Munkást fogadni, és egyúttal ez, vagy amaz, Major épületihez Téglásokat szerezni.

8. Hány öll fát kell az Uraság' Házi szükségére, és hol vágatni minden idén? tudván, magát a' Gazdatiszt a'hoz tartsa. A' nyers fával való tüzelés, mint favesztegetés, ezentúl tiltva lessz; és kinek kinek Deputát fájátis, a' mult esztendei Vágásból kell kiadni.

19. A' Kastély számára való Vadakról, halról, rákról, tojásról, vajról, sajtról, lisztről: s a' t. meg nem kell felejtkezni.

20. Úgy szinte a' szározott Liktáriomok' készítése, gesztenye, és egyéb gyümölcsök' beküldésére a' Gazdatiszt ezennel emlékeztek.

21. Valahol Mészárszék van: Jégvermet is kell tartani; és annak idejében jéggel megtölteni, és a' Majoris e' nélkül sehol se legyen.

22. A' könnyebb Levelezés kedvéért, minden Jószágban legyen egy gyalog Levélhordó állítva, a' ki közelebről két Hétben, vagy egy Hónapban forduljon egyszer, vagy kétszer az Urasághoz: a' távólvalók pedig a' hozzájuk közeleső Postához tartsanak ordinarit.

23. Az éjjeli strá'sák, Vigyázók, tűzoltószerek, 's a' t. a' mint felállítva vannak; rendben tartassanak; és a' kémények minden fertályban separtessenek, mind a' Majorban, mind a' Falúban. Sőt ha nagy a' szél, az egész Falúban a' tüzelést addig le kell tiltani.

N E G Y E D I K R É S Z.

A' Megkíméllésről.

A' Megkíméllés forog:

1. A' Kézpénznek, az Úriszékek' tartására, az Útazó Uraságokra, Kereskedőkre, és a' jövőmenő Tisztek', és tselédek' napos Költségekre való illendő Kiadása, a' Szegődség kifizetést, és a' Mesteremberek Contója.

2. A' Termésnek használása az Élelemre, és Vetésre. —

3. Az Eleségnek a' Munkásokra, és Deputatumokra való kiadása, és

4. Az Erőnek a' munkára fordítása

5. Az Edények, Házi-eszközök, és Szerzőszámok' gondviselése körül.

§. 83.

I. A' Késpénzbeli Megkíméllésre nézve ezek rendeltetnek :

1. Az Úriszékek' tartásának a' Felséges Rendelések szerint, minden fertály Esztendőben előfordúlni kelletvén a' nagyobb Uradalokban; a' meghívott Uraknak illendő befogadása, és tartása a' Gazdatisztre, a' Diurnumoknak megrendelése pedig a' Fiscalisra bíztatik, és a' Pénztartó azokat kifizeti.

2. A' mi az Uraságtól kitelik, arra költeni nem kell. Illyenek a' borjú, bárány, Vad, hal, rák, bor, 's a' t, A' mi pedig a' hóltbeli szerket illeti, mint a' Kaffé, Czókor, riskása, czitrom, és egyebek, Contóra meghozatnak, és illyenkor a' többi szükségesekre nézve, a' mellyek a' Gazdatisztól telnekki ezüstben egy személlyre egy napra 30 — 40. xr. engedtetik a' Számadásbeli kitételre. Így legyen a' költség akkoris, a' midőn maga az Uraság, ennek Attyafijai 's a' t. több napokig az Uradalomban megjelennek. Ide tartoznak a' N. Vármeigyék Kirendeltjei, vagy Küldötjeijs.

3. Egyéb esetekben minden beszálló Uraságok, Magistratualis Tisztek, Vásárra jövő szomszéd Uraságok tartására fölöstökömre ezüstben 15. xr. ebédért 1. fl. vatsoráért ugyan annyi kitétetethetik.

4. A' megforduló Kereskedők 40. xr. bé számláltatnak: azt mindenütt megjegyzevén, hogy a' bor az Urasságé mindenkor.

5. Ellenben Sz. a' hol igen sokféle Vendégek megfordúlnak kevesenként, de gyakrabban, és az Uraság maga innen igen távol van, a' helybeli Gazdatisztnek átaljában asztalpénzrendeltetik egy esztendőre ezüstben 200. fl.

6. A' fellebb említett Uraságok Cselédjeire nézve az a' rendelés, hogy asztalpénzül minden személynek 20. xr. ezüstöt érő pénz egy napra kiadatván' azok a' Vendégfogadóba igazítottassanak. A' hol pedig ez nem volna a' Gazdatiszt' asztalánál esznek, a' felebb kitett taxa szerint.

7. A' Tisztekre nézve az az Uraság rendelkezése, hogy az Uradalom' határjában a' magok fizetéséből élvén, egymásnak költsönös asztallal tartoznak; azontól pedig, a' kisebb helyeken 40. a' nagy Városokban pedig magok személyére 1. fl. 20. xr. ezüstöt érő költséget tehetnek egy napra.

8. A' velek ilyen helyeken utazó Cselédeknek 20 — 30 xr. adattassékki.

9. Az Uraság ide vagy oda küldendő Cselédjeinek Diurnumra napjára 20. xr.

10. A' hol az Uraság maga lakik, a' hozzá illendő Uraságok, és Katonatisztek, nála bejelentessenek.

11. A' Mesteremberekkel minden darabot előre megalkudott árra szerint kell készíttetni; és fertályonként kifizetni. E' szerint a' szabad Contóra való tsináltatás, és minden tizedik forintnak le húzása, mint haszontalanság ellessz tiltva. Az előre való alkút, ha a' körülállás kívánja, minden fél esztendőben kell változtatni; és az Uraság munkáját annak adni, a' ki jutalmasabb, és jobb munkát kész tenni.

12 Minden Szegődötteknek készpénz fizetéseket a' fertály végén fizetiki a' Pénztartó, és ha valaki a' kezére vett dolgok közzül valamit gondatlansága, vagy mérgeskedése által elrontott, vagy elvesztett, annak az árrát a' fizetésből megtéríti, és megtsináltatja. Ezen az o'

kon a' külső Ispányok, és Gazdák a' kezek alatt való Cselédek' kártételeit, a' Pénztartónak korán bejelenteni kötelesek. Ide azonban nem értetnek azok, a' mellyek a' tűzi, és egyéb tsapás, szerentsétlenség, régiség, vagy az erősebb munka, nagy teher, feldúlás rossz utak 's a' t. miatt elromlottak, sem egyik Marhapásztor is azt megfizetni nem lessz köteles, a' minek vagy lába törik, vagy a' másik általökleli 's a' t.

13. A' melly Költsönözött pénz (Passivum) vagy ennek Kamatja lefizetését, vagy Költsönnek, 's Kamatjának (Activum) felvételét az Uraság valamellyik Jóságára kivetette 's a' melly időre megrendelte azt a' Gazdatiszt a' legnagyobb pontossággal a' pénztartó által megtétesse; a' Költsönözöttet, és Kamatját a' Hitelezőknek helyébe küldvén, a' Költsönt pedig, vagy ennek Kamatját ha annak idejére az Adós meg nem hozná, utánaa menvén fel kell vetetni. Az illyen eredeti Kötelező, és Menedék-leveleket az Uraság Kész pénz helyett bé fogja venni; és a' Summáról a' maga Menedéklevelét fogja a' Pénztartónak adni.

§. 84.

II. A' Termésnek Megkimélésére, a' midőn az, a' Marháknak eledelére, Vetésre, vagy akár melly gazdasági szükségre fordittatik, ezek rendeltetnek:

1. Ha a' Gabona nemek Eledelnek készítettvén, megőrletnek, a' szítás Molnároktól, ezen Tabella szerint kell a' Lisztet bekívanni;

A Búza: őrlés által lesz					Rozs őrlés						
Liszt.					Liszt.						
Egy köböl melly nyom	Múnd	Zsemlye	Czipó	Fekete	Korpa	Hijánosság	Egy köböl melly nyom	Szált Liszt	Por	Korpa	Hijánosság
75		45	9	15	3		70	54	4	10	2
76		50	8	15	3		71	55	4	10	2
77		52	7	15	3		72	56	4	10	2
78		54	6	15	3		73	57	4	10	2
79	36	17	9	14	3		74	59	3	10	2
80	39	16	8	14	3		75	60	3	10	2
81	42	15	7	14	3		76	62	3	9	2
82	45	14	6	14	3		77	63	3	9	2
83	15	26	17	9	13	3	78	65	2	9	2
84	18	26	16	8	13	3	79	66	2	9	2
85	21	26	15	7	13	3	80	68	2	8	2
86	24	26	14	6	13	3	81	69	2	8	2

2. Őszi, és Tavaszi vetésre, ha az Eszten-dő és föld jó, és a' Vető lépésre hinti a' magot: 1200 $\square$ öles holdba általjában nem kívántatik másfél köbölnél több: de ha az Őz sáros; vagy rendkívül száraz, a' legjobb földű egy holdba is bele megy két pos. köböl. Ha pedig a' föld igen sovány rendszerint $\frac{9}{4}$ rozst kíván.

§. 85.

A' Zab a' Vetésre, és a' Lovak eledelére ezen mérték szerint fordíthatatik :

1. Egy 12. száz öles hold kíván rendszereint $\frac{1}{4}$ pos. köből zabot; sőt ha a' földigen sovány, vagy meg nem omlik, hogy jól el se lehet takarni 2 $\frac{1}{2}$ pos. köből után se lessz igen sűrű.

2. A' Vendég és Majorbéli Lovaknak egy formán adattatik ki az abrak, u. m. három etetésre, vagy 24 órára 2 lóra $\frac{1}{4}$ pos. köből, és így egy hétre $\frac{7}{4}$ köből. A' kiadás könnyítésére az Uraság Lovainak, mindenkor három napi abrakot, u. m. $\frac{3}{4}$ köb kell egyszerre kiadni: de minden Kotsisnak különös záros ládája, és az útra abrakos 'Sákja legyen, hogy egyik a' másikat ne bánthassa. A' mellyik az abrakot megiszsza, vagy eladja, mint tolvajtestiképen büntetessék, Ez a' Mérték 4 Lóra duplán adattatikki.

§. 86.

A' Kukuritzából egy hódra $\frac{1}{4}$; a' Hajdinából egy; Kendermagból 4; Lentse, Borsó, és Büköny (Lendek) 1. pos. Köből. kívántatik: a' Lóher, Lutzerna, és Muhar magból pedig 12 $\frac{1}{2}$. A' Bab, ha felfolyó $\frac{1}{8}$ ha gügyos $\frac{3}{8}$ köblöt veszen fel.

Midőn a' Kukuritzá, Sertés hizlalásra fordítatik a' Megkiméllés abban áll:

1. A' hizlalni valók vagy a' tarlón, vagy a' rosta alljával való etetés által megfejéredvén, már jó húsban legyenek.

2. Mindenkor tavalyi száraz szemes kukuritzát kell a' hizlalásra fordítani.

5. A' mi a' Termesztőben a' Sertés hizlalásról mondatott: szorossan megtartani. Így

4. A' húsos Sertés 12 hét alatt, hat köből szemmel meghízik: de ha a' Sertés görhes, 16 Hetek alatt 10 köből szem után se lesz igen kövér. Az ideji Kukuritzából minden Sertés elemeszt 12—15 köblöt, még meghízik, 16—20 Hetek alatt. Ez hát nem gazdaság.

§. 37.

A' Széna haszonra fordításában azt a' Megkiméllést teheti a' Gazdatiszt, hogy

1. Minden Sereg' kiteleltetésére bizonyos szekér, sőt mázsa számot határozhat meg előre. A' mivel há ez, vagy amaz marha (kivált ha a' tél hosszú) be nem érné, azért a' sereget éhséggel el nem kell rontani. Ha pedig valami olykor felmaradni talál: az takarítássék meg másszorra. Az ilyen felosztást, a' mint felebb mondatott, még a' Rétennkell a' Behordás előtt megtenni. A' felosztás azt húzza maga után, hogy a' Szénáspajtákat, és Kazalokat nem gondolomra, hanem szekérszám szerint kell megtölteni, és egy Rovásra a' rét nevét, marha nemét, és a' szekérszámot felirván, a' szénába beszúrni, 's egymás utánn a' teletetésre kiadni.

2. A' Jármosökrök, Vendég, és Major lovak etetésére a' szénát Portziókra kötözve, adassaki, az Ispányokkal, Gazdákkal, és Pajtabírókkal.

3. Ezen Sarkalatok szerint két dolgozó, vagy futosó Ló táplálására 16. szekér széna rendeltetik, a' mellyek között mindenik 7 mázsát nyomván egy portio szénának kell lenni 15 fontnak, és két portzionak 30 fontnak. Ezt két dolgozó Ló háromszori etetésre 24. óra alatt

meg is eszi: mert időközben is csak kell neki olykor egy két villahogyet vetni. Ha az abrak két annyi szetskával kevertetik: elég két lónak 24 órára 24 font széna: és ez mint gazdaságos dolog minden Majorba bévitessék. Így két lóra 12 hét mázsás szekér széna elegendő.

4. A' jármos-ökrök hat holnapig esznek szénát, napjában ugyan háromszor, de majd kétannyit, mint a' Lovak, és így a' Lovakkal egyforma szekérszámot emésztenek meg, noha kevesebb időig vannak szénán.

5. A' Gulyabeli marha' minden egyjére, téli eledelül, legalább két 7 mázsát nyomó szekér szénát és ugyan annyi búza, vagy tavasz szalmát kell számlálni.

6. A' fejős, vagy Csira tehenek, négy szekér szénát vagy sarjút könnyen elemésztenek, és ha hasznokat akarjuk venni, soványabb tartásra nem is lehet őket szorítani. A' Gőbolyök-rök a' Csirával egyforma szekér számot meg esznek, és így két szekér szénát, és annyi sarjút. A' Szénával való hizlalás után az Ökör fontosabb, és nem apadó húsu. A' darálttól a' marha hamar hízik, de hamar is apad. A' daráltból a' széna mellé, egy E etésre hat ittét kell kiadni. Mentől jobb a' darált: az Ökör annál hamarabb hízik; és így fele szénával és sarjával kihizik. A' rosta allyja, Zab, és otsúval való hizlalás hosszú, széna emésztő, és így semmi nyereség nints általok: jobb is vellek a' Sertéseket tengetni, mikor a' makk elfogyott.

7. Hogy 100 birka 6 szekér szénával kiteljen, csak ritkán, és a'kor esik meg, mikor télen is kijárhat nagy részt. Erre nézve, ha a' tél kemény, havas, és hosszú, 100-ra 8 szekeret bátran lehet kiadni.

§. 88.

III. Az eleséget is szükség megkimélleni. Ele-
ségnek tartatik a' Kenyér, Liszt, Kása, da-
ra, lentse, borsó, bab, Káposzta, savanyú
répa, füstölt, és friss hús, szalonna, háj,
olvasztott zsír, Vaj, Só, etzet 's a' t.

1. Ha a' Munkás főtt ételt kétszer eszik
napjában: két font kenyérral bééri. Az Asz-
szony aratók, gyűjtők 's a' t. ketten három
fontot nem esznek meg átaljában. A' Rabok is
napjában két font kenyeret kapnak: de mi-
kor hevernek, vagy Férjfi és Aszszony kevered-
ve vannak, rendszerint egy személyre $1\frac{1}{2}$
fontot kell számlálni.

2. Egy 75 fontos rozsból, a' megszitálás,
és malomvám után marad 60 H Liszt. Ehez,
hogy Kenyér legyen, kell 24 H , vagy 20 itte
víz, és $\frac{3}{4}$ vagy egy font só; és ad, a' mint
a' rozs, vagy szitálás van: 10 nyoltzfontos
kenyeret. Ezen két számszerből megtudhatja
a' Gazdatiszt, hogy ennyi, vagy annyi arató-
nak, ennyi napra hány font kenyér kell; 's
hány köből rozstól szükség megörletni?

3. Két font lisztből leves étel lessz annyi,
hogy vele három Munkás egy evésre bééri. Ha
pedig száraz tészta ételt akarunk néki adni: min-
den egy Munkásra egy font lisztet kell kiadni.

4. Három munkás jól lakik 2 itte Főze-
lékkel egyszer; de Estvére ismét ennyi kell;
és így egész napra, három emberre, négy itte.

5. Tíz ember Főzelékje megszírozásához
egy ételre felmegyen egy font kövér szalonna;
sovány pedig $1\frac{1}{2}$ font, olvasztott 'sír vagy
vaj 16 lóth, vagy fél font.

6. Három Munkásnak adatik egy ételre egy font nyers marhahús : de ha tsontos : öt fertály font: füstölt, vagy besózott hús pedig tsak 1 ½.

7. A' Levesbe kell liszt, Káposzta, répa, vagy akarmi főzelék, u. m. Lentse borsó 's a' t. minden egy font húshoz, vagy három emberre 1 ½ ittze.

8. Egy ember egyféle ételle megsózásához kell egy lóth só.

9. Tíz ember ételéhez egyszerre, elég egy ittze erős etzet; gyengébb pedig 1 ½ ittze.

10. A' Szekerek, és Kotsik kenésére többféle szerek vagynak u. m. Kalamász, Olajseprő, háj, 's a' t. A' hol a' hájazás van egy vagy más okból bevéve, ezen két Cynosúrát meg lehet tartani :

1. Két Lószerszám tavasszal, és ősszel való megkenésére, 5. ½. háj a' tapasztalás szerint elegendő: kétszeri megpubi ására pedig nyárban, egy meszsely etzet, és fél font háj mindenkor.

2. A' dolgozó szekereket, és futosó Kotsikat minden Holnapban meg kell egyszer legalább kenetni. A' kik minden 14. napon megkenetik: hájjat többet adnakki: de a' Vasban, Kováts, és Kerekgyártó munkában megnyerik. A' hól tehát nem heverő lovak, vagy ökrök tartatnak: az utólsó praxist követik: és 24. megkenésre egy dolgozó szekérhez 24. font hájjat számlálnak. A' kissebb Gazdák harmad részszel béérik.

11. A' Cselédnek, széna, gabona, és borhordáskor, Úr, és új esztendő napján, és a' három sátoros Innepekben, mindeniknek egy napra egy ittze bor adassék áldomásúl, és így Esztendőt által egy fertály akó.

12. A' S6 egy legdrágább eleség. Azértis azt, a' hol tsak lehet megkímélleni, elmulatni nem kell. A' megkíméllés így vagon a' Marhákra nézve:

a) A' hol a' Mező széksés: ott tsak télben, és így felényi só se kívántatik.

b) A' Sarvas marha a' szózás által nagyobb testű; a' nélkül pedig hitvány: Tehát akarmit mondjanak az újjab Gazdák: a' s6t a' marháktól, és barmoktól el nem kell fogni.

c) Mentől esősebb az idő, és kövérebb a' legelő: annál gyakrabban kell sózni.

d) A' Jármos. és Gőböly ökörnek, és a' fejős Csírának minden egy, két, vagy a' mint az idő száraz, vagy a' fű ösztövér, három hétben kell egyszer k6s6t eleibe tenni a' nyalásra, és így esztend6t által 20. fontot egynek. A' Gulyabeli Marhára pedig, 8. font rendeltetik.

e) A' Birkákat mentől jobbfélék: annál kevesebbet, s6t épen nemakarják némellyek sózni. de ki kell adni minden 100. darabra 1 1/2 s6t az igen nedves, és füves esztend6ben 2. mázsát, önként értvén, hogy a' hol a' föld székes: a' szózásra leginkább télben vanszükség tsak.

f) A' Lovakra 6 font só, tsak az Istállóban elég: de ha azok fűvön legelnek 8 10 fontot elnyalnak. Némellyek épen nem sózák őket: de a' vályog, és tapasztott Istállók falát kirágják.

g) A' hízó Sertéseknek s6s vizet szokás minden héten adni, egynek az italában 4 l6th s6t olvasztván fel: és így 16. hét alatt két fontot. Ugyan annyit adnak a' fűvell6nek is egy nyáron. A' makkol6knak pedig só helyett, egy egy öszszemarok szitált hamú kevertetik

italokba minden két héten egyszer, és ez egész ara-ásig is folytatassék a torok-gyík ellen ha a' Sertések a' makk utánn még Juniusban is 'sírosak.

§. 89.

IV. A' Robotos-erőt a' Gazdaságra a' legnagyobb megkíméléssel kell fordítani. Melly dologban ez az Uraság rendelése:

1. A' mennyire lehet, minden felesleg való Haszonvételeket, Kaszásokért, és Aratókért kell egész Helységeknek kiadni; és így ezáltal a' Robotot szaporítani. A' kézimunka soha se szegényíti úgy el a' Mezei-embert, mint a' Pénzfizetés.

2. Ha ellehet kerülni, a' Cséplőket kaszásokat, Aratókat, Árokmetszőket, Tégla, és Vályogvetőket, Nyomtatókat 's a' t. nem kell úgy fogadni, hogy az Uraság adjon nekik tartást. Legfelebb is csak száraz étel köbölt kell nekik ajánlani. Ha pedig éppen nem lehet: az előbbi Cynosúrák szerint kell lisztet, zsírt, sót, főzeléket kiadni, és magok süszenek és főzzenek magoknak.

3. A' Robot számot mind a' föld, mind a' Termés nagyságához kell alkalmaztatni, Egy robotos eke, ritka, vagy homokos földben megparragol, és meg is forgat egy 1200. öles holdat: de a' füves, igen száraz, vagy májjas agyagban $\frac{3}{4}$ holdnál napjában többre nem mehet. Vetéskor is ősszel, a' midőn a' napok már négy órával rövidebbek; és keskenyebbet is kell az ekével fogatni, mint mászor: egy Jobbágy eke $\frac{3}{4}$ holdnak felelhet meg betsületesen.

4. Öt holdnál többet két ló egy nap nehezen boronálhat meg, és két ökör négynél: és ez nem szaporaság a földmivelésben.

5. Egy erős és jó Magvető 15 holdat egy nap elvet; a' rövid lábú, és gyenge, vagy lomha ember 10-et.

6. Egy holdat hat robotos Arató, és egy kéveköző egy nap feltakarít: és ez jó négy képesnek nemis elég.

7. A' mennyi Kaszás megyen valamely rétre, ugyan Gyűjtőt is annyit kell számlálni; sőt ha az idő hűs, nedves, vagy esős, Gyűjtő két annyi felmegyen, mint Kaszás.

8. Egy hold Kukuritzát, ha a' fészkekbe trágyát nem kell öntözni, 4 ember elrak: de ha kell, hat gyenge robotost szükség egy Holdhoz állítani.

9. A' Kukuritza porhálásban 7—8 robotot felveszen egy Hold: de Tölő hat elvégez egy Holdat.

10. Egy hold Kolompért elrak 4 robotos, és megporhálja meg is tölti 8.

11. Egy hold agyagos, perjés, vagy köves szőlőt kitakar, vagy kinyit 10-12 Robotos; megkapálya pedig másodszor, és harmadszor, hat erős, vagy nyoltz gyenge Munkás; és felkötözi hat asszony, másodszor pedig, ha a' vesszőt tördelni is kell, 5 személlynek van estig dolga. A' homokos, és ritka földű egy hold szőlőt, vagy ha a' tél száraz fagyja megtörte az agygot, hat ember rendszerint bekapálja. Ha pedig a' Szőlőhegy egy két órányira fekszik: mindenféle munka két munkással többet felveszen.

12. Egy hold szőlő megmetzésére, ha közel van, és az elfagyott tőkét nem kell metélni, s tisztogatni 8. ember elég: de ha a'

Hegy messze is van, kopátsolni is kell: egy Hold 10—12 Robotost felvészen metszéskor.

§. 90.

A' mondattakon felül még sok olly dolgok vannak a' Gazdaság körül, a' mellyeket ha a' Gazdatiszt képesen, és praxis, vagy Cynosúrák szerint használ, vagy fordít a' Gazdaságra: általok sok Költség megkíméltetvén, a' Jövedelem észrevehetőképen nevededik; és ha elmulatja, vagy tselekedetét megnem gondolja: az Uraság erántok méltó Kérdést támaszthat, p. o.

1. A' jó föld, a' jó művelés, és jó idő által hold szerint általjában 6—8 sőt 12. ollyan kereszt búzát szokott teremni, a' melly 18 kévével számlálva egy köből szemet szokott teremni. A' rozs 4—5—7 két köblös keresztet. A' Zab, ha esője jár: 5—6 három köblöt fizető keresztet; az őszi Árpa egy mag után 12. sőt 24 et ad. A' Kukuritza egy holdon 20—25 30 köből fejet terem. Két köből fejes pedig, egy köből szemet ad 's a' t. Ha már az Uraság azt látja, hogy a' föld jó, Csapás nem volt, es az Esztendő is középszerű; még is a' termés olly kitsiny hogy az a' Cynosúrához ingyen még tsak nemis közelít: bizonyosan elhíti magával, hogy a' Gazdatiszt a' Földművelésben tetemesen hibázott.

2. Sok helyen a' Termés keresztszámra jó: de az üszög, konkoly, Vadborsó, azt hasznavehetetlenné tette. Illyen helyen a' Gazda a' Mag megválasztása körül, nem volt hiba nélkül.

3. Ha a' Kukuritza hold szerint 10 köblöt sem ad; és az is éretlen, vagy üres: azt mutatja (ha másként semmi Csapás nem érte) hogy későn vetették, sárosan töltötték, rosz mag

vettetett, vagy a' föld roszszúl volt szántva, és sovány, a' mit a' Kukuritzza nem szeret.

4. A' Kender, Len, és egyéb Tavaszive-tés' hibás vólta azt mutatja (a' Csapást kivévén) hogy vagy hozzá nem illő föld vólt választva, illendően megmivelve, vagy a' mag hibázot, vagy elázott. 's a' t. A' Kender, és Lenkörül való Cynosúrák a' Termesztóban előadva vannak a' jó Esztendőből, és jómivelésből véve. Mert meg kell vallani, hogy a' mi Tavaszunk öt esztendőben tsak egyszer olyan kedvező, hogy benne minden Vetemény diszlik. Innen több a' Középszerű Esztendő, mint a' követér, vagy mostoha. Azért is a' Búza 6 esztendőben, a' Rózsa 4 ben, a' Zab és Kender háromban, a' Kukuritzza, és Méz ötben, a' Makk hatban, a' Bor pedig épen 10 ben szokott egyszer rendkívül jó lenni.

5. Ott is a' Gazdatiszt a' hibás: mikor Csapás nintsen; még sints, sem elég, sem jó szénája. Sokszor az, korán van kaszálva; de többször későn, legtöbbször padig későn vagy nyersen behordva; roszszúl özszerakva, fedetlen hagyva, 's özszerothadva. Igy vádolja a' kitsírzett Gabona kazal (ha valami Csapás nem jött közbe) az özszerothadt kukuritzza a' Górékban, és a' meg'si'sikedés a' Magházban, vagy a' Hazalban is a' Gazdatisztet.

6. A' Szilva, ha édes, és megérett; és az Égető értelmes, 's a' Kazán jó: 8. akó után ad 1 akót: de ha éretlen, savanyú, mint a' hideg esztendőben megesik: 11—12 akóból lesz egy akó Láng. A' borseprővel, 's törköly jel szintígy van a' dolog. A' jó esztendőbeli seprő, és törköly 10 után ad 1 akót. Mikor a' szőlő savanyú, és éretlen: 14 akóból lesz egy akó. A' hol húsos a' szőlő, mint a'

Hegyallyján, 's egyebütt is, és az esztendő kemény hort hozott: legtöbb a' láng; és 8 akó Seprő ad 1 akót, és 10 akó kisajtolt törköly is egyet. A' leves törköly, egyezik a' jó Seprővel.

7. Egy vén Méhkas ad rendszerint két font lépet. Öt font friss, és fiatal lép, két és fél font viasszat. A' Vén lépből 6 font ad ennyit. Hat font jó lépért, ad a' Bábos egy font Asztali-gyertyát közönségesen.

8. A' faggyuból hány font gyertya lessz: és a' gyertya hány óráig tart égve, a' Gazdasz-szonyban előlvan adva.

Ö T Ö D I K R É S Z.

A' Gondviselésről.

§. 91.

A' Megkímélés után következik a' Gondviselés. Ennek tárgyai a' Gabona, Vetés, Széna, Zsúp, Épületek, Kerítések, Házi bútorok, Eszközök Szerszámok, Kályhák, Ablakok, Szekerek, Kotsik, Talyitskák, Kordélyok, Szának, Sraglyák, szekér oldalak, nyújtók, boronák 's a' t. Ezek igen sokba kerülnek az Uraságnak minden idén de nem annyira azért, hogy az idő és erő elemészi őket; hanem többnyire, és több helyeken azért, hogy illendő gondviselés alatt nintsenek. Azért ezen tekintetből ezek rendeltetnek:

1 A' Gazdatiszt felvigyazása alá vettetnek a' Vetések átaljában; és roszzs neven fogja az Uraság venni; ha a' nemvigyáztatást észrevén a' Legeltetők: azt legázolják, 's leétetik, vagy pedig a' víz elnyomja (holott sok helyen, és sokszor tsak kitsiny árkonnis el lehetne,

kivált a' hóvizet ereszteni) vagy a' Szekerések elvágatják, a' sántzokon keresztülkasúl járnak; minthogy azok bedüledeztek.

2. A' nem gyomlálás a' legdrágább Magot is megvesztegeti; és a' Rozs a' Búzá, Két-szeressé; és a' Konkoly, 's Vadótz a' Rozsot szemetté tsinálja. Az ilyen Gondnemviselés szintannyi hárt teszen; mint a' mostoha esztendő.

3. A' Réteken öt hat Keresztútak vagynak sok helyen; holott rendes útnak nem kellenek rajtok lenni. A' Metszéseken a' hidak elkörhodtak, az árkok be vannak vágva; e' miatt ezeken járnak az emberek, 's ágakkal telehányják. Innen a' Metszésekre tett nagy költség harmadik idén már hijjában elveszett. Sok Gazdatiszt az ilyenekre való gondoskodást nem is tartja kötelességének. Soha tuskébb Réteket, 's bozdásabb földeket nem lát az ember, mint az Uraság Rétjein, és Tábláiban. Miért? azért, mert ez kitsinység. Hogy tehát az Uraság ne vádoltathassék, hanem a' Gazdatiszt Kérdőre vonattathassék: ezennel az illy károknek elfordítására szükséges Napszám, és Höltség megengedtetik.

4. A' záporos esztendők, hó, hirtelen olvadások, veszedelmes Vízmosságokat kezdenek a' Szőlőkben, és partos Szántó földekben: de ez kitsinységnek tartatván, kevés esztendők múlva az Uraságnak fog tőle a' feje fájni. A' Gazdatiszt sokkal kissebbnek tartsa magát a' Romai Prétornál, és a' kitsinységek eránt is tartozik gondoskodni.

5. Az Uraság Szőlőji rendszerint a' Hegyeken legsoványabbak (pedig lehetne mind a' Szőlő tetején, mind az allyján, gyepföldet olaszszámra özszerakatni, és mikor megérett a' Szőlő

lőbe, trágya helyett használni) leg perjésé-
bek és pusztábbak. Miért? Azért mert velek
nem gondolnak. A' Vintzellérekre bízzák az
egész Szőlőmivelést, a' Bújtást, és senki se néz
munkáltatások után. Sok helyen pedig a' Haj-
dú a' legokosabb és vigyázóbb Metszető, és
Kapáltató. A' Veszsző meghagyatásnak a' pusza-
ta foltokhoz, a' döntésnek, és az óltásnak hí-
re sints a' Szőlőben: de a' számadásban ugyan
kivanám rakva, hány ember kapált, 's a' t. és
mi fizettetett nékik?

6. Ha a' Pajtában megyen az Uraság: rá-
akad a' Csáky szalmájára, Husz esztendőszal-
makazal is itt van öszsze rohadva, és 40 esztendős
törek, ritka nagy Majorban nem találko-
zik, holott mérsékelt árron meg is vennék, és
a' Szántóföldekre is lehetne használni még az
Allföldön is, 's vele meggyújtva trágyázní, 's
a' t. ilyenek.

7. Sok Majorokban, ha egyszer a' Gabona
és Szénakazalok felhányattak, és a' Mag, vagy
Terméstartónak Számadása alá adattak: a' Gaz-
datiszt nem is tartja többé azokat a' Felvigyá-
zásra méltónak. Lássá a' Magtartó hogy jön ki
velek. Ez a' Gondviselés ellen való tselekedet.
A' Magtartónak nints a' Robot a' kezén sok
helyen, és nem fedheti a' berothadott fede-
leket. Jelenti; de ez nem használ sok helyen.
A' Magtartó, mint Kisbűnös meglakol több-
nyire, és a' nagyobb bűnös vereti gyakran vas-
ra. Ez az Uraság többé meg nem engedi; és
a' kárért a' Gazdatisztet vonja Kérdőre, mint
Felvigyázót. Ha pedig a' Magtartó egy áttal
Gazda is, és még-is elromlik ez vagy amaz:
kettősen fog lakolni.

8. Az Épületeknek fedele, vakolása, kerí-
tése, kályhák, ablakok 's a' t. szint' így a' Gaz-

datiszt fő gondviselése alá tartozván a' szükséges Újításokat, Kiigazításokat, és Foldozásokat el nem kell mulatni; és az Árendásokat is, ha Kiigazítás-procentót nem ígértek, rá kell szorítani.

9. A' Gazdasághoz tartozó kotsik, szeke-
rek talyitskák, kordélyok, ekék boronák, ol-
dalok; hogy az ég alatt gondviselés, és fedél
nélkül az advaron szanaszél hevernek, 's el-
pusztúlnak? a' Gazdatisztnek nem szolgál be-
tsületjére.

10. A' Lószerszámok a' legdrágábbak: még
is legroszszabb gondviselés alatt vagynak sok
helyen. A' Kotsisok értetlen foldozásánál töb-
bet ér, ha azok azt tisztítják, 's annak idejében
megkenik. A' foldoztatás drágább az Újve-
vésnél.

11. A' Magtartó akarmint igyekezzen gon-
ját viselni a' Számadás alá adatott vizes Kuko-
ritzának, nem lehet: az öszsze fog fülledni, rot-
hadni, ha vízesen; és penészedni, ha éretlen;
vagy meg nem válogatva öntette, 's hordatta
rakásra a' Gazdatiszt. Mi haszna az ilyen Ter-
mesztésnek?

12. Valóban, hogy itt érzékenyebbek az
Uraság Rendelése nem tsuda: a' volna inkább
tsuda, ha mindenét veszendőre, 's gondvise-
letlenségre kitenné.

H A T O D I K R É S Z.

A' Számadásról.

A' gondos Gazda, ha szinte a' maga részire gaz-
dálkodik is: minden esztendő végével szá-
mot vet magával, hogy megtudhassa; ha Ér-
tékje öregbedett e, vagy fogyott: annyival

inkább kötelesek pedig ezt azok tselekedni; a' kik a' Földes Urak tisztiben járván, azoknak, az önnön Cselekedeteikről törvényesen felelni tartoznak.

§. 92.

A' Gazdaságban két fő tárgyról szükség szoros számot adni, t. i. 1. A' Bévett, és Kiadott Pénzről. 2. A' Termésről, és Tenyészetről. A' ki a' Pénzről számol Pénztartónak, a' ki pedig a' termést, és tenyészetet betakarítja és kiadja: magyarul Magtartónak neveztetetik; ha az a' ki a' Birtokosnak tisztit viseli, Tisztartónak régtől fogva helyesen mondattatik.

§. 93.

A' Számadásra főképen ezek kívántatnak, hogy az

1. Együgyű
2. Helyes, és
3. Hiteles legyen.

I. Együgyűsége a' Számadásnak abban áll, ha a' könyv az ő formájára nézve úgy van alkotva, hogy a' béírás kevés időt foglal el, benne semmi haszontalan Rubrikák, Combinationók, és Bilanxok nintsenek, a' mellyek a' Gazdasághoz, de nem a' Számadó könyvhöz tartoznak. Így a' Bevéések', és Kiadások' sorján az Uraság, vagy a' Számvevő akadék nélkül és folytában mehet. Ha a' Számadókönyvek könnyönva, és meghúzva vannak: sokkal könnyebbek, mintha tollal idővesztéssel, és még is hibásan készíttetnek. Bár a' Nyomók készen árúlnák, mint az Abécét!

II. Helyes a' Számadás, ha abban minden Állítás azzal a' számmal, rendel, forral, és

mértékkel béíratik egymás után; a' mint a' Bevevés és Kiadás napról napra megtörtént.

II. Hitelesnek tartatik a' Számadás, ha minden Állítás azon személyek által készült Meghagyásokkal (Commissio) Ráírásokkal (Assignatio) Megesmérésekkel (Recognitio) és Menedéklevelekkel (Quietantia) erősítetik meg, a' kikben az Uraságnak egész bizodalma lévén, a' Bizonyítása megkerestettek.

§. 94.

Illyen együgyű, helyes, és hiteles Számadás formája, az úgy nevezett *Cameralis Számadás* formája; a' mellyel a' Hazában, a' mennyire tudhatom, vagy egész kiterjedésben élnek a' Birtokosok; vagy csak annak egyik, vagy másik részével.

Némellyek csak Diariumot vezettetnek, és ennek minden Allitását (Positio) Tanúságokkal kívánják megerősíteni; és mint Számadást, az Esztendő végével bekívánni. A' mi a' Valóságot illeti: ez a' mód papirost, és irkálást sokat megkímél egy részről; és legbizonyosabb Számadás neme: de más részről az Uraságot terheli egy, vagy több Személyeknek a' végett fizetésével, hogy a' Diariumokból formás Számadókönyvet (*Hauptbuch*) készítsenek. A' mi nélkül sem az Uraság, sem a' Számadó nem tudhatja egy Summában: mi volt a' Bevevés, és Kiadás? ez vagy amaz Esztendőben. Ezt a' számadás módját folytattatta a' maga Uradalmában Gróf Festetics Pál a' Fels. Kamara Elölülője.

Mások minden Diarium, vagy Strazza nélkül a' Fő számadó könyvvel éltek (*Hauptbuch*) és mais igen sok helyenn élnek, és ezt Manuálisnak nevezik. Ez a' Könyv titulusokra van

felosztva, és minden egy Nemretartozó Tárgyak egymás után, a' mint a' Bevevésben vagy Kiadásban napjában előfordúlnak, a' magok tulajdon Titulusok alá iratnak egy munkával, ú. m. a' Bor Bevevés, és Kiadás a' Bor, a' Búza pedig, és a' többi, a' Búza titulus alá iratik, Állításonként (Positio) ha huszszor fordul is elől egy nap. Ez a' Manualis a' Számadónál marad örökre a' maga védelmére.

De hogy a' birtokos legfelebb minden Hónapban megtudhassa: Mi fordúlt elől, mennyiben, és hányszor a' Bevevésben, és Kiadásban: azt kívánja, hogy mind a' Pénz, mind a' Magtartó a' maga úgy nevezett Manualisából minden Hónap végére készítsen kivonást (Extractus) minden megesett Bévevésről, és kiadásról; és azt hiteles Tanúságokkal megerősítve, minden Hónapban; és így Esztendő alatt 12-szer küldjébe a' Számvevőnek (Rationum Exactor) vagy magának az Uraságnak.

Ez a' mód látnivaló, hogy annyit teszen, mint a' minden Hónapi Bevevésről, és Kiadásról hitelesen szoros számot adni. A' Kisebbség Jóságokban ez a' mód valóban jó: de az Uradalmakban igen terhes, mind a' Számadóra, mind a' Számvevőre nézve.

Ezen Számadás módját találtam Keszthelyen 1792-ben, a' midőn Directori Hivatalomat elkezdtem. Megrettenvén az öszszegyűlött Hónapos számadások' csomóján: a' forma szerint való Kamarai számadás módjához kellett nyúl-
ni: és azt magyar nyelven a' felhányásokkal, a' Termés és Tenyésztetés különös bilánczával, a' Cséplés, és egyéb Controleriák Tabellájával, főképen pedig a' Commissiók Protocollumával, mint az Igazi számadás meg annyi Talpköveivel megerősítve szükség volt kidol-

gozni, és a' Hónapos, vagy Extractualis számadás helyett a' fő számadó könyv szerint, Esztendő's számadást bevinni.

§. 95.

Hogy a' Kamarai Számadás formáját, és vezetése módját itt előladjam nem lehet; de nemis szükség, minekutánna azt, a' mit én felállítottam, Reszthelyen, a' nélkül hogy tsak megemlítette volna is: ki ökrein szántott? Csondor János közrebotsátotta, és engem megelőzött.

Megelégszem tehát azzal, hogy ezen Kamarai Számadás módjára, maga a' Számadás lelkéből, és nem annak mechanismussáól méritve némelly Világosításokat adok; hogy a' Birtokosok a' Kamarai Számadások belső mívoltát értvén, annak hasznos, és könnyű voltától a' Kalmári Scrittura Doppia által magokat elvonattatni ne engedjék.

§. 96.

A' Kamarai Számadás a' Scrittura Doppia-
val megegyezik ezekben:

1. A' Kamarai Számadásban is tartatik, mint a' Scrittura Doppia-ban Strazza (Signatura) Jegyzőkönyv. Egy a' nagyobb Uradalmakban, és KereskedőHázakban elmaradhatatlan könyv.

Valami naponként a' két Számadók kezén Pénzben, Termésben, Tenyészetben, és Mívben, és a' hányszor keresztül megy az a' Strazába mindannyiszor, Mérték, font, és szám szerint azonnal beiratik.

Ha valami okon, valamellyik Állítás (Positio) változtatást kíván: azt nem kivakarni; hanem olvasható módon keresztülhúzni, és vagy elhagyni, vagy megjobbítva újra beírni

szükséges. Ez a' Jegyzőkönyv Talpköve a' Kamarai Fő Számadókönyvnek, és a' Kereskedőknél a' Napikönyvnek (Diarium).

2. Második könyve a' Számadónak a' Napikönyv (Diarium) ez a' Strazzától abbankülömbözik, hogy a'ba minden este a Strazzából a' Számadó mindent áltir: de öszvehúzza úgy: hogy ha p. o. Búza 13 szor találattik a' Strazzában bévéve, vagy kiadva: azt a' számadó mint egész napi Be, 's kimérést egy summában, és egy számalat írjabe a' Napi könyvbe. Innen világos az

a) A' kis Jóságokban, és az apró Kereskedésben a' Strazzára nints szükség.

b) A' nagy Uradalmakban ellenben a' Napikönyv elmaradhat: mert azon egy fáradsággal a' Számadó az öszszehúzott Summákat, a' Fő Számadó könyvbeis nemek, és nevek szerint, tulajdon Titulussaik alá beírhatja.

c) A' Kereskedőknél a' Diarium szükséges: mert ők Állításaikat, minthogy magoknak tulajdon Számadóji; és a' magok Cselekedeteiket vezetik Számadásban; magokat meghívén, semmi Documentumokkal nem élnek. De a' Gazdatisztek realiter, és a' másét tartozván számonadni: a Diariumnak semmi hasznát se vehetik: Miért? Azért mert a Strazzában, innen a' Diariumba, onnan pedig a' Fő Számadókönyvbe pusztá Áltírás által nem bizonyíthat a távollévő Birtokosok előtt. A Kereskedő előtt bizonyíja mindennap az ő tulajdon tselekedetét a' Diarium. Más e' szerint a Számadó, más a' Számtartó is (Buchhalter) A' Számtartó tsak számot tart a' Mennyiről: de számot nem ad; és így tsak írásban foglalja a' Kereskedő tetteit. De a' Gazdasági Számadó a' távollévő más Vagyonját vezet-

vén, Bizonyságok, és Tanúságok nélkül semmitse bizonyíthat; ha tetteit százszor, és száz könyvbe beírja is.

d) Ha tehát a' gazdasági Számadás a' Bebizonyításon áll, és tartozik állani, mint Talpkövön: látnivaló, hogy a' Strazza mellett Diariumot is vezetni haszontalan fáradság, és igazán mondván veszedelmes, a' mennyiben alkalmatosságot nyújt a' Számadónak arra, hogy a' maga Allításait az Uraság kárára Zavarba hozhassa.

3. Harmadik, vagy helyesebben szólván, második könyv a' Fő-Számadókönyv. Ez a' Kereskedőnek is megvan a' Scrittura Doppiában. E be a' Számadó minden Héten, vagy legfeljebb minden Hónapban általírja mind azt, a' mi a' Strazzában, vagy Diariumba (a' melyiket vezet) beírva találhatik, Allításonként, vagy öszszehúzza Számszerint.

4. Van a' Kamarai Számadásnak, szintűgy, mint a' Kereskedők Scrittura Doppiájának Hónapos kivonása is. Ha a' Birtokos bizonyos lehetne a' felől, hogy a' Számadó nem rest, vagy gondatlan: erre a' Gazdasági Számadásban semmi szükség sem volna, vagy legalább tsak hébe-korban kívánná azt be mint a' Kereskedők tsak ollykor, és azt is tsak távollévő Társoknak (Compagnon) kedvéért készítik a' Conto Courantot.

5. Megegyezik a' Kamarai Számadás a' Scrittura Doppiával főképen abban, hogy minden Esztendő végevel a' Pénztár, és Magház effectivus Statusa szintűgy felhánytatik, mint a' Kereskedők a' Cassát kiborítják (die Casse stürzen) és a' Magazinokat Szám, Mérték, és font szerint, és az Eszközöket is (bár tsak egy lakatból álljon is az) felhányják (inventant).

A' mit a' Kereskedők Magazinnak, vagy Baaren Lagernek hívnak: az a' Kamarai Számadás elején, és végén Remanentiának vagy Fundus Instructusnak mondatik. A' melly kereskedő a' Felhányást elmúlhatja: az nem tudja hányadán, vagy mitsoda lábonn áll Értelkeje. Ha a' Birtokos, vagy ennek Gazdatisztje a' Jószágot úgy megerőtleníti, hogy a'ban az Esztendő végén, kevés Felhányásra való tállatják; vagy a' mi a Számadókönyvben meglenni állitatik; de valósággal nints meg: a' jövő Esztendőben megfűljed: a' Számadó pedig vagy elkergettetik, vagy letartóztatatik.

A' Felhányásnak rossz karban, vagy épen nem létele tselekszi azt, hogy sok Birtokos az Eladó Tisztet jó Gazdának, és Követőjét, a' kire épen semmire maradt eladni való: élheteretlennek tartja.

6. Még a'ban is megegyezik a' Kamarai Számadás a' Scrittura Doppiával, hogy mind a' kettőnek van, még pedig kétféle Bilántja: t. i. Részes (Particularis) és közkiterjedésű (Generalis) Részes Bilántz, a' Termés Tabela, Borárulás, és Tenyészet esztendei Előmutatása minden ezekre tett költségekkel, és bejött hasznokkal fontba vetve. A' midőn pedig a' Gazdaságra tett egész Költség a' Jövedelemmel összeméretik: az Közkiterjedésű Bilántznak, vagy Jövedelem, 's Gazdasági Tükörnek neveztetik.

Ez az összemérés megmutatja: Mi jöttbé általán fogva Termésben, Tenyészetben, Mívben, Eszközökben, Szerszámokban, Pénzben? Mi mentki ezekből Esztendő alatt? Mi marad a' Jövőre? Mivel volt ez az Esztendő jobb, vagy rosszabb a' múltnál? Mivel hágott alá, vagy fel a' mostani Gazdatiszt az Előbeni-

beninél? Mivel nagyobb, vagy kisebb az idén a Fundus Instructus, vagy a' Jószág belső bece?

§. 97.

Ennyi bizonyos és világos Fogásokból állván a' Kamarai Köz Számadás: nem szükség azt a' Kereskedők Scrittura Doppia lábára állítani. A' Kereskedőké nem Számadás, hanem Számtartás, a' mint már mondtam. A' Kereskedő akár Pénzen veszi, akár Hitelben kapja Portékáját, mindenkor bizonyos, megalkudott árra van minden Réfnek, fontnak, köbölnek: de a' Gazdaságban e' nints. A' Gazdaságban a' Magazin az egész Jószág, és az nekünk Hitelben, vagy bizonyos árron semmitsem ad. Nem kell tehát itt Credit: hanem az egész Gazdaság egy Debet és ehez Számadó kell és nem Számtartó. Nints itt Cassa, se Cassa könyv kalmári értelemben; és ha a' Jószágot Cassának képzeljük is: a' Számadó sohase köteles arra, hogy a' Creditet a' Cassának visszaadja; hanem arra, hogy a' Birtokosnak adja kezére, a' mit a' Jószág hozott, még pedig egészen, és valóban. Máskülömben a' ki a' Scrittura Doppia szerint Jószágát Cassának, Jövedelmét pedig Cassa, Creditnek képzei, 's minden Terméseit bizonyos árra taxálja, miut a' Kalmári Portékák állanak: merem mondani, hogy merő Papiros Gazdaságot folytat. Ennél pedig még a' Rovás-gazdaság, vagy Számadásis jobb.

E L S Ö S Z A K A S Z.

A' Számadó könyvekről közönségesen.

§. 98.

A' mint mondatott rendszerint minden Számadónak három Könyvet kell minden Esztendőben vezetni.

I-ső **A'** Jegyző könyv, vagy Strazza a' nagy Uradalmakban. Ez mindenkor a' Számadónál marad a' végre, hogy belőle a' Számvevő által teendő Nehézségekre felelhessen; és magát menthesse. Ennek még a' Kereskedők közt is nagy Hitele van.

A' kisebb Jóságokban a' Diarium annyi mint a' Strazza, és Rubrikájiis egyeznek.

II-dik **A'** Fő - Számadó könyv (Hauptbuch) Erre különösen ezek a' szükséges fogások

a) Az Esztendő végével záratikbe; és minden hozzátartozó Tanúságokkal együtt bekötve általadatik vagy az Uraságnak, vagy pedig a' Számvevőnek, a' mint a' Rendelés van,

b) Az ezen Könyvbe való általírást igen jól meggondolni kell; és az Öszszeadást, kivonást, vagy Sokszorozást kétszeris megpróbálni, hogy hibás ne legyen: mert azt többé igazítani, kitörültni, vagy vakarni nemszabad mint a' Strazzában megengedtetik. **A'** minek az a' következése, hogy a' Számvevő az ejtett hibából Nehézségettsinálván, a' Számadó magát a' Felelet' terhe alá rekeszti.

c) Mind a' Pénz, mind a' Magtartónak különbözö Fő-Számadó könyve lévén a' szerint, a' mint amaz a' Pénzről; ez pedig a' Termésről, és Tenyészetéről számol. Főképen mind a' kettőnek különbözö Felhányásais (Inventa-

rium) van, a' mellyet mindenik alólírva, és megpetsételve, a' maga Számadó-könyve elejére köttet; hogy belőle a' múlt Esztendőről való Maradékot (Remanentia) a' Fő-Számadó-könyvbe renddel, és sorral legelsőben is (míg t. i. új bevéések niutsenek) általírhasssa, illy formán: Maradott a' mult 1805. Esztendőről, Gabona ennyi, Bor és Pénz ennyi.

d) Mikor a' Számadók az Esztendő végére érnek: a' Számadókönyvet ugyan tartoznak Summázni, és a' Maradékot világosan kitekintni: mindazáltal a' Számadó-könyvet bé nem zárhatják addig; míg a' Maradék felnembányaatik újonnan. Ha ez megesik: a' Felhányást alól kell írni, iratni, és petsételve a' Számadókönyv bezárhatására ahoz köttetni: És ekkor van osztán a' Számadókönyv valóságosan bezárva.

e) Hogy a' Számadók az új-bevééseket, és Kiadásokat akadály nélkül általírhasssák naponként, Nro szerint, vagy hetenként a' Jegyzőkönyvből a' Számadókönyvbe: a' Tanúságokat megszerezzék magoknak már akkor, mikor a' Bévéések, és Kiadások megtörténvén, a' Jegyzőkönyvbe héíratnak, és ezekis Numerus alá vetessenek.

f) A' Számadások Hiteles vólta egyedül a' Tanúságokon állván, Meghagyás, vagy Ráírás (Commissio, et Assignatio) nélkül, semmi legkissebbet se szabad se bevenni, se kiadni. Ezért is a' hol tisztartó van: a' Számadó minden Állításaik, annak Meghagyásával és Ráírásával tartozik erősíteni. A' hol pedig Tisztartó nints; és a' Gazda maga egy úttal Számadó is (hogy Állításiban a' Számvevő gántstot ne találjon) az Uraságot meg kell az

eránt kérdezni, hogy Kiben volna bizodalma leginkább, vagy kikben? Hiteles lenne e' az Állítás? ha azt csak a' két Számadó, az egymásnak minden Héten adni szokott Menedék, és Viszszázott menedékkal (Quietantiis et Contraquietantiis) erősítik; vagy pedig ezek nem léttében, ha a' Bévevéseket és Kiadásokat a' helybeli Fiscális, Pap, Helység-Jegyzője, Mester, Iródiák, vagy Eskütt, írásttudó Megesmeréssel (Recognitio) bizonyítja? Mig ezt az Uraság Írásbeli parantsolatjával meg nem határozza, a' Számadó addig hivatalához ne fogjon: különbben elébb vagy utóbb kárát fogja szenvedni. Hogy azomban a' *Menedék* szóba valaki meg ne ütközzön: megjegyzem, hogy a' Quietantiát, már 1472. Esztendőben Magyar Előjink Menedéklevélnek (Refugium) nevezték. Lásd a' G. Sz. Teleky Archivumát.

g) Se a' törvényes Ráitélőszék, sem a' Számvevő meg nem elégszik azzal, ha valami Bévételt, vagy Kiadást az írásttudatlan Hajdúk, vagy Esküttek, tsupa keresztvonással bizonyítanak; hanem ha ezt valaki coramisálja, úgymint Vármegye Esküttje, Plebánus, vagy akarki, a' kit az Uraság írásban e' végre kirendelt.

h) Ha ezen Rendtartás mellett a' Számadók, még a' Helyességre, és Világosságra is vigyázzván, minden Bévevést és Kiadást meg is keresztelnek, az az nem restellik a' Tanúságokban világosan kiírni: Mit, mitsodást, honnan, és mellyik Esztendőből valót, mennyit, mi árron, kinek, mikor, 's a' t. vettebbe, vagy adtak ki? a' Számvevő ánnál kevesebb Állításokban ütközik meg.

i) Még az Uraságnak magának sem adhatnak semmit annak tulajdon Menedékje, vagy

Biztossának Megeszmérése nélkül: annyivalis inkább egyik Jóságbeli Számadó, a' másutt lévő Számadónak Menedék nélkül (ha százszor parantsolja azt valaki) legkissebbet se adminisztráljon.

k) Így az Építéshez, Árokmetszéshez 's a' t. annál felebb ne merjen egy Számadó is költséget kiadni, mint a' Felsőségtől írásban megrendeltetett, vagy valamire Meghagyást, vagy Ráírást kapott.

l) A' Számadók, se a' Gazdatisztnek, se más valakinek meg nem engedhetik, hogy az ő Számadások alatt való dolgokba kotonázzanak, Pénzt felvegyenek, Gabonát kiméressenek, hir nélkül elvitéssenek, eladjanak, 's a' t. Azomban ha a' Gazdatiszt Megvizsgálást, vagy Felméretést, 's több illyeket parantsol, vagy tselekszik, annak engedni szükséges; sőt mindent egész engedelemmel, és tisztelettel előlmutatni szoros kötelesség.

m) A' Számadók minden Szombaton összemérjék a' magok Bevééseiket, és Kiadásaitkat 's a' t. a' Tisztartó vagy Gazdatiszt kezénn álló Meghagyások' Protocollumával; és a' mi meghagyatott ugyan: de azt a' Vevő el nem vitte; vagy akarmi változás esett a' Meghagyás, és Bévétel, vagy Kiadás közt: azt a' Protocollumból is ki kell húzatni, és újjonnal meghagyatni 's a' t.

n) A' Magtartó ne támaszkodjék egészen a' Pajtabírókra, 's más illyenekre, a' kikre a' be, és kimérés van bizva; hanem maga is (a' mennyire lehet) jelen legyen; 's ha valami dolog előtte gyanús, az Uraságtól, vagy a' Gazdatisztától kérjen engedelmet a' Felhányásra.

o) A' kintlévő Ispánoktól, minden Hónapban formás Számadást kérjenek a' kezek

alatt való dolgokról; és ezek' Állításit egy Summában írják által a magok Számadó könyvékbe, és az Ispán Számadását, mint Tanúságot vegyék, a' magok Állításának bizonyítására.

III-dik A' Hónapos Kivonás. Ez a Fő Számadókönyvnek hónaponként való Kivonása, mind magoknak a' Számadóknak javokra szolgál, mind pedig az Uraságot időről időre bizonyossá teszi a' felől, hogy mi van készen a' Pénztárban, a' Magházban, mi a' Hátramaradás, Tartozás, és Adósság. Mire lehet számot tartani, mi van veszedelemben, mi az Eladni való 's a' t. Körültök ezek a' Rendtartások:

1. Különös kivonása van a' Pénztartó Számadó könyvének, és különös a' Magtartónak is.

2. Mind a' ketten beküldik ezen Kivonásokat az Uraságnak, a' Számadó könyvel meg-egyezőleg; noha minden Tanúságok nélkül, és így tizenkétszer egy Esztendőben. E'ből tudja meg az Uraság azt is, hogy a' Számadás vezetetik.

3. Az Esztendő végén a' 12. Hónapos Kivonásokból, egy Summás, vagy közönséges Kivonást kell a' Számadóknak készíteni, és ennek pontban meg kell egyezni a' Számadó könyvet bezáró utolsó Summával.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Pénztartói Számadásról különösen,

§. 99.

1. Mi a' foglalatossága főképen a' Pénztartónak felebb a' 11. Résznek §. 71. 72. megmondva lévén, itt csak a' ról van szó, a' mi a' tulajdonképen való Számvezetést illeti.

Soha addig sem a' Magtartónak, sem a' Pajtabírónak, ki nem enged valamit adni: míg a' Meghagyásra, vagy Szerződésre ő maga rá nem írja, hogy e'nek, vagy a'nak árrát már vagy egészen, vagy részében, a' mint a' Szerződés történt, felvette.

3. A' Gazdatisztnek Meghagyását megolvassa, és felvesse, ha ugyan azért, vagy ezért annyi jár-e? a' mint a' Meghagyásban kivántéve: külömben az ő Állítását a' Számvevő Nélkség nélkül nem hagyja.

4. A' Mesteremberek Contóját, vagy Szerződését nem elég, mint Tanúságot a' Számadáshoz mellékezni; hanem arra rá kell iratni 1. a' Meghagyástis, és 2. a' Mesteremberek Megesmérésétis, vagy Menedéklevelét.

5. Ha annál jobban tudjais, kinek mi jár: azt addig ki nem fizeti, míg a' Gazdatiszt vagy az Uraság azt Ráírással nem parantsolja (Assignatio).

6. Így a' Szegődséget se fizetiki senkinek; ha tsak a' Szegődség helyben hagyott Tabellája, minden fertályban különösen nem assignáltatik; és a'koris kivel kivel esmertesse meg, hogy eső-részét felvette azonkívül, a' mi a' kártételért bentfogott.

7. A' Jobbágyok Urbáriomi Tartozásával, és Adozásával, és a' Megállított jövedelmek Tabellájávalis hasonlóképen kell tselekedni, az az, azokat két Terminusokra, a' *Fixus Jövedelmek*, és *Úrbáriális Tabellák* szerint, assignáltatni kell: de a' Hátramaradásokra (Restantia) ne várjon semmi Meghagyást, vagy Ráírást: hanem behajtani igyekezzen.

8. A' Józsaágon fekvő Terheket, akár legyenek azok Fundációk Stipendiumok, vagy Hadi segéd, soha addig ki ne fizesse, míg vagy

maga az Uraság, vagy annak Meghatalmazottja írásban meg nem hagyja; és a'koris magának, a' megesett fizetésről Menedéket vegyen. Az Eladásokról való szerződéseketis a' Vevővel alólíratni, mennyit, és hogy vette, 's mennyit vett kezére, és mennyit fizetett öszszeséggel? megesmértetni mindenütt szükséges; kivált pedig ott, a' hol a' Pénztartó, vagy Magtartó maga van a' Jóságban! Az ilyen szerződés bizonyos Tanúságul szolgál, mind az eladott Portékának mennyiségére, mind a' készpénz Bevételének erősítésére.

9. A' Magtartóval, a' mint mondatott minden héten, vagy legfelebb minden Hónapban számotvessen az eránt hogy valyon felvette e' ő mind annak az árrát, a' mit a' Magtartó állít, hogy ezen feltétel alatt kiadott?

10. A' Költsönpénzekkel, Adósságokkal (Passivum et Activum) és ezek' Kamatjával mitévő legyen felebb megmondatott.

11. Ha még valaha Pengőpénz forogna a' Pénztartó kezén; szükséges hogy mind mértékje, mind Pénztabellája legyen, hogy hibás, hamis, és nemkelendő Pénzt, a' maga kárával el ne vegyen.

12. Ha a' Pénztartó a' Számadásban több Kihagyásokat tsinál: nem lehet tsupa Számbeli hibának (error calculi) tartani.

1. Akarmi szín, és név alatt adatik vala mely Pénz a' Pénztartó kezére: azt a' Számadókönyvbe hiteles Tanúság mellett be kell venni (percipere) és ha harmadnap múlva vissza kell is adni, azt mint rendes Kiadást, hasonlóan beiktatni szükség. Illyen az Árvák Pénze, a' mellyről felebb az rendeltetett, hogy a'ról a' Pénztartó különös, de egyszersmind hiteles Számadást folytasson. Ugy de az, hite-

les tsak úgy lehet, ha a' Számadókönyvben is felvetetik.

14. Minthogy a' Pénztartó fizeti a' Marha, és Barom-pásztorokat: az ő kötelessége is az főképen; hogy mindenféle Marhát, mikor került megszámláljon, és a' mi a' gondatlanságmiatt elveszett; húzzale kinek kinek fizetéséből; sőt a' Magtartóvalis, ha a' kár arra érdemes: a' Deputatumotis fogassabent, és vegyebé rendszeren, és hitelesen.

15. A' mi a' Restantiákból hónaponként incassáltatik: azt egy Summában Perceptumban be kell venni így: Restantiákból beszédett ennyi: és ezt ismét a' Kiadásbais kell iktatni így: Restantiák erogáltatnak fl. 100. xr. 20.

HARMADIK SZAKASZ.

A' Magtartói Számadásról különösen.

§. 100.

A' Magtartóság tárgyai sokak; azért is mind a' Maradékna Felhányása, mind maga a' Fő Számadókönyv, mind pedig ennek Hónaposkivonása kiterjedtebb; sőt maga a' tulajdonképen való Számadás több szemességet; és Számadói fogásokat kíván, mint a' Pénztartóé. Ehez képest e' következő Jegyzéseket has nálni kell:

1. Az Uradalom' szükségére való dolgokat soha addig ki nem adja, míg az Uraságnak, vagy a' Gazdatisztnak Meghagyása kezébe nem adatik.

2. A' mi pedig eladatott: addig azt fen tartja, míg a' Pénztartónak Megeszmérését az eránt nem veszi, hogy ennek, vagy annak árra már le van fizetve a' Pénztárnál.

3. A' hol a' Magtartó magánosan van valamely Jóságban : minden Bevééseit és Kiadásait azoknak Megesméréseikkel, sőt a' Vevők, és Mesteremberek Menedékes Szerződéseivel tartozik erősíteni ; a' kiket az Uraság e' végre meghatalmazott ; vagy legalább (akarhól lakjonis az) a' Kormányozó Gazdatisztnek, hetenként, vagy hónaponként Meghagyását kikerje magának Tanúságúl.

4. A' Felhányás utánn a' Számadókönyvben a' legelső laponn a' Bor-bevévés és Kiadás szokott állani. Hogy a' Magtartó nehibázzon : a' Borok' számonadásában ezeket tartsameg :

a) Legelsőben is a' Maradékot vegyebé, a' maga Neme' Esztendeje, és termés helyje szerint.

b) A' Maradék utánn jönn az Újbevévés, vagy az Uraság' Terméséből, és Kilentzedből, vagy az Összevévésből.

c) A' Termés, és Kilentzed, vagy Hegy-vám első Bévéése, a' Termés és Kilentzedelés Összeírása (Conscriptio) által eléggé megbizonyítatik : ha az, az összeíró által hitelesen alólírva van ; és a' Meghagyó assignálta.

d) Ha a' Borok a' pintzékben tüzes forrásokat elvégezték : a' hordók' forró - híjját hiteles Ember jelenléttében, és Megesmérése szerint kell megtöltögetni ; a' hordókat akó szám szerint össze summálni ; és az összeírásnak egész híjjánosságát, mint Töltelékét Meges mérés, és a' hol kitelik, Commissio mellett a' Kiadásba beiktatni (erogare).

e) A' Borok minden Hónaphban kétszer töltögettetnek a' Magtartó jelenléttében ; és a' mennyi itsze töltelékre felmegyen : hiteles Ember Meges mérése mellett írássékbe a' kiadásba. Mert ezen túl semmi itsze szám sem enged-

tetik a' Töltelékre; és az a' Hordóknak külömböző nagyságok miatt az Uraság, vagy a' Magtartó kára nélkül nem is eshetik meg. A' Hegyalján mindazáltal, a' hol egyforma Göntzi hordókkal élnek, minekutánna már az új borok tüzes forrásokat elvégezték; és az elébbi rendelés szerint meg is töltögettetek: az újj hordók első és második töltögetésére, a' midőn még az újj hordók apasztani szoktak, két itestet egy hétre, azontúl pedig egy meszszyt fellehet venni.

f) Mikor a' Borok lefejtetnek, vagy a' Seprőt levonatnak (a' hol ez szokásban van) az egész Borsummát a' Kiadásba be kell írni. Ha a' Fejtésnek vége van, hiteles Megesmerés, és Comm. ssio mellet, a' mi találtatik: öszsze kell venni, és a' Bevevésbe beírni (repercipere). Így a' Seprőt is Akó, vagy itsze szerint be kell venni.

g) A' jövő-menő Cselédek' számára, sőt az Uraság' Vendéginek is a' Kádár, Kultsár, vagy maga a' Magtartó szokott bort itszénként kiadni. Hogy az illyen Kiadásnak hitele legyen; és a' Gazdatiszt, 's a' Számadó is, annyi apró Meghagyásokkal ne terheltessék: a' Kádár, vagy Kultsár egy közmeghagyás mellett egész Hét, vagy Hónapszám szerint adhatki bort: de a' Magtartó az ő aprólékos Kiadásait csak egy Héttben, vagy Hónapban írjabe a' Kiadásba. A' Kiadónak a' Parantsoló által alólírt könyve, mint Tanúság fog szolgálni. Az Ezzettel, és Pályinkával szinte így kell tseledni.

h) Ha a' Magtartó a' Seprőt, Törkölyt 's a' t. a' kiégetésre általadja: az akó és itsze számot a' Kiadásba beírja; de egyszersmind azt is bevegye, a' mi azokból kiégettetett. *Ennyi, 's ennyi akó szílvá, törkely vagy Seprőből,*

hány itszét kell egy akó utánn az Égetőtől kívánni: felebb elől van adva, és az a' Gazdatisztet illeti: de a' hol a' Magtartó maga a' Gazdatiszt, az említett Égetésbeli Cynosúrárt megtartsa, és a' Próbaégetést hitelesen bizonyítsa.

§. 101.

A' szalmás Gabona számadására ezek szükségesegek:

1. Az Új-termést és Kilentzedet, mihelyt az Aratásnak vége van, hitelesen kell össze, és alólíratni; hogy az öszszeírás Tanúságul szolgáljon a' Bévevésnek.

2. Ezen Öszszeírás Rubrikák szerint essen meg. Az első húzás az Esztendő, a' második a' Határ; a' harmadik a' Tábla, vagy a' Düllő állandó neve; a' negyedik a' Termés Neme; az ötödik a' Kereszt, vagy Kalangya száma. A' hol van: az Öszszeírást, nem tsak hogy az Öszszeírók alólírják; hanem a' Gazdatiszt is Meghagyás által rendeli annak Bévevését: de a' hol a' Számadó tsak maga van: elég ha azt, a' meghitt személljek alólírásokkal erősítik.

3. A' mennyire lehet az egynemű, és jószágú Terméseket, egy vagy több Kazalokba kell öszszerakni, másokba az alábbvalókat, és egészen másokba a' Kilentzedet és Tizedet.

4. Minden Asztagba, vagy Kazalba bele kell szúrni a' Rovást, az Öszszeírásnak Rubrikáji szerint p. o. 1805. Püspökiben, az Aranyászon, Búza Kereszt 600 kéve 17.

5. Mikor az Élet a' Mezőről behordatik: minden Tábla terméséből egyenesen a' Cséplő-pajtába kell egyik másik szekérről, válogatás nélkül, 3-0 keresztre valót lerakatni; és hiteles Emberek jelenlétében eltsépettet-

vén felmérteni; és ezt Meghagyással, vagy Megezmérés által erősítve, mint Köz-próbát (próba generalis) Számadás alá venni.

6. Valamikor valamelyik Asztag, vagy Kazal eltsépettetik: új próbát kell 3—6 Kereszttel (specialis proba) hasonló módontétetni, és a' szemet bevenni, illy módon 25. Feb. próba tséplésből 3—6 Keresztből a' 12. szám alól; kovátsi termés, 1805 ből, a' Rédegi Tábláról 3-6 kereszthől bevétetik $\frac{1}{2}$ köb. búza, vagy 9. köb.

7. Hasonlóképen kell körülírva a' próbakeresztek számát is a' Kiadásba béiktatni.

8. A' Hitelességre, és világosságra a' nagy Majorokban Cséplés vagy Nyomtatás Tabellát kell készíteni azon rubrikák szerint, a' mellyek ezen §. 2. pontjában az Özszeírásra rendeltetve vannak.

9. Ezen Tábellába minden Asztag, vagy Kazal Numero, és Esztendő szerint héiratik, és ha valamelyik eltsépettetik: mind a' köz, mind a' különös próba beleiktattatván egymás után; azon Summa-is kitétetik, a' mit Próba szerint ez, vagy amaz Asztagból várni kell; mind pedig az, a' mi valósággal, és hitelesen megerősítve beméretik.

10. Ezen Tábella négyszer készül esztendőt által, az az, 10. Jan. 10. April. 10. July és 10. October és Meghagyással, vagy a' meg-hitt Bizonyások Megezmérése alólírásával megerősítve, a' minden egy fertályban esett kiadásnak, és Bévevésnek bizonyítására, mint Tanúság a' számadókönyvhöz mellékeztetik.

11. Hogy azonban minden Határnak, Táblának, és Esztendőnek nembeli Termését világosan lehessen megítélni: nem azt kell a' Számadókönyvbe tsak írni; hogy ezen, 's ezen

Fertályban eltsépettetett in Summa, Kereszt ennyi; 's bévétetett szem ennyi; hanem a' Cséplés Tabellából kell azt áltírni körülállásosan, a' mi a' Cséplés által sorban, és egyezés után kiment, és béjött, p. o. 1800. Csitsón, az Aranyászi Táblában, 1805 ben termet búzabazal, sub Nro 12. eltsépettetvén szaloás Gabona Kereszt kiadatik 600, és Bévétekisz m, köb. 900 ugyan azon esztendőből a' Táblából.

12. A' mellyik Kazal eldüllött, vagy beázott, és így belőle a' szemhibázott: a' Magtartó jó lelkiesmérettel, és a' hiteles Bizonyítás mellett tegye azt a' Kiadásba, és Bevevésbe körülállásosan. Külömben a' hijjánosság a' Magtartó nyakára fog ítéltetni: annyival inkább pedig, ha a' kárt látta, és a' Gazdatisztnak a' befedetést nem javasolta, vagy maga, ha egyedül van, be nem fedette.

13. Ugyan illy körülállásosan, és hitelesen kell azt is a' számadókönyvbe beiktatni; ha valamellyik Kazal, olyan Táblából való, a' mellyet a' Jég. Jun. 10-dikén megvert 's a' t.

14. Mikor a' Szem az őszi, és Tavaszi — vetésre kihordatik: ha a' Magtartó hitelesen megbizonyítja; hány köblöt adott ki: többé Felelet terhe alatt nints; hanem a' Gazdatiszt, a' ki vettet; és a' mezőre viteti; felel arról, ha több mentki, mint a' Holdak' száma kívánta. Ha a' Magtartó egy úttal Termesztő is, a' Felesleg — vetésért őt kérdi meg a' Számvevő.

15. A' Kukoritzá, és Hajdina minden szemek közt legnagyobbat apad, azért számonadások a' Magtartóknak többnyire méltatlan veszedelmekkel van egybekötve. Ezt tudván

a) A' Kukoritzát nem szekér megmérve tegye Számadásába, hanem köböllel púpozva, a' mennyi ráfer.

b) Ha a' Kukoritza éretlen, nyers, vagy megázott, és sokszor akkoris szakad az eső, mikor a' szekerekről kasokra, Górékra, vagy padlásokra hordják: a' Magtartó mind a' Gazdatisztól úgy irva kérje a' Meghagyást, hogy a' Kukoritzának minémüése, és az idő mi-vóltais be legyen irva: sőt nagyobb bátorság kedvéért, más hiteles emberektől is bizony-ságot vegyen arról: mitsodás volt légyen a' Hajdina, vagy Kukoritza, mikor azt bevette? Ezek a' Bizonyosságok jók lesznek a'kor a' midőn a' Számvevő elnem hiheti, hogy egy Górébá 1500. Kőből méretvénbe; a' Kiadásban minden százon 25. sokszor 30. kőből híjjánosságis találtatik. E' pedig így szokott lenni; kivált az éretlenség miatt. Sőt láttám szememmel azt is, hogy az egész 1814. és 1815. termés össze rothadt, és senkise vette hasznát. A' Hajdina szinte így járt. Ha legszárazzaban, és érettebben töltenekis ezek a' Magházakba: a' híjjánosság a' megszáradás után, tsak tavaszigis minden százon 10. kőbölre megyen legalább. Azértis légiobb volna őket kétszer venni Számadásba t. i. Ősszel és Májusban, és a'kor a' híjjánosságot hiteles Tanúság mellett a' Kiadásba kitenni.

A' Kukoritzát mikor csépelni kiadja a' Számadó: az egész Summát a' Kiadásba kell irni, és a' Szemet a' Bévevésbe hiteles Tanúság mellett.

§. 102.

A' Kender, és Len zölden való bevevése; noha egészen más okokból, szinte ilyen veszedelmes mind a' Gazdatisztnek, mind a' Magtartónak. Mert ezek olyan plánták, hogy természetek többnyire az idő járásától, és a'

különös föld minéműségétől függvén, merő szerentse. De mivel nagy rájok a' szükség: a' Gazdatiszt, kénytelen vetésekkel próbát tenni. A' Gazdatiszt helyes mentségét a' hibás Termés körül felebb már előladván; itt a' Magtartónak adok jegyzéseket a' Kender, és Len számonadására.

1. A' Magtartó mikor a' zöld kéve kendent és Lent beveszi, meg nézze, ha azokat valami tsak kitsiny jégis nemütötte e meg. Ha megütötte: valahol a' seb volt, a' szál a' tiló alatt el fog szakadni; és így nagyobbára kőzba (Csepű) megyen. Az ilyen Bevevés mellé hiteles bizonyító Tanúság szükséges.

2. Ha a' Kender páltzás: a' vízben tsak hamar el fog ázni, és a' hijjánosság nagy lessz. Tehát mentől melegebb, tisztább, 's folyóbb az Áztatóvíz: a' Kender annál hamarább kifogázní. Erre a' Gazdatiszt tartozik gondoskodni; és a' Magtartó igazság szerint, tsak a' megtörött, és meggerebenelt szálát, és kóltzot köteles hitelesen bevenni. De a' hol Ispányok, és Gazdák termesztik a' Falukon a' Kendert, és Lent; vagy a' Magtartók egyúttal Termesztőkis: a' Kender, és Len Számonadásokhoz ezen fogások adatnak:

a) A' melly határban a' Kenderhez, és Lenhez tapasztalhatóképen ritka, fekete, és mindég valamennyire nedves föld nintsen: tsak a'kor lehet Kendent, és Lent vetni, mikor az Esztendő esős, és meleg.

b) A' hol a' föld jó: egy 1200. □ öles holdba bele megyen 4. köből mag, és négyszer kell vele egymás után meghinteni a' földet. Ha a' mag se jó, se nem elég, minden hijjában.

c) Az illy föld, és meleg esős nyár, ad rendszerint 500. kéve Virágost; és annyi, vagy több

több Magos kendert: a' melly mindenik négy négy marokból, vagy közép Veretből áll: de a' mag jó legyen, az az, érett, jól kiszáradott, a' füllőben meg nem égett, és a' föld vérmes, vagy nedves, külömben a' madarak azt kiferdik, és a' mi kikélis, elszárad. Huszadik Májustól fogva Úrnapig lehet vetni, és vele inkább várakozni, míg a' föld megázik. Ha a' Vetést, vagy megszántott, de vetetlen földet a' Zápor megsapja oda; van az 500 kéve Kender. Ha a' nyár száraz, a' Kender rövid lessz; és a' fonszám igen fog hibázni. A' Számadó erről hiteles bizonytságot vegyen jólőre magának.

d) Még a' magról meg kell jegyezni: hogy azt Cséppel verni ki, káros. A' Csépa' magot megrepeszti, és ez, bár a' szemnek szép is, kiném kel. Még az se használ, ha a' Szórók, Szelelők, Eresztők, a' vékonyan fekvő magot, kivált tsimás lábbal tapossák. Tehát a' magot igen gyakran összetolni kell. A' drót, vagy Vasrostais igen éles a' Kender maghoz; elvágja, vagy megsérti a' magnak igen kinnülő való tsírjét. A' mit a' szél a' Szelelőtől, vagy eresztőtől távolabb viszen, és Alljának (Suska) hívják, némellyek a' házi madaraknak adják; mások pedig a' kevés jó magot pótolják vele; és annál örömelebb elvetik: mennél jobban elhitették magokkal; hogy ebből mind Virágos Kender lessz. E' nem igaz, és helőle tsak olyan kevert Kender lessz; mint a' többi; hanem ritkán kel. Én mindenkor szélt, és a' föld végeire, a' hova a' madarak legjobban járnak, szoktam vetni jó sűrűen; és minthogy tsak harmada kelki: páltzásabb, de több magja van. Ennyi Vigyázás és fogás kell tsak az egy Kendervetéshez.

e) Minden két kéve, vagy 8 marok zöld Kender ád (ha a' jég meg nem tsapta hosszúszerű és vékony, vagy igen el nem ázott) egy font eltörött pozdorjás szálát: és így 500 kéve 250 fontot. Ha a' Kender igen páltzás; nints is jól megázva: egy kéve után egy font lessz; de semmitsem ér: A' száraz nyárban a' kéveszám igen meszsze jár az 500-tól.

f) A' 250 pozdorjás vékony szálú Kender, ha megszímítatik, és meggerébeneltetik: ád 120—125 font szálát, és 40—50 közép szösz. A' jó Gazdaszszonyok elsőben a' gorombáját levonják, és 'Sákoknak fonatják: ez a' költz. Azután valamivel sűrűbb gerebennel hasogatják, és a' mi lejön, 15—20 font: Cseléd és Sütőruhának, és közgyertyabélnek fonják, 's közép szösznek nevezik. Ha pedig a' Kender érdemes, az az szép, vékony szálú, erős, 's azomban mégis puha, fényes, és nem éles: még harmadik aprófogú, és tsaknem Len-gerebennen megvonják; és a' mi lejön: fínom szösznek nevezik; 10—12 fontnál nem nyom többet. Ezt azok fonják, a' kik a' tiszta szálát szokták igen vékonyan megfenni. — Gyengébb mint a' szála fonál: azért is a' Szálaváson bélinek, vagy kereszt szálnak, és asztali gyertyabélnek fordítják.

g) Mentől több gerebennen megyen a' Kender keresztül: annál kevesebb lesz mind a' szál, mind a' Szösz. Ha a' Termesztőliszteknek különös parantsolatjok nints az Aszszony-ságtól: a' Kendert tsak Robotban gerbeneltetvén meg; a' Kóztot, és Szöszöt együtt levéttetik. Sokan pedig tsak eltöretik, és simíttatják; azután a' Kötélgyártónak eladják. A' Számadásban meg kell jegyezni, és mutatni a' Felhányáskor mit tsinált a' Kenderrel. Így a' Számvevő nem tehet annyi gántsot.

h) A' hol az Uraságnak az a' parantsolatja hogy a' Kender, Szálnak, Szösznek és Rótznak kivonatván, fonattassékis meg, vagy pénzért, vagy robotban: a' Számadó hogy idővel Nehézséget ne szenyvedjen a' hijjánoságért, ezekre vigyázzon:

a) Ha a' Szála Kender háromszor gyaratott, és puha ad 1 $\frac{1}{8}$ font, egy font finom fonalat: de ha tsak kétszer gyaratott, vagy azis éles, és hársos: egy font fonálhoz kell egy font és egy fertály szála kendent kiadni. Külömben a' fonók (hogy a' fonál hijjánosnak ne mondasék) azt vagy megnedvesítik, és e'kor a' Számadó veszít; vagy ha felis gombolyítják: téglá, 's köre gombolyítják. Mert egy font szálából soha se lessz egy font fonál. Így pedig ha a' Számadó nem akar károsodni: bizonyosan a' Takáts fogja a' kő, és Téglát megfizetni. A' Nehézségeket örömet csináló Számvevők, ezeket a' Jegyzéseket szemek előtt tartván; a' Számadókat helyes okok nélkül ne terheljék.

b) Ha 100 font fonál megkótyoltatik, megpároltatik, és fel is gombolyítatik: elvesz belőle közép számszerint 12—15 font.

c) Ha a' fonál púha és jól van fejeítve, a' vászna gyengébb, de annál tömöttebb lehet. A' kemény fonálból ritka vászon lessz.

d) Egy font Kender fonálban, soha sints annyi réf szál, mint egy font Lenfonálban. Ha ezt a' Takáts nem tudja: soha se fog annyi vásznat adni, mint a' mennyit ígért.

e) A' Kender fonálból (ha legfinomabb) réfes széles vászon lessz tsak 3. réf egy fontból, a' gorombábból harmadfél: a' közép szöszből kettő, és a' kótzból másfél réf, az is pedig tsak $\frac{3}{4}$ széles.

f) Jobb tehát az Urbarialis fonáspénzen különös jó fonókkal megfonatni a' szála finom Rendert; mint elrontani. De ezt a' Számadó írásbeli engedelem mellet tselekedje.

g) Az is jobb, ha a' Számadó réf, és nem font számra fonatja, és kötözteti a' fonalat. Így a' Takáts soha se hibázik, ha akarja. Lásd a' Házigazdaszszonyban, 's a' t.

h) Ha Urbariom szerint parantsolja az Uraság a' fonatást; a' Számadó laistromba vegye a' fonó helységeket, és rubrikákba írja be, hány az egész, fél, fertályos fonó 's a' t.? mi járna tőlök általjában; és mennyit fonatott velek? Ez a' Laistrom lessz osztán a' Kender Kiadásnak, és fonál Bevevésnek hiteles Tanúsága.

i) Mikor a' Számadó a' zöld, vagy eltörött Kendert beveszi, a' Bevevésnek mellé tegye azt is, hogy mennyi magról, földről, és hány kévéből veszibe ezt, vagy amaszt?

k) Mikor a' Szálát, Szöszt, vagy Kóztot beveszi: szintúgy hozzá kell tenni azt is, hány kéve után van a' Bevevés.

l) Ha a' fonál bevétetik: annak is mellé kell tenni, 's a' Vászonnak is, hány font után való a' fonás; és hány font fonálután a' bevett vászon? Így a' Számvevő nem tehet annyi Nehézséget.

§. 103.

A' Lentermesztést tsak az esmeretes, és ahoz való Határookban lehet haszonnal termesztetni. Azért is az Aszszonyságot szükséges a' dolog eránt megtudakozni, és általa, a' mennyiséget is írásban meghatároztatni. Mert a' hol a' Gazdaság Termesztésben, és Tenyészetben áll: nem gazdaság az erőt, időt, és Számadót a' kényes; de tsekély jövedelmű Len-

termesztéssel elfoglalni. A' hol mindazáltal a' parantsolat eránta megvan : a' Számadó magát jobbára azokhoz szabja a' fogásokban, a' mellyek a' Kender számonadásáról mondat- tak: hanem a' mennyiség különböztvém, ezeket meg kell tartani :

1. Egy Holdba 3 köből mag elég.
2. Eről rendszeren lejön 400. kéve zöld Len.
3. Három jó kéve ad egy font pozdorjás, vagy elvágott Lent.
4. 100. font pozdorjás Len ad a' mint a' gyaratás van 40---50 szálát: 20---30 szöszöt, vagy Kóztot.
5. Minden 10. font szálából, elapad a' fonásban egy font; sőt ha a' fonók sok Czuczorkát gyujtogatnak, több is.
6. A' Len fonál, ha finom : ad ötödfél fertályos vásznat négy réfet, de nem az Urbáriomi fonók keze után.

§. 104.

Az Eleségek közt a' Húsnak, Szalonnának, Zsírnak, Lisztnek, és a' többféle Főzelékeknek helyes Számadása legtöbb Nehézségeket szenvedvén, velek a' Számadónak legtöbb baja van. E' következő Jegyzések valamit könnyítnek a' dolgon :

1. A' Lisztet a' mennyire lehet a' felebbi örletés Tabellája szerint, font számra kell bevenni; és kiadni : a' hol pedig ez nem lehet, legalább oda haza egy köblöt meg kell méret- ni hitelesen, és e' szerint a' többivel együtt Mázsa, és font számra kell Számadásba venni. Ha meg kell oda haza szitáltatni : mind a' Lisztet, mind a' kiesett korpát hitelesen meg kell

fontoltatni, és a' hijjánosságot a' Kiadásba ki-
tenni.

2. A' nyers húst, szalonnát, hájjat természetes, hogy frissen is mindjárt fonszámra kell be-
venni, és belőle, ha szükség ugyan font sze-
rint is kiadni.

3. Mikor mindezek füstre köttetnek hiteles
emberek által kell a' mennyiséget bizonyítat-
ni, és a' Kiadásba tenni. Mikor a' füstrel le-
vetetnek, hasonló hiteles Tanúság mellett kell
újra bevenni, és így kétszerszükség bevenni,
és kétszer kiadni. Így kell a' friss, és füstölt
Sajjal is épen tselekedni: mert a' Száradás
által mindenik nagyot apad.

4. Némely főzelék, (megesik) hogy elfogy-
ván a' Magtartó a' Deputatumot nem tudja mi-
ből kiadni: azért is az ilyen esetben azt tsele-
kedje, hogy másikat adjon az elfogyott helyé-
ben. De hogy a' Számvevő bizonyost tudhas-
son: a' Kiadást meg kell magyarázni, hogy mi
helyett, mi adatott, kinek, és mennyi, ebre,
vagy amaz időre? Búzáat mindazáltal (akara ja
ellen) Főzelék helyett nem kell adni senkinek
sem Főzeléket pénzen venni; hanem természet-
teni.

5. Mikor a' Magtartó Árpát, Kölest, Haj-
dinát, 's a' t. ad ki Kásának: azt Meghagyás
mellett tselekedje: Tíz köből tavaszi Árpából
lesz 6 köből öregszemű Árpakása; és két kö-
ből korpa. Finom kása pedig egy köbőlből, nem
lesz több $1/4$ köbőlnél, és az is tsak a' jó Ma-
lomban és jó Molnár kezén: és 10 — 12 font
korpaliszt. A' jó, érett Hajdinából 2. köből
ad $3/4$ kását: de rendszerint tsak fél köblöt.
Így van a' Kölessel is. Rendszerint pedig egy
köből tiszta sárga kása 5 köből Köleshől kerül-
ki: és ezt meg is kívánja a' Számadó a' Molnár-

tól, 's bévevéséhez mindenkor hozzá tagye azt, hány köbőlből készült az.

§. 105.

A'SóbeliSzámadássalis többnyire nehezen elégszik meg a' Számvevő ; azért is körülte ezeket tartsa meg a' Számadó :

1. Mikor a' Sóházakból a' Só megérkezik: meg kell odahaza hitelesen mázsálatni ; a' Híjánosságot a' Kiadásba tenni ; 's a' Hövekre a' Nrot, és mennyiséget felragasztani.

2. A' hol van, a' Gazdatiszt kötelessége meghagyni : mennyi Sót adjon ki a' Magtartó: de a' hol ő tsak maga van, a' felebbi Cynosúrákat a' marhák, és emberek ételére szorossan megtartsa : de el se fogja, és Kiadást Megesmerésekkel erősítse.

3. A' Sót a' Számadó apródonként adhatja ki Meghagyás mellett ; és a' Hónap végével az egész Kiadást egy Laistromba írván adja által a' Gazdatisztnak, hogy az a' Meghagyást írja alól és az aprókat tépje el.

4. A' Számadó a' Pásztoroktól a' Maradék sőt kérje elől ; és vegyebe hitelesen megmérve.

5. A' Pásztoroknak kell adni egy sókönyvetskét, a' mellybe a' Marhaszám Rubrikája után, a' többször kiadandó sőt be kell írni.

6. Ezen Könyvetskének bal oldalára írja a' Gazdatiszt mindenkor a' Maghagyást ; és a' Számadó a' Só kiadást a' jobb oldalra.

7. Az Esztendő végével a' Magtartó ezen Sökkönyvetskéket békérje a' Pásztoroktól, és vele mint Tanúsággal erősítse a' maga Marhákra osztott Só kiadását.

8. A' Befejő Csirások, Tejet, Téjfelt, Vajat, és Sajtot szoktak beadni. Ezeknek tehát a' Magtartó Könyvetskét adjon ; és valamikor,

valamit beadnak Számadás alá: a' Bevételt legelsőben is ezen Könyvbe írja be a' Számadó; hogy az, a' Csirásnak Menedékül szolgálhasson. Az Észrendő végével pedig a' Csirást egy Summába megnyugtatván, Könyvetskéjét vegye magához; és mint Tanúságot mellékezze a' maga, tej, sajt's Vajbéli Bevevésinek erősítésére.

9. A' Sajtot, Viaszszat, és Gyapjút, mind járt Számadás alá kell ugyan venni; és a' viaszszas, és gyapjús 'Sákokat elpetsételni: de a' Kiadásban az Eladáskor hitelesen található apadást (calo) különösen Kiadásba kell tenni.

§. 106.

Az Eléségek után a' Takarmányok' Számadása következik. Ezt, nagy helyet foglalván, bezárni se lehet; és minduntalan szükség lévén rá, mérték szerint kiadni, nem épen lehetetlen ugyan: de igen terhes. A' Számonadás-hoz ezek a' fogások szükségesek:

1. Már a' Gazdatiszt, vagy a' Magtartó, mint illyen, felebb látta, hogy mindenféle Marha, és Barom számára, külön kell összerakatni a' szénát, és tavaszi szalmát. Ha e' meg van: felényire megkönnyedett a' Takarmányok számonadása.

2. Minden Pajtaközt, Boglyát, vagy Kazal, két vagy négy marhás szekér számra kell összerakatni, és a' Rovást bele szúrni. A' Rováson legyen a' Boglya, vagy Kazal Numerója, a' szekérszám, és a' marha, vagy barom neme. A' Rovás a' behordás után való hiteles összeírásból készül; és az összeírás Tanuságul szolgál a' Bévevésre.

3. Ha eladatik valamelyik Boglya, vagy Kazal: a' Kiadásnak mellé kell írni azon Boglya, vagy Kazal Numeróját is, a' mellyikből va-

lami, vagy egészen eladatott. Úgy kell tseledni, midőn ez, vagy amaz Hazal a' Gulya, Birka, vagy Csira számára szekerenként kiadatik is.

4. Az ökrök, és hámos Lovak szénája portio számra lévén felkötözve; azt legkönnyebb font szerint Bevenni, és a' Kiadásba, ugyan font szerint kiadni.

5. A' Deputatum széna' Kiadása a' Szegődség Tabellájával, és a' kivevőnek Menedékjével bizonyíthatatik csak, és nem Meghagyással.

§. 107.

A' Tüzifa ölszámra szokott bevétetni, és kiadatni hiteles özszeírás, és Meghagyás mellett: de az ölfával, kivált ha az az Erdőben tartatik, vagy a' lerakodóban, nyersen rakatik össze szoros mérték szerint; a' Számadó soha ki nem jön betsületesen. Azért is a' nyersfát Erdőjöllel mérve vegyebé, a' mellynek magassága rendszerint hét láb, és nem hat. Számonadásához ezek szükségesek:

1. Az ölfá Bébevésére szükséges az Özszeírásban világosan kimagyarázni, hol, mikor, Karátsonyi favágásban, Robotban, vagy pénzért vágattatott? Az Urbáciális Vágók' tartozását is ide kell iktatni, hogy a' számvevő megítélhesse; ha a' fa annyi öl-e, a' mennyi a' Tartozás.

2. Az ölfá' kiadásra megkívántatik a' Meghagyás, a' Pénztartó Menedékje; vagy legalább valami elhíhető Megesmérés. A' Deputatum fa is a' fertályonként assignáltatni szokott szegődség Tabellájával erősítetik.

3. Ha valamelyik Tiszt ölfájával be nem érheti, pedig semmit sem adott el: meg enged-

tetik, a' hol Erdő, és esetfa találtaik, neki a' Fajzás.

§. 108.

A' Deszka, Létz, és Állás fa hiteles Meghagyás, vagy Tanúság mellett vetessék be, és adattassék ki. De minthogy, kivált az Épülethez kiadottak, nem mind, és nem egészen romolnak el: szükséges a' meglévőket hiteles Tanúság mellett, mint használt, vagy hibásokat ismét számadás alá venni; és ezt a' Pallér is írja alól (repercipere).

§. 109.

A' Gyertya Számonadása, igen apró Kiadásokból állván, a' Magtartó egy egész hónapi Kiadásait, egyszerre írhatja hé a' maga Számadási kiadásába: de hogy azt elhinni lehessen, egy Könyvetskét tartson az egész Esztendőre. Ennek bal oldalára írja a' Gazdatiszt a' Gyertyáról való Meghagyást; a' jobb oldalon pedig ezen Rubrikák legyenek: Asztali gyertya, Viasz, Faggyú, ordinari: Gőbolyösöknek, Kotsisoknak, Csírásnak, a' Tornáztba 's' t. Ezen Rubrikákba kell osztán írni a' Gyertya nemeket font és szálszámra.

Ha a' Számadónak nints Meghagyója (Committens) minden Hétteli kiadásait bizonyítsa a' megrendelt hiteles személyekkel. Ha az Esztendőnek vége van: a' Gyertyakönyvet a' számadáshoz kell mellékezni.

Hogy pedig mind a' Meghagyó, mind a' Magtartó tudhassák: kinek, és hova, menyi jár, ezeket kell megtartani:

1. A' Gőbolyösöknek egy Hónapra jár egy font.

2. A' Kotsisoknak téli hónapokra egy font, ha külön Istállójuk van, nyárban pedig egy hónapra fél font.

3. Az Ótárra viasz-gyertya, a' mint az Egvezés, vagy Ajánlás van: de gondolomra szabad consumót ide sem enged a' Számvevő.

4. A' kisebb Pintzékhez 25 a' nagyobbakhoz pedig 30—40 font a' mint a' Szegődség mutatja.

5. Jobb mindazáltal általjában kinek kinek, a' kitett mennyiséget vagy Gyertyában, vagy Fagyúban egyszerre, vagy Fertályonként kiadni.

6. A' melly Istállóban Lámpás nem volna lántzon felkötve, hogy azt el ne lophassák: a' Szomadó oda gyertyát nem fog kiadni, a' tűz miatt. Tehát a' Gazdatisztet, vagy maga magát emlékeztesse, a' bádog Lámpások vételére.

§. 110.

A' Ponyvák, 'Sákok, Sütő, Vetőruhák, borvonó Kötelek, Törlőruhák, Lópokrótzok, Abrak rosták, Lófésűk, Vakarók, Rőtőfékek, futrás és pakoló kötelek, e' következő meghatározások szerint adassanakki:

1. Minden gabona'Sákok, és Ponyvák, négy nyüstre (Rittel) szövessenek. Így három annyi ideig tartanak: de hogy ki ne tseréltessenek, minden Vászonszöveget kalamással meg kell bélyegezni.

2. A' gyapjus 'sákok, minthogy gyakran a' gyapjával elmaradnak: csak közönséges sima vászomból lehetnek.

3. A' ponyvák, sütő, vetőruhák, eresztő, gyapjus, és gabonás 'Sákok 6 esztendőre adatnak; azért is a' bélyeg mellé az Esztendőszám is

felirattassék. Az avúltak ítéltesse nek meg, meddig tarthatnak még, és írassék rájok a' Varrás' esztendeje posztó betűkkel, hogy még az ezen-túl való tartásokkal együtt a' 6. esztendő kijöj-jön.

4. Az Abrakos 'Sákok, és dupla Ló pok-rótzok, abrak rosták, Lóvakarók, fésűk, négy: a' kefék, a' Kötőfékek futrás, és pakoló Köté-lek két esztendőre. A' borvonó Kötélek tízre, a' rudazók pedig háromra adassanak. Ha az idő eltelik; újra Számadás alá vétetnek a' szol-gálhatók; az elszakadozottak pedig a' Felhá-nyáskor (a' Felhányóknak előmutattatván) ki-mustráltatnak.

5. Ha valami véletlenül a' nagy erő által elszakad, kivált a' külömbféle Marhakötelek, Strángok: a' Cselédek által, mikor azok úja-kat kérnek bémutatassanak; és így adassék min-deniknek új az elszakadott helyébe. A' mit elől nem mutatnak, azt a' Számadó elvesztettnek tartsa; és az árrát a' Szegődségből fenttarta-sa, vagy tartsa, és nyomon újat vévén a' pénz-en a' Kamarába bevetessék.

§. 111.

A' Vas, a' mint meghozatik, újra meg-mázsáltassék; és a' mennyinek hitelesen talál-tatik; annyi is vétessékbe. De hogy az úton a' Hozók által nem menté el valami rossz felé: a' Kalmárral a' Contót úgy kell tsináltatni, hogy az a' Vasnak nem tsak nemét, és fontszámát, hanem azt is beírja, hány szálból, vagy darab-ból áll ez, vagy amaz Szállítás; és mellyik Fuva-ros mennyit viszen.

A' mi valaminek tsinálására a' Kovátsnak kiadatik: az, vagy Meghagyás, vagy Megesmé-rés által bizonyítassék a' kiadásban.

A' mit a' Mesteremberek tsinálnak a' kiadott vasból gyakrabban meg kell mérni. Igy azok is észrevéven, hogy Vigyázás van; nem mernek dévajkodni. Az elolvadása mindazáltal, a' mint a' munka van, tízre, vagy az apróbb szerszámokban négyre egy fontot felhagyván.

A' törött Vasdarabokat szintúgy be kel kérni a' Cselédektől mint a' Vászón és Kötél-szerekről az elébb mondatott; és az avúlt vas Rubrikába Számadás alá kell venni.

A' mi aprolék tsináltatik: arra az avúlt vasat kell használni; ha találkozik arra való; és mint avúlt vasat rendesen a' Kiadásba tenni.

Ha az ilyen avúlt Vas a' Kamarában sokra gyül: azt, mig a' rosda meg nem eszi, ha az Uraságnak nem kell: el kell adni. Ide értetnek a' gyenge vásott, vagy szakadozott lánztok is.

A' Kovátsok ugyan a' kimutatandó fákból magok égetnek szenet; az Uraság pedig haza viteti: de a' felrakás mindenkor köből szám szerint essék meg, hogy kilehessen körül belől tanulni, hány köből szénfa elég Esztendő alatt az Uraság' szükségéhez.

§. 112.

Sok Számadók ingyen se gondolkoznak arról, hogy a' Kerekgyártó, és Dugafát (Donnga) Számadásba hordozzák; holott pedig ez, igen költséges Jószága az Uraságnak többnyire mindenütt. Azért is az a' rendelés, hogy:

1. Mihelyt az Uraság Kerekgyártója, és Kádárja, a' nekik szükséges fát darab számba elkészítik: azt a' Számadók hitelesen megszámlálván, összeírás alá, és Számadásba vegyék: a' hol lehet Meghagyás, másutt pedig Megeszmérés mellett; és ugyan így írják a' Kiadásba is.

2. Az apróbb darabokat száz, a' nagyobb darabokat pedig tuzet számra adják, hasonló Meghagyás mellett; vagy a' hól ez nem lehet; a' kerekgyártóknak, a' számadás mellé Tanúságúl bevejendő Könyvetskéjekbe irasékbe minden Kiadás. A' nagyobb Dugafák fonszám, vagy név alatt adatnakki, és tudva van, hogy ilyen hosszú Dugafából, hány, ennyi 's ennyi akós bordó szokott kikerülni: és 1. font fából, hány kisebb, vagy nagyobb Edény.

3. A' Kerekgyártó, és Kádár a' maga tetzéséből semmit se dolgozhatik, hanem mindenMunkára irott Meghagyást tartozik a' Könyvébe tétetni: és a' munka beadattatván, a' Gazdatiszt, vagy a' rendelt Mégesmerők tartoznak azt alólrni, hogy a' Magtartó általa hitelenen erősíthesse Állítását.

4. A' hol tekenők, medentzék, és kötet abrontsok készítetnek, a' Kulitárok, és Abronts szivók által: mind a' kettőnek Könyvetske adassék; és bele mind a' tartozás, mind a' Béadás be iratván, mellette a' készitmények menienek Számadás alá darab, vagy kötet szerint(Mázsa)

§. 113.

A' Marhák', és Barmok' Számonadása a' Termések', és Magtartói tárgyaktól egészen különböztvén, felőle ezeket kell megtartani:

1. Marhának nevezem a' Szarvas-marhát, és Lovat: Baromnak pedig a' Birkát, Sertést, Vad-disznót, Szarvast, és Dámvadat.

2. A' Méhek ugyan az Állatok, de tsak a' Bogarak közzé tartoznak: mindazáltal a Számadó könyvekben egymásután vezetethetnek.

3. Ezeket elég a' Szaporaság, össze írásakor Tavasszal, és az Esztendő' végével, és így

egy Esztendőben kétszer felhányni (inventare) és Meghagyás, vagy Megeszmérés mellett Számadás alá venni.

4. Némelly Házaknál a' Kasznár, másutt pedig a' Pénztartó, sőt az Ispányok vezetik a' rólok való hiteles Számadást.

5. A' Szarvas — marha, és Ló négy Esztendőn fellül, a' Birka pedig és a' Sertés két-tőn fellül Öreg számba szokott menni. Ezen alól a' Marha IV. III. fű Tavalyi, és Idejinek mondatik. Így a' Birkák ha Idejiek, Báránynak, a' Tavalyiak pedig Toklyóknak, vagy Ürűknek neveztetnek. Az Ideji Sertést: Malatznak, a' Tavalyit: Süldőknek hívják. E' szerint az Ideji Méhek Raj: a' Tavalyiak pedig Anyakasnevet viselnek a' Számadásban.

6. Mint hogy ezen Állatok minden Esztendő elfolytával más Classisba mennek által, és így az Idejiekből Tavalyiak, Toklyók, Süldők, és a' Rajokból Anyakosok lesznek, és így tovább: a' Számadó minden idén minden Classist különösen a' Kiadásba tartozik kiadni, és újra minden Classist a' maga új Classisa szerint, a' mellybe az Esztendővel együtt lépett a' Bevévés Rubrikában újonnan Bevenni (repercipere) köteles.

7. Mikor e' szerint minden Classis egygyel fellebb lép: az Idejinek Rubrikája üresen marad. A' mellybe a' Szaporaságot békell mindenütt venni.

NEGYEDIK SZAKASZ.

A' Számvevősegről. (Exactoratus).

§. 114.

A' Számvevés, sok helyen az Uradalom Fiskusára; több Házaknál pedig olly Személ-

lyekre bízatik, a' kik se Számadók, se Gazdatisztek nem voltak soha; és így a' Számadások Megrostálását nem tudváu, a' helyett, hogy a' tetemes károkat értenék kikerésni: a' dolog helyett a' Számadó Személijét kisszebbítik 's a' valóságos Nehézséget elmellőzvé, a' Kitsinységekbe felakadnak. Ez ilyen hibának elkerülésére, és hogy a' Számvevés bizonyosabb lábakra állíttassék: ezeket az Észrevételeket használni szükséges.

1. Az Uradalmi Fiskusok azokat a' nehézségeket tartoznak feltenni a' Tisztek ellen; a' mellyeket nekik maga az Uraság, és a' Kormányshék által ad, vagy maga tapasztalt ezen §-nak II-dik Számjában, *a. b. c. e.* és *f.* alatt elől forduló Észrevételek ellen. És ezek ha vagynak, mint Törvénytudó tartozik előre megítélni, hogy az Elmenőtisztnek Személijét e' vagy Vagyonyját a' Haza törvényje szerint lelehet; kell e' tartóztatni? vagy pedig elég attól egy olly Reversálist venni; a' mellyben magát kötelezi, hogy a' Törvényes idő alatt, a' vele közlendő Nehézségekre felelni; és a' ki-rendelendő Ráitélő — törvényszék előtt megjeleni el nem mulatja. Noha ez nem egészen szükséges: mert a' Törvény minden Reversálist nélkül is elég bátorságba helyezettette a' Földes Uraságokat a' makats Számadókra nézve.

2. A' Számvevői Hivatalja azok választásának, a' kik több Uradalmakban, Mag, és Pénztartóságot húzomosan viselvén, végre Kormányzó, és Meghagyó Gazdatisztek voltak. Ezek a' Praxisból jóltudják, hol van az Elmúlatás', és rossz rendelésből következett kár? 's ha akarják meg is tudják különböztetni az Írásban esett számhibát a' dévajtságtól.

3. Ha a' fent említett Tabellák, Felhánnyások, özszeírások, Számadókönyvek, és ezeknek Hónapos, vagy Summás Kivonási minden forma nélkül, tsak a' szabadtetszés szerint különbözöen készülnek: lehetetlen a' legjobb Számvevőnek is, nyomas özszevetést (Combinatio) és valóságos Nehézségeket tsinálni a' Számadásokból; és még nehezebb a' Főkormányozónak, vagy az Urasagnak, a' Valóhoz tsak közeljáró Bilánczot is készíteni.

4. Ha a' Számvevő rest; és e' miatt a' Megrostálás több Esztendőkre halad: mind az Uraság, mind pedig főképen az elment, vagy eleresztett Számadó, és többnyire ezeknek özvegyje és Árváji károsodnak.

5. Azért is, akar meghal valamellyik, akar a' szolgálatból menjen el, a' Számvevőnek kötelessége a' Helyszínére lemenni, a' Megholtanak írásait rendbeszedni, a' bevenni Meghagyattakat beírni, és a' Kiadásokat kirakván, minden Állításokra a' kívántató Tanúságokat megszerezni, a' Még élőktől, vagy helybenmaradóktól, és e' szerint a' Számadást berekesztvén, legelsőben is a' Magrostálás alá venni.

6. Az Elmenők is addig ki ne mozduljanak, míg Számadókönyveiket be nem rekesztik; és a' Megrostálásnak által nem adják. E' miatt a' Tanúságokat adó Gazdatisztek, és Megesmérő Személljek se változhatnak addig, míg a' Számadók a' szükséges Tanúságokat meg nem szerzik tőlök.

7. A' most említettekén fellül, az egyéb Számadókönyvek megrostálásában azt a' bizonyos Rendet kell tartani; hogy az elébbi Esztendő, mindenkor elébb is vetessék a' rostába: de még is egynek megrostálása is, a' törvényes vagy Camerális két Esztendőt meg ne haladja.

8. A' mint valamelly Számadókönyv megrostáltatott: az a'ból kihúzott Nehézségek azonnal a' Kormányszéknek, vagy az Uraságnak általadassanak.

9. Az ilyen Nehézségeket olly engedelemmel kell a' Számadóknak kiadni; hogy ha tudja: Mentő feleleteit azokra pontonként, és nyomosan Irásba foglalván, egy fertály Esztendő alatt múlhatatlanúl beadja.

10. A' Megrostálásban a' Számvevő legelsőben is a' számokat vesse össze egymás közt; és azután a' Tanúságokkal. A' melly hibák ezekben, vagy amazokban; és a' hól találtatnak: a' Számvevő minden Próbákkal együtt írja által pontonként a' Nehézségek Laistromába folyó számszerint.

11. A' Számok, és Tanúságok összevetések után következő munkája a' Számvevőnek, a' Valóságos Hároknak kikeresése. Ezek több kútfőkből származnak u. m.

a) Az Uraság által megrendelt Cynosúrák ok nélkül való megnemtartásából; és ezek ellen is, vagy a' Maghagyó Gazdatiszt, vagy pedig magok a' Számadók hibáznak. Az ilyen hibák: *Nemkímélésnek* vagy *Vesztegetésnek* (de Commissis) hivatnak. Meg kell azonban jegyezni, hogy tsalhatatlan Cynosura egy sints a' Világon.

b) A' mellyek a' Parantsolatok álhágásából, az Iparkodás, és Felvigyázás elmulatásából származnak (de Omissis) neveztetnek.

c) A' Roszsz úton való járásból, hűségtelességből, és dévajságból (Maleversatio).

d) Tudatlanságból, vagy maga felnemtalálásból.

e) Az elfordítható Csapásokból, vagy szerentsétlenségből, p. o. hírt ad a' Molnár hogy

nagy víz jön; adjon a' Tisztég Segédet. Így a' Birkás, és egyéb Pásztorok bejelentik, hogy rossz Nyavalya mutatja magát ez, vagy amaz Seregben; vagy a' rossz takarmány rossz következése, vagy a' jónak megfogyatkozása eránt 's a' t. előre Jelentést, vagy panaszt tesznek; és a' Gazdatiszt érzéketlen, gondatlan, rest.

f) Fejességből (Egoismus). Az innen származó kár legelengedhetetlenebb.

12. A' mint az előlszámláli kútfőkből származó valóságos Nehézségek, vagy a' Gazdatiszt, vagy a' Számadókat illetik együtt, vagy különösen úgy kell a' Nehézségeket is külön-külön, vagy együtt, ezek, vagy amaz ellen formálni; és a' Felelet végett kiadni.

13. A' mi nem kár hanem a' forma, vagy tsak a' Rendtartás ellen való hiba: röviden ugyan ki lehet tenni. De tsak azok Számadásiban, a' kik tovább is folytatván Hivataljokat, a' hibát másszor elkerülni tartoznak.

14. Ha a' kár a' Számadókat illeti; és azok a' magok károkkal, ezt vagy amazt a' Számadásból kifelejtették; vagy hibás számmal írták; és ezt a' Számvevő megtalálja: hasonló Lelkiesmérettel tartozik a' Számadók Jávára (pro bono) feljegyezni.

15. A Számvevő, a' melly Számadókat pontosnak, figyelmetesnek, és gondosnak tapasztal Számadó könyveikből lenni: azokat az Uraságnak bejelenteni tartozik.

Ö T Ö D I K S Z A K A S Z.

A' Censurális, vagy Ráitélő Törvényszékekről.

§. 115.

A' Ráitélő Törvényszékek' tartásához e' következő Eszrevételek sinormértékül szolgálhatnak:

1. A' Törvény ugyan nem tiltja, mindazáltal illetlen, hogy a' Földes Úr, mint megkárosítatott Felperes; és mint Földes Úr a' Ráitélőszéknek Elölülője legyen.

2. Azért is, minden ilyen Székekhez a' Praxis szerint, a' N. Vármegyék' Táblabírói között kell egy a' Gazdaságban tapasztalt Urat Elölülőnek megkérni. A' ki is a' Változott, és Végezett Számadót (vagy felelt a' kiadott Nehézségre, vagy nem) legalább egy Hónappal előbb, bizonyos megrendelt napra, forma szerint Törvényszék eleibe idézze.

3. A' Törvény parantsolja, hogy ezen időre, egy a' Szolgabíró Urak között is, a' maga Esküttjével meghivassék.

4. A' Széknek Jegyzője az Uradalmi Fiskus szokott lenni: és a' Felperes a' Számvevő; a' ki rossz neven nem veheti, ha Állítását minden pontra meg nem bizonyíthatván, a' Keresettől elvettetik.

5. Hogy többen legyenek jelen: nem épen szükséges: De ha a' Költséget az Uraság nem sajnálja; vagy a' Számadó a' maga erszényjére úgy kívánja, lehet, sőt kell még egy pár Meghívottaknak is jelen lenni; és minthogy itt a' Per summáson megyen ugyan: de a' Keresett több pontokból áll, a' Ráitélőszéken mind azok is megszoktak jelenni, a' kik Meghagyásokkal, és Megesméréseikkel, a' Számadónak védelmére, vagy ellene lehetnek. Az ifjú Tisztek pedig a' kik tanulni akarnak a' más kárán: soha innen ki nem záratnak.

6. Természetes, hogy a' Számadásokhoz mellékezett Irások, és Tanúságok között, legkissebbnek is el nem lehet veszni, és ha elvesz: az a' Felperes kára legyen; úgymint a' kinek kezébe adta a' Számadó maga ellen minden

Mentő — fegyverét; és numerizálta az Állításhoz.

7. Minden Állítás pontjára különös Itélet kívántatik; és ha az Itéletben az Indítóis (Motivum) kitétetik: több ugyan az Irás; de a' Földes Urnak könnyebb a' megolvasás; és a' lágyítás a' mellyre minden Számadónak szüksége van.

8. Nem tartozik a' Ráitélő-Uriszék senkinek sem Erősséget, sem Mentséget keresgetni a' Számadásból, hanem azt itéli meg, a' mit a' Peresfelek mondanak; és bizonyítanak.

9. A' Kéméllésbeli Cynosurák ugyan több Probatételeken épülvén, a' Kiméllésben út mutatásúlszolgálnak a' Gazdatisztnak: de mint-hogy az Aranymérték is hibázik: ha a' hibát a' Cynosúra ellen tsak kitsinyben; és ritkábban, vagy pedig fontos Körülállás miatt egészen annak ellenére kellett a' Gazdatisztnak vagy a' Számadónak tselekedni: a' Ráitélő — Uriszék a' Megítélésben, igen szoros nem lehet.

10. Az olyan Pontokra nézve, a' mellyekből a' Számadó nem tudja, magát írásból hitteles Tanúsággal kimenteni: de a' Törvénytsek belsőképen meggyőződve találja magát a' megítélt Számadó ártatlansága felől: szokta azt rendesen, legalább a' Végső — itéletben az Uraság Kegyelmébe ajánlani.

11. A' Tudatlanságból ejtett károk Ráitélésében a' Számadónak elég az olyan gyalázatos főmosás; a' mellyből azt a' Tanúságot vegye magának, hogy nem kell senkinek magát olyan Hivatalra adni, a' mellyhez nem ért.

12. A' Ráitélő Uriszéknek tellyes hatalma szokott arra lenni:

a) Hogy ha a' Számadónak javára feljegyzett Rihagyás nagyobb a' Megmarasztás Sum-

májánál: neki a' Feleslegvalót kiadatni, nem csak megítélje; hanem azonnalis vissza is fizettesse. Mellről való Menedéklevelet, az Előíró alólírván; azt a' Pénztártó lefizetésének Erősítésére a' Pénztárnak általadja.

b) Ellenben ha a' Megmarasztatott (Convictus) Számadó a' Megmarasztást lefizeti: azonnal az Úri-zék őt a' Végsőítéletben feloldozza (absolvit) és a' Megítélést néki bátorságára alólírva kiadja.

c) Ha a' Megmarasztatott Számadó Felebbvivést (Appellata) kér: azt a' Parbe azonnal be is kell írni. Ha pedig az Uraság Kegyességéhez kíván folyamodni: az a' végrehajtás előtt (Executio) nem tilalmaztathatik.

V é g e.

M U T A T Ó.

I. R É S Z.

A' R e n d e l é s t e v é s r ől.

	§.	Pag.
A' Gazdaság folytatásának tárgyai.	1	21
A' Tisztülésnek tárgyai.	5	23

I. S Z A K A S Z.

A' T e r m e s z t é s r ől.

A' Termesztésnek tárgyai	4	25
A' Gabona termesztésnek meggondolása.	5	—
Az Időre nézve.	—	26
A' Magra nézve.	—	27
A' Mennyiségre nézve.	—	28
Az Erőre nézve.	—	—
A' dolgozó erőnek szaporítása.	—	31
A' Magvetést illető Tiszti rendelések	6	—
A' vetni való búzára nézve.	—	32
Az Aratáshoz való Szerszámok.	—	—
A' Halangyák' és Asztagok' rakása.	—	—
A' Cséplés és Nyomtatás.	—	35
A' Széna termesztés.	7	34
A' természeti Rétek eránt való Rendelések.	—	—
A' Vetett Rétek körül való Rendelés.	—	36
A' Bortermesztésről.	8	37
A' Szőlő miveltésre való rendelések.	—	—
A' Majorság - szállóket néző parantsolatok	—	59

M U T A T Ó.

	§	Pag.
A' Bortsinálás, és a' Borokkal való bánás.	—	40
A' Dezmálás.	—	—
A' Bor-deputátum.	—	41
A' Pintzék és a' hordók.	—	43
Az Erdőkkel való bánás.	9	44
A' Fayetés.	10	42
A' Csemeték ültetése.	—	—
A' Fiatal erdőkkel való bánás.	11	45
A' Favágásnak ideje.	12	46
Favágásnak módja.	13	—
Az Erdőknek kiméllése.	15	47
Az Erdőkből való haszonvétel.	16	49
A' Vadászás eránt való rendelések,	—	51

II. S Z A K A S Z.

A' Tenyésztetésről.

A' Tenyésztetésnek tárgyai.	17	52
A' Loyak' tenyésztetéséről.	—	—
A' Szarvasmarha tenyésztetése.	18	54
A' Gulyák szükséges nevelése.	—	—
A' Csira, vagy Szvájtzeria körül való Uraság rendelési.	—	55
A' Birka tenyésztetés.	20	56
Holl kell Birkasereget állítani.	—	—
A' Rosarazás, v. fektetés hol engedtetik meg és mikor.	—	—
A' tenyésző Birka seregek külömbbféle nevei	—	—
A' Birkák' fejése eránt való rendelés.	—	57
A' Birkásoknak, Birka helyett Szarvas-mar- ha engedtetik.	—	—
A' Sertés tenyésztetés,	21	58
A' Hízi tenyésztetés a' Jobbágyoknak ajánl- tatik.	—	—
A' Göndör Sertés hamarább hizik, mint a' sima.	—	59
Malatzokat mellyik ontózásból kell hagyni.	—	—
A' Tenyésző Sertések negyedik esztendőre ki- heréltetnek.	—	—
A' Méhek' tenyésztetése.	22	60
A' Szalmakasok legjobbak	—	—
Minden bokorban Méházat állítani nem kell	—	—
A' Felebeli Méhtartás	—	61

T Á B L A.

III. SZAKASZ.

Az Építésről.

	§.	Page.
Az Épületnek kiigazítása körül való rendelkezések.	24	62
A' Kiigazításhoz mik szükségesek.	—	—
Az Épületnek bátorsága.	—	63
Az új Épületekhez szükséges fogások.	25	64
Tartós Épületeket szükséges építeni.	—	—
Ölszámra kell építeni.	—	65
A' Materialét v. maga készítetteti az Uraság, v. az első kézből veszi.	—	—
A' Fedelekre nézve való rendelkezések.	26	65
Az álló és fekvő Székekről az Épületben.	—	—
A' Mestergerendák hosszúsága és erőssége.	—	66
A' Padlások flastromozása.	—	—
Az Ablakok minéműsége.	—	67
A' Síndelezés Fa, és Cserép.	—	—
A' Gerendák minéműsége.	—	—
A' Hálábak távolsága egyik a' másiktól.	—	68
A' Szarúfák és Létzek sűrűsége egymáshoz.	—	—
A' Szarúfák és Létzek hosszúsága.	—	69
Az Épület dereka, v. fala meghatározás.	27	70
A' Gazdasági Épületek fekvése.	—	—
A' Fa-épület megtiltatik.	—	—
Házat Hémény nélkül építeni meg nem engedtetik.	—	—
A' Fa, Sár, és Válog épületeknek fundamentoma.	—	—
A' Hözönéses házak fala magassága.	—	—
Az Ablakok és Ajtók magossága és szélessége.	—	71
A' Rálhákról.	—	—
Mikor kell vakolni.	—	72
A' Fagyos mézzen hogy kell segíteni.	—	—
Rajzolatokat a' Gazda tiszttól nem lehet kívánni.	28	—
Az Építésnek több esztendőkre való felosztása.	29	75
Az Épületek helyheztetése.	—	—
A' Felvetésnek (Üeberstich) Sarkalatai a' Falakra nézve.	30	—
A' Fedélre nézve.	31	74
Különös jegyzések az új épületek nemei körül	32	—

M U T A T Ó

	§. Pag.	
Nagy tégla-pintzékét hol lehet hasznosan építeni	32	75
Hol jobb a' Borárulást árendába adni.	—	—
Hol gazdaságos Vendégfogadókat állítani.	—	76
A' Vendégfogadók minémüsége.	34	—
A' Magházak építtetése módja.	35	78
A' Magházaknak közönséges hibái.	—	79
A' Faggot Kéményiei	—	80
A' Birka aklok állítása, helye, nagysága, udvara, formája	36	81
A' Ló-Istállók, Méhesek, Sertéshizlalók	57	83
A' Jármos és Göből Istállók szélessége és hosszúsága	—	—
A' Kukoritzza Górék minémüsége	38	84
Új Hukoritzza Góré formája	—	—
A' Pintzék ásatása körül való rendelkezések	59	87
A' Pintzék szélessége és mélysége	—	88
A' Tégla Kementzék formája	40	89

IV. S Z A R A S Z.

A z E l a d á s r ó l é s V e v é s r ó l.

Nagy Summákat maga az Uraság adhat el	41	91
A' Gazdatiszt mennyit adhat el	—	—
Az Eladás könnyítésére való rendelkezések	—	92
Az Eladandó termékek árrát kik határozzák meg	—	—
A' Kereskedőkkel való bánás	—	—
A' Kereskedőknek való Kedvezés miben áll	—	—
A' Kereskedőknek mennyi időre lehet Hittelt adni	—	93
A' Borok eladásában való rendtartás	—	94
A' Gyapjú eladás	—	—
A' Jóféle Birkák eladása	—	—
A' Szőlők eladása	—	—
Az eladott termékeknek Szállítása	—	94

V. S Z A R A S Z.

A z Á r e n d á b a a d á s r ó l.

Az Árendába adás eránt való Rendelések	42	95
Az Árendát Esztendők mennyisége	—	96
Az Árendások körül való Rendelése az Uraságnak	—	97

T Á B L A.

	§.	Pag.
Hány esztendőre lehet a' Pusztákat arendába adni.	42	98
Az Erdők Árendába nem adatnak	—	99
A' Mészárszékék és Malmok Árendába adása körül való rendelés.	—	—

VI. S Z A K A S Z.

A' Szerződésekről.

Minden szerződést írásba kell tenni	43	100
Kiknek jelenlétébe eshetnek meg a' Szerződések.	—	—
A' Szerződésnek. feltételei.	—	101

* VII. S Z A K A S Z.

A' Hereskedőkről.

Az Uraság rendelései a' Hereskedőkre nézve.	44	102
---	----	-----

VIII. S Z A K A S Z.

A' Cselédekről és Mesteremberekről.

Kik neveztetnek Cselédeknek.	45	104
A' Cselédek szegődsége.	46	—
A' Cselédfogadásnak ideje.	47	106
A' Csikósok, Gulyások, Birkások szegődsége.	48	107
Személyes kötelessége.	49	—
A' Béresek kötelessége.	—	108
A' Hotsisoktól mit kell megkivánni	—	109
A' Cselédek megfenyítése.	50	110
A' Béfejő Csirások éránt való rendelések.	51	—
A' Mészárszék szegődsége és kötelessége.	52	111
A' Conventiók Mesteremberek.	53	112
Ezek éránt való rendelés.	—	—
A' Kádárokhban megkivántató tulajdonság	54	113
A' Kádárok gyerta pénze.	—	114
Az Edények meg billyegezése	—	—
A' Kovácsokban megkivántatók.	55	114
A' Kerékjártók mire kötelesek.	56	—
A' Cséplők és Nyomtatók éránt való rendelések	57	—

M U T A T Ó

	§.	Pag.
A' Cselédek gyermekei eránt mit rendelt az Uraság.	57	116
Az Elnyomorodott Cselédek eránt való Hegyesség.	—	117

IX. SZAKASZ.

A' Jobbágyokkal való bánásról.

A' Jobbágyok oktatása.	58	117
A' Jobbágyoknak atyai módon való Hormá-nyoztatása.	59	118
Dézmáláskori Kegyesség.	—	119
A' Dézmálásnak ideje.	—	120
A' Jobbágyoknak munkára kiharantsoltatások	—	121
A' Robotos erő fel osztása.	—	122
A' Jobbágyok robotja, és egyéb adózása.	—	—
Többféle Földes Uri kegyességek a' Jobbágyok eránt.	—	124
Fels. Urbáriális resolutio a' Jobbágyok lakhe-lyére és Följeikre nézve.	60	128
A' Legelőkre és Rétekre nézve.	61	133
A' Jobbágyok' személyes jussai.	61	133
A' Földes - Uri jussok a' Jobbágyokra nézve.	62	136
A' Jobbágyok borárulása.	65	137
Pálinka égetés, Fájeszás, Makkoltatás, és Gu-bats szedés.	—	138
A' Jobbágyok Hereskedése.	—	143
A' Jobbágyok tartozásai a' Gabona Kilentzetre nézve.	64	144
A' Gabona Tizedre nézve.	—	147
A' Bor kilentzetre, Tizedre, és Hegyvámra.	—	149
A' Robotra nézve.	—	151
Dupla robot.	—	153
Hosszúfúvar.	—	154
Karátsonfa.	—	155
Vadászat.	—	—
Felesleg robot	—	156
A' Jobbágyok adózásai.	65	157
Rendkívül való adózások	—	158
A' Halmárok és Mesteremberek adózásai	—	159
A' Jobbágyi tartozások behajtása,	66	159
A' Jobbágyok magok közt való rendtartás,	67	—

T Á B L A.

II. R É S Z.

I. SZAKASZ.

A' Felvi g y á z á s r ó l.

	9.	Pag.
A' Felvi g y á z á s n a k t á r g y a i	68	163
A' M e g n é z é s	69	—

II. S Z A H A S Z.

A' Számadó Könyvek Hivonások, és Ta-
bellák készítése.

A' Számadó Könyvek béküldése' ideje	71	165
A' Hónapos Extractusok	—	—
A' Felhányás v. Inventárium Részítés	72	167
Urbáriális Tabella	73	168
Fixus proventusok Tabellája	74	169
A' Robotnak számon adása	75	—
A' Szegődség Tabellája	76	170
A' Termés Tabella	77	171
Cséplés Tabella	78	172

III. R É S Z.

A' Rendtartásról.

A' Pénztár, v. Cassa körül való rendtartások	79	173
A' Magházak, Gabonás, és Szénás Pajtákat mirendbe szükséges tartani	80	175
A' Pintzék körül való rendtartás	81	177
A' Borokkal való bánás	—	—
Külömbféle rendtartások	82	178
A' Malmok körül	—	—
A' Majorbéli Lovak körül	—	180
A' Csira, Méhek	—	181
Marhák és Barmok	—	—
Árvák pénze 's a' t. körül	—	182

IV. R É S Z.

A' M e g k i m é l l é s r ó l.

A' Megkiméllésnek tárgyai	83	184
A' Részpénz megkiméllésére való rendelkezések	—	—

M U T A T Ó

	§.	Page.
A' Termésnek megkiméllése	84	186
Az Örletésbeli megkiméllés	—	—
A' Zabba való megkiméllés	85	188
A' Hukoritza, és Hajdina körül való kiméllés	86	—
A' Szénabéli kiméllés	88	191
A' Robotos-eröbeli kiméllés	89	194
A' Kiméllést tárgyozó többféle Cynosurák	—	—

V. R É S Z.

A' Gondviselésről.

A' Gondviselésnek tárgyai	91	198
A' Vetések, Fetek, Szöllők, Gabona és Széna Hazalok	—	199
Épületek fedele, Herítése, 's' a' t. A' Kotsik Szekerek	—	200
Talitskák 's' a' t. gondvésele	—	201

VI. R É S Z.

A' Számadásról.

A' Számadásoknak tárgyai	92	202
A' Számadó Könyvek minémüése	93	—
A' Camerális számadás formája	94	203
A' Számadó Könyvhöz tartozó Könyvek	—	204
A' Jegyző Könyv	—	205
A' Napi Könyv	—	206
A' Camarai számadás egyezése az Scrittura Doppiával	—	207
A' Gazdasági számadásokat nem lehet a' Ralmári számadással össze zavarni	97	209

I. S Z A K A S Z.

A' Számadó Könyvekről közönségesen.

A' Jegyző Könyv	98	210
A' Fő Számadó -könyvhöz meghívántató fogások	—	—
A' Hónapos kivonás	—	214

II. S Z A K A S Z.

A' Pénztartói Számadásról.

A' Pénztartó kötelességei	99	214
---------------------------	----	-----

T Á B L A.

III. S Z A K A S Z.

A' Magtartói Számadásról.

	§.	Pag.
A' Magtartónak kötelességei	100	217
A' Szalmás-Gabona számadása	101	220
A' Conscriptiönális tabella	—	222
A' Kender és Len számadása	102	225
A' Fonál	—	227
A' Lentermesztés	105	228
Az Elesegék számodása	104	229
A' Só számonadása	105	231
A' Takarmányok számonadása	106	232
A' Tüzifa számonadása	107	233
A' Deszka, Létz, és Állásfa	108	254
A' Gyertya számonadása	109	254
A' Ponyvák, 'Sákok, Sütő, Vető-ruhák 's a' t. számon tartása	110	254
A' Vassal való bánás a' Számadásba	111	236
A' Kerekgyártó, és Dugafa számonadása	112	237
A' Marhák és Barmok számonadása	113	258

IV. S Z A K A S Z.

A' Számvevői hivatalról.

A' Számvevőnek kötelességei	114	239
-----------------------------	-----	-----

V. S Z A K A S Z.

A' Censurális Székekről.

Ide tartozó Észrevételek	115	243
--------------------------	-----	-----

